

tiszatáj

72. ÉVFOLYAM

571 964
A'F 555

”

Darvasi László
Oravecz Imre
Sántha József
Térey János
prózája

Stevan Bradić
Predrag Čudić
Horváth Benji
Markó Béla
Tomislav Marković
Marno János
Cosmin Perța
versei

Petőcz András
esszéje

Kulcsár-Szabó Zoltán
Brancheiz Anna
tanulmánya

Diákmelléklet
Oravecz Imre
gyermekverseiről

2016 OKT. 19

2

2018. február

”

Alc. János

tiszatáj

IRODALMI FOLYÓIRAT

Megjelenteti a Tiszatáj Alapítvány Kuratóriuma
a Csongrád Megyei Önkormányzat,
Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata,

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

PAGEO

PALLAS ATHÉNÉ
GEOPOLITIKAI
ALAPÍTVÁNY

az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a PAGEO Alapítvány
és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

HÁSZ RÓBERT főszerkesztő
ANNUS GÁBOR, ORCSIK ROLAND, TÓTH ÁKOS szerkesztők
DOMÁNYHÁZI EDIT korrektor
SZÉKELY ANNA szerkesztőségi titkár

Felelős kiadó: Tiszatáj Alapítvány
Szedés, tördelés: Tiszatáj Alapítvány
A lapot nyomja: E-press Nyomdaipari Kft.
Szeged, Kossuth Lajos sgt. 72/B
Felelős vezető: Engi Gábor

Internet: www.tiszataj.hu e-mail: tiszataj@tiszataj.hu

Online változat: tiszatajonline.hu

Szerkesztőség: 6720 Roosevelts tér 10–11. Tel. és fax: (62) 421–549.

Levélcím: 6701 Szeged, Pf. 149.

Terjeszti: Lapker (Magyar Lapterjesztő Rt.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága 1008. Budapest, Orczy tér 1.

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,

e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 303–3440

További információ: 06 80/444–444

Egyes szám ára: 600 forint.

Előfizetési díj: negyedévre 1500, fél évre 3000, egész évre 6000 forint.

ISSN 0133 1167

Tartalom

LXXII. évfolyam, 2. szám / 2018. február

VASS NORBERT	Felé	3
SÁNTHA JÓZSEF	Téli látogatás	5
MARNO JÁNOS	Darázs-fuvola	9
DARVASI LÁSZLÓ	Apa	14
MARKÓ BÉLA	Délutáni remény; Oldtimer; Hiába; Repedés	19
BÁGER GUSZTÁV	Eukaliptusz napozóágy; Kabaré; Nem az; Pók; Varázs-fuvola	22
ORAVECZ IMRE	Ókontri (regényrészlet)	25
PREDRAG ČUDIĆ	A mi dalunk (<i>Benedek Miklós</i> fordítása)	36
TOMISLAV MARKOVIĆ	Végelszámolás (<i>Benedek Miklós</i> fordítása)	35
STEVAN BRADIĆ	Aral-tó (<i>Terék Anna</i> fordítása)	40
TÉREY JÁNOS	Fly Emirates (Részletek a Káli holtak című regényből)	43
COSMIN PERȚA	Vers a szépségről; Flashback; Hasonlóság; Ház a tavon; Láttam egy kis állatot átmenni az úton; Egy hasító, nyilálló csend, mint egy hát- vagy bokafájás; Vers a félelelről (<i>André Ferenc</i> fordításai)	47
JANÁKY MARIANNA	a partra (verses elbeszélés, II. rész)	52
HORVÁTH BENJI	Konteó Rodeó	61
KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN	Fiatalköltészeti antológiák az 1960-as/1970-es években	63
BRANCZEIZ ANNA	„Ki az a Gyuri?” (A vallomások beszéd-mód hermeneutikája és retorikája Petri György <i>Vagyok, mit érdekelne</i> ciklusában és <i>Félgyászjelentés</i> című versében)	75
PETŐCZ ANDRÁS	A születés éve (A Jelenlét a '80-as évek elején)	86

mérlegen

FÖRKÖLI GÁBOR	A berlini kincsesbánya (Clara Royer: <i>Imre Kertész: «L'histoire de mes morts»</i> [Kertész Imre: „Halálaim története”]) 91
KOVÁCS FLÓRA	Keretek között (Yasmina Reza <i>Babylone</i> című regényéről) 94
HLAVACSKA ANDRÁS	Ördögűző (Radu Vancu: <i>Hajnali négy. Otthonos énekek</i>) 97
TERNOVÁ CZ DÁNIEL	Belehaltam volna, ha nem öl meg” (Svetislav Basara: <i>A merénylet angyala</i>) 100
MÁRJÁNOVICS DIÁNA	Miserere nobis (Miljenko Jergović: <i>Gloria in excelsis</i>) 103
BENE ZOLTÁN	Novellákból regényt (Janáky Marianna: <i>Novellák regénye</i>) 105
OROSZLÁN ANIKÓ	Médiumok hálójában (Deres Kornélia: <i>Képkalapács – Színház, technológia, intermedialitás</i>) 108

70 éves a Tiszatáj

MARKÓ BÉLA	„Semmilyen aggodalom nem fölösleges” 111
Petőcz András Tiszatáj-díjas	 114

művészet

MARCO DELUCHI	Ale Ildikó <i>Változó állandó 50</i> című kiállításának megnyitójára 116
---------------	--

Az utolsó oldalon

SZÍV ERNŐ	Egy jelentéktelen hang 117
-----------	----------------------------------

ILLUSZTRÁCIÓK	<i>Ale Ildikó</i> alkotásai a címlapon a 4., 24., 37., 46., 51., 90., 102., 106. oldalon és a hátsó borítón.
---------------	--

Diákmelléklet

MIKLYA ZSOLT	Szótár MMM-játékmódban (Értelmezési kísérlet Oravecz Imre <i>Máshogy mindenki más</i> című kötetéhez)
--------------	---

VASS NORBERT

Felé

Lábaink visznek a széle felé,
visznek a hangok széle felé,
visznek a könnyek széle felé,
visznek a város széle felé.
Hárman tartunk a sírok felé,
száraz kezünkben szatyor zörög.

Nejlonszatyorban dermedt viasz,
viasz közepén sodrott kanóc,
sodrott kanóchoz sok gyufaszál,
skatulya falához sok gyufaszál
ütődik lábunkhoz nejlonszatyor,
ütődik lábunkhoz dermedt viasz.

Feketét viselő sodrott kanóc,
három, hogy ránk ne ismerjeteK,
sárga szatyorban sárga tüzet,
hat cipő rúgja a sárga avart.
Arcunk seszínű, orrunk szipog,
tejszerű a lehelletünk.
Tejszínű, három, sodrott kanóc,
sírok felé, némán igyekezünk.

És mennek előttünk, jönnek mögöttünk,
zörgő szatyrú harmincak, háromszázak,
érezzük, hogy a másik is érzi,
levelet viszünk a némaságnak.
Fogja a szél a hideg betűket,
és fogja a szél a sok meztelen ágat,
és fogja a szél az imák szavait,
a hideg betapasztja a szánkat.

Tartunk temető széle felé,
tartunk az élet széle felé,

a szépség széle felé visz a lábunk.
Szemünk könnyes, száraz kezünk,
és szatyrainkkal meg sem állunk.
Visszük a szélben néma imánk,
hogy sárga tüzet tegyünk a hidegre,
három kanócból lobban a láng,
visszük a csendet, csendben, a csendbe.

SÁNTHA JÓZSEF

Téli látogatás

Március huszonhetedikén tomboló hóesésben indul el a Börtönkarnagy a faluba. Az alsó völgyhídon megy, nem szeretne kerülőt tenni, így is majdnem másfél óráig tart lefele az útja, és csak remélni meri, hogy a napok óta szakadó hó miatt Zajc még nem zárta be a kocsmát, hiszen másról sem lehet olvasni, hogy katasztrófhelyezet van, az ország északi részén teljesen megbénult az élet, a hadsereg nehézjárműveket ígér, amelyekkel az elzárt településeket megközelítik. Amikor befordul a Sár térre, jólesően nyugtázza a kocsmából kiáradó meleg fényeket. Végre kiér a méteres hóból, és a keskeny ösvényen halad, amelyet a falu lakói magas jégfalakat képezve járhatóvá tettek. Minden házhoz vezet egy ilyen sziklába vájt szűk járat, külön a bolthoz, az orvosi rendelőhöz és egy szélesebb út a kocsmához. Az egész ház teljes pompájában ragyog, és amikor belép az ajtón, arcát szinte megperzseli a mínuszok utáni forróság. Néhány pillanatig nem is képes tájékozódni, amíg a szemei ki nem olvadnak a jég zúzmarájából; a szemöldökéről, a homlokáról könnyel kevert víz csorog végig az arcán. Elgyöngülést érez, talán a megkönnyebbülés lelki felszabadulása is hozzájárul, hogy valamilyen otthonosságra lelt. Mire a zsebkendőjével letörli a homlokát, megtörli a szemét, arcát kiszabadítja a jég kemény páncéljából, már elcsitulnak az érkezését követő heves mozgolódások. Csak a kocsmáros áll a söntéspult mögött, láthatóan a legnagyobb megdöbbenéssel szemléli a frissen érkezettet, még elképzelni sem tudja, miként is ereszkedett le a dombról gyalogosan, amikor már magát a falut is éhhalál fenyegeti, és csak a tankok jövetelére várnak, amelyek majd szabaddá teszik a hó fogságába rekedteket.

A Börtönkarnagy egy deci pálinkát rendel, a söntés közepén húzza le magáról bundáját, veri le szőrmesapkájáról a havat, egy vakarót kér, hogy a csizmáját is megszabadítsa a ráfagyott jégtömböktől. Ilyen időben, jegyzi meg, az agy is kihál ez emberből. Egy szétrohadt vaskapocs, nem tart már össze semmit. Mert amíg a lélek valóságos anyaggal dolgozik, az agy mesterséges képzetekkel. Ha ezek a képzetek nem korrespondálnak a lélek tárgyaival, akkor üres fantazmagóriák lesznek a gondolkodás tárgyai. Itt ülünk, mondja, az idő leszúrt minket erre a helyre. Még a mozgásban sincs gáncs, legfeljebb megsemmisülés. Az ember érzelmi élete valóságos dolgok eredője. Tények, Zajc uram, tények! Még ha képtelen is kifejezni magát. A gondolkodás azonban absztrakt fogalmak rabságában tengődik.

Hirtelen pattan fel, ki se nézni belőle, hogy a hideg nem fogyasztotta el, az ablakhoz rohan, kint több tucatnyi lábat lát a hóba fúródva, ahogy az érkezésekor menekülve belevetették magukat az éjszakába. Meg kell erőszakolni a valóságot, hogy

képes legyen a benne gondolkodók gondolatainak a befogadására, mondja a Börtönkarnagy. Elidegenedés, elhidegülés, téboly, ezeket a szavakat, gondolati absztrakcióként szinte lehetetlen visszahonosítani a valóságba. Ha ismerem a körülményeket, akkor értem az *érzelmeibe tapos* kifejezést, de magából a fogalomból nehezen tudnék visszakövetkeztetni a valóságra. Sérti az ember kellemetes képzetekhez kapcsolódó jogát. De valójában megilleti-e az embert ez a jog?

Zajc zavarában átballag a biliárd szobába, kinéz a nyitott ablakon. Teljesen kiküthathatlan tekintettel tér vissza. Letesz a Börtönkarnagy elé egy újabb pohár pálinkát. Mint a hóba ütött szögek, mondja a vendég. Ha majd ezt a rettentő telet a tavasz ostromolja... Abszurd: Egész mondatokban beszélünk, holott az egyes szavaink jelentésével sem vagyunk igazából tisztában. A feleségem sosem engedte meg, hogy ezeken a dolgokon gondolkodjam. Eltiltott minden gondolkodástól, mert sejtette, hogy mennyire pusztítók a gondolataim. Ezt azonban nehéz volt számomra érthetővé tennie.

És mi van a kedves feleségével, fordul most a fogadóshoz. Ő azt képzelte, hogy segíthetek magán, de ilyen segítség nincs. Vannak hiátusok az emberi cselekedetek folyamatosságában, ezt azonban kevesen képesek érzékelni. Még esetlegesen azt mondhatjuk, hogy egy valóságdarab leírására képes a nyelv, utóbb azonban már fel fogjuk, hogy a leírás képtelen a valóságos dolgok felidézésére. Talán ezért létezik intellektus. Örökre beleragadva a megmagyarázhatatlanba. Egy bizonyos út, amely sehova nem vezet ugyan, de ha gondolkodunk, és nagyon mélyen gondolkodunk, akkor visszajutunk a gondolkodásunk megkezdte pillanathoz, és ez talán a gondolkodás igazi értelme. Most már világosan látunk, csak azt nem tudjuk, mit.

Ha kinézek az ablakon, nem találok szavakat. Létezik a látvány és a történet rögzítésének a grammatikája. Azaz a vizuális és az epikus grammatika. Szögek a hóban, gondolom, de mindezek a képek nem jelentenek semmit már a számomra. Ahogy a kocsmába lépve elmondhatatlanná vált a hegyről való lejövetelem. Ahogy a feleségem halála után úgy gondoltam, végre elindulhatok azon a metafizikai úton, amelyiktől ő megismerkedésünk pillanatában eltiltott, de amelyik a halála után már nem esett tiltás alá. Ha létezik börtön a halottak számára, amelyben azok a tetemek raboskodnak, amelyek még a haláluk után sem váltak méltóvá arra, hogy kiszabaduljanak, és eltemessék őket, akkor a gondolataim egy ilyen börtönben raboskodnak a megszűntük után. A helyemet keresem, Zajc uram, hol van a helyem, a börtönben? Mi az értelme a gondolkodásnak egy halottasházban? Ha bensőségesen szeretném megvallani, csak belső értéke van, amely dolog azonban semmiképpen nem önérték. Döntő a személyiség, ez még mindig megbízható skatulya akár egy maga lehetőségeit már régen meghaladó lélek számára is. Szeretném magamat megjegyezni, emeli fel a poharát a Börtönkarnagy, de állandóan elfelejtem. Elfelejttem a pozíciómat, rosszul mérem fel a helyzetemet. Nem tudom, hogy ahol vagyok, ott kell-e lennem? Miért jöttem le a hegyről, miért ülök itt magával a kocsmában, egyáltalán mi ez a kései passzus még egy lezárt élet után?

Hirtelen feláll, a kocsmában leányt hancukája zsebeiben kotorászik. Zajc csak pillanatig figyel rá, legfőbb gondja most az ablakon kiugrott, hóba fúródott testek sorsa. Talán kivackolódnak majd egymást segítve a fagyhalálból, vagy a jégbefagyott tetemek csonkjai merev szoborként ott maradnak örök mementóként. Amikor azonban sokadszorra visszamegy a pulthoz, ott áll előtte a Börtönkarnagy, kezében egy bekeretezett kép. Nagy tapasztalatával azonnal észreveszi, hogy a vendég önkéntesül kiszolgálta magát, ezért gyorsan behúzza egy strigulát a neve mellé. Azt szeretném, mondja a Börtönkarnagy, és a hangja kissé reszketeg, mintha máris elborította volna az agyát az alkohol, ha ezt a képet kiakasztaná a felesége képe helyére. Ha nem lehetetlen és nem illetlen ez a kérés, ha nem zavarja meg sem a maga, sem pedig a vendégek érzékenységét. A kocsmáros tökéletesen ridegséggel mond nemet. Miért is akasztana ki a felesége fényképe helyére egy másik fényképet addig, amíg a felesége a büntetését tölti? Végül is a kocsmában Zajc belső tere, ha be is enged ide idegeneket, akkor sem rendezi át az ízlésük szerint ezt a helyiséget. Rá sem pillant a képre, a gondolatai most egészen messze járnak, és ha tehetné, percek belsejében kirúgná innen a Börtönkarnagyot. Ki is ez a hebehurgya tuskó, aki szinte átgázolt mindenben az érkezése óta, és olyan jogokat szeretne, amelyek egyetlen vendéget sem illetnek meg. Most először érzi, hogy az indulatai szinte fékezhetetlenek, hogy igenis, ez a figura már régen túllépett mindenben, amit egy vendég megengedhet magának. Még az sem csillapítja indulatát, hogy lényegében a jövevény a legjobb vendége, aki mindig sokat fogyaszt, és busásan fizet, de ez sem jelenti azt Zajc számára, hogy ilyen elementárisan beletaposhat az ő magánéletébe. Hiszen vannak nagyon érzékeny, már-már érinthetetlen dolgok egy ember lelkében, amelyeket bizonyára meggondolatlanul állított ki, tett közzé, de ő mégiscsak a saját közegében mozog, nem szeretne idegen területeken kalózkodni, és ezt várja a hozzá betérő vendégektől is.

A Börtönkarnagy egy nő fényképét tartja a kezében, de Zajc oda sem figyel. Igyon még, mit szeretne, kérdezi. Most először találja esendőnek a vendéget, de sajnálat nem ébred benne. Olyan, mint a többi puccos, egy ideig megjátssza magát, aztán lerogyik az imapadra, az őt belülről tartó szerkezet gyorsan elkorhad, de neki elege van ezekből az emberekből, ő is mesélhetne egyet-mást, de minden okoskodás külön út, semmi esélye, hogy majd itt fog meghallgatásra találni. Egy kocsmában túlságosan őszinte hely az efféle drámákra. A feleségem, mondja a Börtönkarnagy. Szögezzé a fejfájára, vagy hagyja ott pihenni, ahol eddig lógott, gondolom a hálószobájában. Egyébiránt, enyhül meg a kocsmáros, kitehetné a saját fényképét, ha van ilyen a birtokában, akkor talán tudnák a vendégeim, hogy kiféle is az az ember, aki néha betér hozzám, és azt kell mondanom róla, hogy nem képzeletbeli figura, hanem valóságos arcvonásokkal rendelkező emberi lény. Kitenném, mint a bűnözők képét, és aláírnám, hogy mennyi jutalmat tűztek ki a fejére, mert lehetetlen, hogy egy ilyen tünemény, mint maga, szabadon grasszálhat még ezekben az eldugott falvakban.

A Börtönkarnagy leroskad egy székre, mintha csak kicsontozták volna, érzi, hogy mennyire felesleges itt minden magyarázkodás. Mindig is természetesnek találta, hogy személyisége álcája a gondolkodás. Ha sokat gondolkodom, majd nyomokat hagyok a magam számára, mondja. Saját magamat szeretném felismerni a gondolkodásomban. A gondolkodásomhoz való jogom elismertetése a saját lényem számára. Ha a börtönben vagyok, felismerhetetlen vagyok. Nem én vezényelem a börtönzenekart, de máshol sem vagyok, ugyanakkor a gondolataimmal csak folytonosan közelítek magamhoz, de el nem érhetem a gondolkodó lényemet. Ez a folytonosan máshol való időzésem mások számára talán lélektani vagy metafizikai probléma, számomra azonban egy kés, amelybe naponta teljes erővel belefutok. A természet egészéhez képest az egyén úgyszólván semmi joggal nem bír, az élethez való jogával semmiképpen.

A szégyen és a lelkiismeretfurdalás hólyagját nem mi szúrtuk ki, mondja a Börtönkarnagy, nem miattunk ömlött szét a világon a bűntudat. Olyasféle dolgok tapasztalatával ékeskedünk, amelyeket nem mi követtünk el, nem mi személyesen, de tagadhatatlan, hogy eredetünkől adódóan magunkra kell venni ezt a terhet is. De ha efféle terhekkal rójuk a személyiségünket megkérdőjelező utunkat, akkor ez az út a semmibe vezet. Nincs mód arra, hogy valamiféle eszmények szerint élhessünk. Zajc újra az ablakhoz rohan, mikor visszatér, még mindig tökéletesen szenttelen az arca, leginkább egy botot szeretne a kezébe, hogy végre kiverje a kocsmából a legzüllöttebbnek gondolt vendégét. Helyette azt kérdezi, parancsol-e még valamit, szeretne-e még valamit inni. A Börtönkarnagy most kiegyenesedik, láthatóan összerendezi a gondolatait, fogasra akasztgatja az érkezésekor egy halomba dobált ruháit, és szembenéz a kocsmárossal, mint akinek már semmi vesztenivalója nincs. Abban a mitologikus térben ott vannak ezek a kibontatlan eszmények, ott vannak a mindennapjaink szörnyetegei, ott lapulnak a mélység eszelős fájdalmai, vagyis ott van minden, amit mi képtelenek vagyunk értelmezni.

Lassan magára ölti a ruháit, visszabábozza magát egy sötét alagútban vándorló felismerhetetlen lényé, és amikor kilép az ajtón, csak mellékesen üti szájon a kocsmárost, aki az ajtó melletti hólapáttal próbál a koponyájára sújtani. Mennyire nevetséges, mondja a Börtönkarnagy, minden hevület kiegészíti a maga torz agyagfiguráját, amelyből olyan nehéz, sőt lehetetlen már kimozdulni.

MARNO JÁNOS

Darázsfuvola

(vendégálmom)

Nem tudom, milyen középső, azaz
harmadik fejezetre gondolsz, de most úgys
rövidre kell fognom,
bent vagyok az intézetben, és a majmokkal
nem könnyű. Szóval én csak a két bőrleválásra
emlékszem. Az egyikben a hajléktalannal volt
megint valami közelharcom, tudod, aki
a valóságban is ott tanyázik a házkapu-
bejáratának a tövében, odahaza, nem itt, itt
te nemigen találkozol sehol hajléktalanokkal.
talán ezért is álmodtam már az első kinti
éjszakámon velük, vagy legalábbis
közülük evvel az eggyel. A konkrét
jelenet, amit fel tudok idézni még az álomból,
csak annyi, hogy a dulakodás után azt veszem
észre, a tenyeremen teljesen levált a bőr,
és nemcsak a felső, vékony réteg,
ami az életvonalaink térképéül szolgál
a jósoló cigányasszonynak, hanem jó
vastagon, mint egy zsíros szalonnabőr,
aminek még a súlyát is érzem, ahogy fityeg
a kezemen. A csukló tájékán a legvastagabb,
ott csípem össze az egészséges kezem
ujjaival és emelem meg a szalonnabőrt,
hogy lássam, mi folyik alatta, látok minden
részletet, a legapróbbakat is, mocorgást
látok, a húst, az ereket, az ujjperceimet,
a szerteágazó kézcsontozatot. Elegyét
a fának és a cserjének. Jól belemerülök
a látványba, inkább kimerülök, semmint
megrémülnék tőle, majd mérhetetlen
idő múltán óvatosan visszaeresztem a bőrt

a tenyérre, a csuklótáji vastagját tapogatom,
gyűrködöm, tuszkolom lefelé, hátha sikerül
visszaforrasztanom a helyére, de hamar
ráébredek, hogy buta illúzió vagyis utópia
a részemről ez a reménykedés, mostantól
fogva a tenyerem örökre nyitott lesz,
ki-bejárható a testem, hiába préselem
szinte azt a nyomorult bőrt a helyére,
az illeszkedés már soha nem teljesülhet.

Mondom, nem tudom, mire gondolhatsz
a harmadik, vagy inkább a második álmom
említésével. Nekem az kiesett, de az biztos,
hogy nem szerepeltek benne kiskatonák
a villamoson, mert most már dereng,
hogy valóban felszálltam egy villamosra
a leszakadt bőrű tenyeremmel, szóval
a villamoson hajléktalanok ültek
mindenfele, nem kiskatonák, én kis-
katonával talán nem is találkoztam még
az életben, plane hajléktalan kiskatonával
nem, vagy az van, hogy a kiskatonák mindig
elkerülik a figyelmemet. A rendőrök és
a hajléktalanok viszont nem, Triesztben
is láttam hajléktalant és rendőrt, Veronában
szintén és Velencében is, Londonról
nem beszélve, csak kiskatonára sehonnan
nem emlékszem. Itt Lipcsében rendőrre
sem nagyon számítok, sem hajléktalanra,
itt majmokkal fogok naponta találkozni,
az állatgondozóval meg az asszisztensemmel.
A hajléktalanok valamennyien maszturbáltak
a villamoson, álmomban egyáltalán nem
furcsállottam ezt, azért is feledkezhettem meg
róla, igazad van, miért ne lehetne ennek
az intermezzónak jelentősége, kétszeresen,
ha egyszer megfeledkeztem róla. Vagy mégsem
elfojtásról van szó, inkább arról, hogy a darazsas
fejezet elsodorta, felmorzsolta ezt az obszcén
jelenetet, plusz az anya jelenléte a darazsasban.
Látom tehát az anyát valahol a közelben, és

akkor oldalra nézek a saját vállamra, ahol közvetlenül a bőr alatt temérdek darázs gyűlt össze, kvázi bebábozódva a bőröm és a húsom, illetve a bőrömet és a húsomat összekötő szövetbe, én pedig undorodom tőlük, nem félek, mint a valóságban, hanem gyomorforogatónak találom a tenyészetüket. Félek, hogy okádni fogok, anya majd kétségbe esik, komolyabb betegségre gondol, én viszont azon gondolkodom, hogyan szabadulhatnék tőlük. Nem a gyomortartalmamról, mert az nem fordul meg a fejemben, eszembe jut, hogy az anya mindig azt magyarázta, nem szabad durván odakapva kirántani őket a húsumba vájt fészükéből, mert akkor csak a testüket tépem le a fejükről, a fejük bennem marad, és úgy is képesek tovább ártani nekem és szaporodni. Találomra azonban mégis kiválasztok közülük egyet, ujjaim közé csippentem, és megpróbálom így nyugodt tempóval kiásni, kikanalazni a rovar, és ez mintha sikerülne is, a darázs kipattan a bőr alól, csakhogy ettől a hirtelenségtől a bőröm is teljes terjedelmében leválik a vállamról, felhajtható lesz, mint egy szárny, és a szárny alatt ott az ezernyi darázs, izzó fájdalomra gondolok, de az érzetre nem mernék megesküdni, az anyát se látom már sehol, a gondolatom súlya addig növekszik, míg csak meg nem szakad a kép, és marad az abszurd és abszolút szorongás, mert lemaradok az álom folytatásáról, még mielőtt valóban felébrednék.

Nem értem magamat, a kísérletek eléggé ígéretesen haladnak a majmokkal, különösen a csimpánzokkal, csak ne volnának olyan elviselhetetlenül bűdösek és harsányak is sokszor, meg agresszíven pimaszak. Alig várják, hogy a szemükbe nézz, mert abban a szent pillanatban szemem köpnek, olyan adag nyállal,

ami egy fél bilire elég volna. És Lipcsét is úgy-ahogy sikerült megkedvelnem, de azért jobb volna már otthon. Úgy képzeld el, hogy egy hét után ott folytatódott az álmom, ahol a múltkor megszakadt, illetve ahol elveszítettem a fonalat. És az anya megjelent most is. Újdonság azért mégis, hogy a darazsak ezúttal a lábszáramon ütöttek tanyát, a sípcsontom hágóján, ami az álom elején ragtapaszokkal volt tele-nyomkodva. Akkor azonnal nekiláttam letépdetni, lehámozni ezeket a tapaszokat, kellő óvatossággal persze most is, hogy lássam, milyen nyomot hagytak a darazsak. Nem tudom, miből gondoltam rájuk már eleve, arra így utólag már nem emlékszem, hogy álmomban is a korábbi álom folytatásának a tudatában álmodtam tovább az eseményeket, mindenesetre olyan mennyiségben találtam rájuk a hámozás végén, amilyenre normális körülmények között álmában sem gondolna az ember. Hemzsegtek. Csakhogy ezúttal már nem kifliként összegömbölyödve a hámréteg alatt, hanem sokkal harciasabb pozícióban, a fejüket leszegve, mint a bikák, minél mélyebbre befurakodva a bőr alá, potrohuk, izzó szőrméjük pedig fölfelé meredt, ugyanabban a dermedt mozdulatlanságban, mint előzőleg a vállamon; remélem, nem feledkeztem meg szólni ezekről az apróságoknak tűnő részletekről, mert ha nekem nem is mondanak semmit, neked biztosan szemet szűr a jelentésszaporító jelentőségük. Itt egy hét alatt sokat romlott az idő, lehet, hogy holnap be sem megyek a laborba a majmaimhoz, mert ha ők megfertőződnek valami vírussal vagy baktériummal, akkor lőttek a kísérletemnek, akkor többet nem enged a német vezetés a közelükbe. Furcsa is most ebben a hideg, esős őszen álmodni a darazsakkal. Anya tanácsát követve tehát, ezúttal is a két ujjam közé csipentve toltam ki a síp-

csontom bőre alóla azt a vezérformájú, méretes példányt, amelyikről ránézésre megsejthettem, hogy nem sokat kell majd bajlódnom vele. Ám a sikernek ára lett nyomban. A kituszkolt rovar helyén hatalmas kráter keletkezett, akkora, mint a tenyerem, és ez a kráter varázsütésre megtelt híg, fehér folyadékkal, mint ha ezer pitypangot tarolt volna le valaki egy közeli mezőn, és a pillanattöredék része alatt kifejté volna a szárukából az úgynevezett kutya-tejet, bele direkt a lábszáramon tátongó, holdbéli kráterbe. Bámultam percekig, eltűnődve azon, ugyan hogyan lehetséges ez az üreg a testemen, épp a lábszáramon, a sípcsontra ráfeszülő bőr alatt, ahol még ott kell lenniük az ereknek, inaknak, némi húsnak is esetleg, és akkor egyszerre derengeni kezdett, hogy te meséltél valamit még kislánykoromban a sípcsont-érzékenységedről, valami steril-fertőzésről, ami gyerekkorodban esett meg veled egy védőoltástól. Ez kicsit megnyugtató, csillapodott a hányingerem, úgyhogy nekiláttam a darázstalanítás folytatásának, le-föl végigpásztáztam a lábszáramat, végül kifürkészttem egy szíjasabb példányt közvetlenül a térdem alatt, a szó szoros értelmében nyakon csíptem a kis vörös agresszort – de most nem jártam sikerrel: a feje beleszakadt a hússzínű masszába, elválva üszkös testétől, amit itt érzek most is a kezemben, amivel írom neked a beszámolómat. Nézegettem, vajon mit tehetnék, miközben a tejfehér folyadék lassan körülölelte és ellepte egészen a fullánkját belém merítő, aprócska darázsfejet.

DARVASI LÁSZLÓ

Apa

Mondta a fiának sokszor, hogy azzal a nővel baj lesz. A Rézivel. Mit jelent az, hogy baj. A gond fájni kezd, terjedni, mint a mérges tarack. Nem tudja azt senki, mit jelent a gond. Ki képes előre látni a baj mértékét, meg a formáját, például egy ócska fájásba, egy kicsike hasogatásba is bele lehet halni, ahogy a feleségével is lett. Úgy kezdődött, hogy fájni kezdett a karja. De csak az. Néha nem tudta már emelni, ráemelni a tenyerét a vállára. Kavarta a levest, a tojást, gyúrta a pogácsa lisztjét, fölajdult. Nem bírta a kosarat. Aztán idővel meghalt. Így indult el ez a baj, egy karfájással kezdődött, és az lett belőle, hogy az asszony foglalta el először a sírt, amit annyiszor kigúnyolt a fia. Nevetett az a kurva gyerek, a temetőben. Miért véseti máris bele az évszámokat a kőbe?! Hogy mikor születtek. Hogy a halált majd később, oda nem volt évszám vésvé, a fia vihogott, a halál dátuma világosabb lesz, nem kellene. Különben meg azzal a nővel nem kellett volna összeállnia, szerinte.

A Rézi.

– Apa, ebbe ne szólj bele.

– Nem szólok bele, csak mondom.

– Apa.

– Ne apázz, ezt nem bírom.

– De apázok, és akkor apázok, amikor kedvem tartja – és a fia máris nevetett, de idegesen, túrta közben a haját, és mintha csuklott is volna. Ő meg azon imádkozott, ne gyógyszerizzen megint.

Úgy hívták azt a nőt, hogy Rézi, és bár nem volt cigány, mégis cigány neve volt. Ha nem vagy cigány, akkor miért van cigány neved. Rézi. Az ő neve rendes. A fiáé is az, rendes. A családban mindenkinek rendes neve volt, és mind a két családban rendesen éltek, csak egyszer volt börtönben az asszony egyik unokatestvére, emeltek valami vályogfalat, ledőlt, alatta maradt egy hülye öregasszony, gondatlanság. Fél év, de csak éppen hogy, hazajárt rendesen az is a rácsok mögül, az a gyerek, aki rosszul emelte a vályogfalat. Itt mindenki rendes volt. Rendes életek értek és fonódtak egymásba, volt gond, de volt munka, a téesz, a gazdaság, a szerelésre váró gépek az udvaron, Zetorok, Rábák és Dutrák, bérszámfejtésnél a lányok, a moziban olasz filmek, és ő, ha csak tehette, rendesen végignézte a naplementét, ami olyan volt, hogy nem is volt, úgy bukik le a Nap, hogy piroslik az ég ablakában, mint egy hatalmas korong, és úgy történik aztán az alámenetele, mert az nem bukás, csak ereszkedés, mert igazából nem történik, a kinti székben ült a kert végében, és bámulta. Még mindig nincsen sötét. Máris az lett. Olyankor jött ki az asszony a házból, nyi-

kordult a szűnyogháló ajtaja, rátette a puha tenyerét a vállára, és azt mondta, vége van, Laci, vége. Most már nincs mit nézni. Van az estének egy olyan szakasza, amikor nincs mit nézni. Az Esthajnal csillag, a Hold karéja, sejtelmes félkövére, és más semmi akármí. Tétova, reszkető fények a városból. Vonatfütty, mint a legolcsóbb elmenekülés. De igazából tényleg nincs mit nézni, aztán pedig lesz, mert kitárja a magát az égbolt, és fölszíkraztatja a csillagok milliárdjait. Ezt nem lehet megérteni. Ennyi csillagot, ennyi fényt, ennyi magába forduló mélysötétet. Szerette a felesége kezét, ahogy a vállára ereszkedik, mintha a múlt érintette volna meg, és aztán hallja, nincs mit nézni már, Laci.

Nem akarok megbolondulni, mondta. Nem akarlak elveszíteni, mondta. Nem akarok nélkülüled élni, mondta. Egyszerű ember vagyok, tűzifát hasogatok, csizmában járok, két pár meleg zoknim van, azokat váltogatom, tudod, a sűrű sávval kelek, olykor sötétben és csöndes, gyilkos esőben, bögréből iszom az aludttejet, gurgulázok a savóval, bazmeg, nem engedlek el.

Ezt mondta az asszonynak a kórházban, huszonnégyes szoba, ajtó melletti ágy, virágot nem ajánlatos hozni. Maguknak maradtak már, elhalt az összes rokonság. A fiatalok meg elmentek Pestre, megyeszékhelyre. Jó ideje nem adott föl az asszony képeslapot Húsvétkor, Karácsonykor.

Ne menj el.

Ne hagyj el, Erzsébet.

Ne csináld ezt a szarságot énvelem.

Két infúzió csöpögtette a lilult, gyöngye karjába a folyékony ékszert. Ki lehet hányni az infúziót? Meg műszerek zenéje, síp, csippegés, madarak, milyen ferdén kanyarodik egy sárga, töredezett kanul az ágy alá. Úgy lélegzett a másik, hogy belátott a szájába.

A fiuk alig jött be, egyszer-kétszer talán, akkorra már ott volt neki a Rézi, ette a lelkét, táncoltatta. Megbolondította. De beszéltek, hogy nem csak őt, a fiukat táncoltatja.

Harmincnyolc évig éltek az asszonnyal, a kórházban lett meg az utolsó esztendő fordulója, a nővér, a vizit után, behozott egy süteményt, két villával.

– A büféből hoztam, de friss, Erzsike néni – mondta, kicsi lány volt, akkora, mint Rézi, olyan, és szigorú, mint a tarcsai telepvezető.

A fiú így is mindig bajos volt, kicsi gyerekként is ketté rágta a ceruzát, idegi alapon élt, ezt így mondják, gyakran sírt, üvöltött, fenyegetőzött, de tudott tojást tartani a szájában egy napon át, és csak a nap végén rágta meg, és nyelte le héjastól, soha nem akadt meg neki. Egyszer ötöst kapott magyar nyelvből, a hasonlatokból. A gyerek írta a legtöbb hasonlatot. Különben igazán jó gyereke volt. Nem evett őzet, nyulat. A környéken sokan ettek, a falu végén még ürgét is, pockot. A kocsmából is haza tudott mindig jönni, mint ő, nem tévedt vissza a sehovába. Csak ez a Rézi nem kellett volna.

Egyik állásában se maradt meg fél évnél tovább, és az utolsóból magával vitte Rézit a nagymama üresen maradt házába. Kicsi épület, de volt kamra. Kis kert, szilvafák, szederbokrok kerítésnek.

– Megint kirúgtak, apa.

– Azt csináltad?

– Bejött a főnök a raktárba.

– Elaludtál? – kérdezte, mert a fia mindenütt elaludt. Még asztalnál is, ahol pedig csak tanultaknak szabad. Fölfekszik a ládákra, bemászik a targoncák alá, és már nincs is.

– A Rézivel voltunk.

– A raktárban minek, fiam.

– Bárhol minek? – nevetett a fia, és mutogatott az öklével, töf, töf.

Ültek a kocsmá előtt, még volt sörük, és a naplemente is messze volt, mint a főváros, mint a holnapi nap. Viszont meg lehetett volna beszélni, mit lehet tenni. Néha, igaz, nem sokszor, meg tudták beszélni. Tudott segíteni. Tudott olyat mondani, amitől a gyereke odázott. Ujjbeggyel dörzsölgette az ínyét, gondolkodott. Meggondolta az életét. Átértékelte. És aztán megfogta a Rézi kezét, jó, azt legalább, bár éppen azt nem kellett volna, mert a Rézi keze egy szar kéz volt. Nem rendes. Más faszok után nyúlka. Megfogta a fiú a Rézi szaros kezét, és nem vette észre, hogy nagyobb bajba került, mint korábban, amikor csak gyógyszert vett be, és nem minden évben.

Amikor a fiú a nyakára csomózta a rögzítő gumit, már a felesége nem élt, viszont Rézinek már domborodott volt a hasa. Akkor kezdődött ez az egész marhaság.

– Milyen per? – kérdezte a lánytól, és ideges volt, mert már menni kellett volna kifelé, nézni a naplementét. De ez a cafka feltartotta. Álltak az utcakapuban, a lányon alig volt szoknya, de hasa az volt.

– Apasági.

– Kell ez?

– Nekem kell – mondta Rézi, szívogetta a fogát, madármelle volt. Vékony, akár egy feszület. Látszottak a bordái is. – Meg neki is – simogatta a hegyes hasát.

– Nem esküdtetek meg – mondta ő.

– Attól még belém folyt a magja.

– Másé?

– Meg se hallottam, apuka – így mondta, apuka. Aztán elment, tolt a biciklit. Nem akarta, hogy elüssék, nyilván nem volt dinamója. Miért lett volna.

Értette ő, miért csinálja a lány. Rohadt szuka! Az első pillanatban tudta, hogy baj lesz vele. A fiú magára hagyta Rézit, attól örült meg, azért ment el az ügyvédhez, hogy bizonyítsák, a fiú a gyerek apja, a porontynak név kell, annak múlt kell, annak család kell, még ha az apja így is döntött. Kellett Rézinek a rendesség. Valamennyi pénz. Még nem is nagyon ellenkezett. Viszont a hivataltól megkérte a DNS-t a gyerektől, és a vérvizsgálatot is kért, regisztrálják. Megcsinálták. Rézi kijelentette, sőt

fennhangon követelte, hogy írják a gyerekre a nevet, az övét, az ő rendes nevét, ő meg, valamiért azt gondolta, lett egy ilyen elhatározása az egyik este, miközben a csillagokat bámulta, a kert elhült, deres végében, a régi székben és a felesége kezére hiába is várva, hogy nem. Nem csinált gyereket ennek a Rézinek az ő vinnyogó, ínyes fia, aki a nyakába kötötte a gumirögzítőt. Ha meg igen, belehalt ebbe. És akkor azért ne jöjjön senki, ne jöjjön Rézi azzal a gyerekekkel. Ilyen magas, nyálás ínye volt a fiának. Jó fiú volt, kicsit buta. Sárga rózsaszínű ínye volt. Senkinek nem volt ilyen a családban, a fiának lett. Nagyon sokat ringatta az asszony, és a szoptatásról is úgy kellett végül, orvosi beavatkozásra, lebeszélni. A kert végében tanította járni, munka után, amikor naplemente volt.

Egyszer majdnem kiment az asszonyhoz éjszaka a temetőbe, annyira hiányzott neki.

Mondd már, hogy Laci.

Mondd, Laci.

Mondd!

Állt a kapuban, kutyák süvöltöttek szélhangon, a csillagok tartották vissza. A hunyorgó, tetves csillagok. Be tud tetvesedni az ég, Laci.

Nagyon egyszerűen történt, mintha az ember buszra, vonatra szállna. Kérek egy jegyet. Egy állomás csupán, és minden más lesz. Másik falu, város, más. Rézi ügyvédje nem fogadta el a bírósági döntést, ami a DNS vizsgálatokon alapult, hogy ugyanis nem az ő fia a Rézi gyereke apja. Nem érzett elégedettséget, amikor bebizonyosodott. Csak nyugalmat inkább, fáradtságot. A vérvétel is ezt igazolta. Rézi mással csináltatta föl magát. Azért nem örült ő ennek. Nem volt boldog, hogy az ő öngyilkos fiát megcsalta a cigánynevű élettársa. Mindegy volt, ő mit érzett, mert Rézi ügyvédje, így mondták, új kerestet adott be, fellebbezett, mert Rézi ezt akarta, nem törődött bele, hogy nem a fiúé a gyerek, de miért nem, kérte volna attól a másik akárkitől a nevet, és aztán az lett, hogy az új bíró a másodfokon, merthogy ő beavatkozott a fiú DNS kérelmével, ez egy szakszó volt különben, hogy ő egy beavatkozó fél lett, vagy mi a csoda, a másodfok után neki is mintát kellett adni, DNS-t. Ezt mondták ki másodfokon. És ő adott DNS-t, miért ne adott volna. Különben nem nagyon tudta, mi az, hogy DNS.

– Tátsa ki a száját, Laci bácsi.

– Hajtsa föl az ingujját, most elszorítom, Laci bácsi.

– Ennyi csak, látja, nem is fáj.

Két sírhoz járt ki aztán, pedig egy volt. A saját helyére temette a fiát, pontosan az anyja mellé. Fölvésette a fia a nevét is, élt harmincöt évig. Vitt virágot, volt friss vágás mindig, körbegyomlálta rendszeren a kőpadkát, ölte a tarackot, eldobálta a csigát, a saját helyét is tudta, majd rájuk ereszkedik. Inkább az asszony fölé, mint a fiúra. Amikor kiment a temetőbe, a feleségének mindig azt mondta, rendben van minden, a fiú és a lány szépen élnek, rendszeren, gyerekük van, a Kis Lacika, szokta nézni a csillagokat. Mindjárt járni fog. A fiúnak azt mondta, anyád nem is halt meg, a gyere-

ked jól van, Rézinek nagyon hiányzol. Rézi nem ment el. Nem ment el Rézi a városba, rohadt, tetű, kigyúrt köcsögökkel. Nem ment sehová a Rézi, megbecsüli magát, mint egy szent.

Aztán egy napon behívták, hivatalos papír volt, pecsétes, a postásnál alá kellett írni, és ő azt gondolta, jól van, megnyugodhat mindenki. Megnyugodhat a Rézi. Buzszozott. Mielőtt bement volna az épületbe, a sarki kávézóban vett egy fagylaltot, három gombóc. Évek óta nem evett fagylaltot. A fiával tán, utoljára. Lecsöpögtette magát, persze. Sokáig várt egy poszteres folyosón, siettek, szaladtak az emberek, nem jött ki a nadrágjából a folt. Mindenki olyan fontos volt. De aki ült, az nem volt fontos. Aztán végre a nevét hallotta.

– Ezt nem értem – mondta, ingatta lassan a fejét.

– Nem ön a fiú apja. Úgy értem, Kerekes úr, nem maga a vér szerinti apja. Sajnálom – mondta a nő, utcai ruha volt rajta, farmer.

– Ezt most miért mondja?! – suttogott rekedten. – A Rézi miatt?

– Nem tudom, ki az a Rézi, Kerekes úr. Illetve nem ismerem. Nem miatta mondom.

– Ki maga?

– Megírtam, Kerekes úr, a bíró úr rendelt ki. A másodfok miatt.

– Azt mondja ... – alig tudta elzihálni – ..., azt mondja, megcsalt a feleségem?

– Vér szerint nem az ön gyermeke Károly, aki tavaly hunyt el, önkezéség által, és az anyja neve....

– Akkor kié?

– Bocsásson meg – mondta a nő, már állt, elfordult, nézett ki az ablakon.

Már be volt hajtvá a mappa az asztalon.

Foltos nadrágban szállt fölt a buszra, mennyi kosaras asszony volt, tyúkot is vittek. Nem is hazafelé tartott aztán. Le kellett törni a temetőkapu riglijét, megsértette az ujját, vérzett. Fölállt a sírra, addig énekelt, míg nem jött gondnok, ne csináld, Lacikám.

Nem vagyok részeg. Nem ittam.

– Hozz egy üveggel – mondta neki, és a gondnok csakhamar hozott is, és aztán magára hagyta.

– Csak csendesen, Lacikám.

Harminchat, vagy mennyi évig így élni hogy lehetett. Próbált visszaemlékezni. De így nem volt mire. Próbált visszaemlékezni valami jelre, valami árulkodó másra, valami illetlenre. Az asszony keze. Mosolya. Képek. Események. Nem. Félmondatok. Nem. És tudta, nincs kit megkérdeznie. Esteledett aztán a temetőben, elfolyt, mint a festék az est a sírok fölött, hallotta a vonatokat, régen legalább volt füstjük. Mindjárt olyan sötét lesz, hogy nem lesz semmi. Leült a kőre. Ivott. Azon kezdett gondolkodni, most, hogy hirtelenjében semmit se tud arról, aki ő volt, míg élt, ugyan hová is temethetné magát. És hova temesse magában a többieket?

MARKÓ BÉLA

Délutáni remény

Casa di Giulietta Veronában

Álmélkodik a hullámzó tömeg,
s míg tülekedve keresik a múltat,
felejténék már, amit megtanultak,
hogy üzlet minden, az ódon kövek

s a repkény a falon, mind-mind hamis,
de mit számít ezernyi Rómeónak,
ha lehetnének, akik sose voltak,
s ha ott az erkélyen Júlia is,

percenként váltják egymást, feketék
vagy szőkék, és a megkésett reményt
küldik is rögtön, ahogy lefotózták,

mert nincsen veszve, íme, semmi sem,
feltámadhatnak még mindenkiben:
fent Júlia-menny, lent Rómeó-ország.

Oldtimer

Dalí Múzeum Figueresben

Előbb-utóbb minden képzelhető,
az alkatrészek megvannak előre,
csak úgy kell válogatni majd belőle,
hogy többé ne legyen szétszedhető,

ami mulandó, s múlik szakadatlan,
de csak próbálja, nem hal meg soha,

hiszen mostantól fogva nincs kora,
s az ismert betűk új meg új szavakban

rejtőznek el, mint egy új képkeretben
a régi látvány, amely érthetetlen,
és mégis él, ahogy a női test

alatt egy oldtimer még megnyikordul,
s az álom az ecsetből már kicsordul,
mert így beszél ki a festő: kifest!

Hiába

Picasso Múzeum Barcelonában

Egyszer majd úgyis minden kiderül,
kifeszlenek a sarkok meg az élek,
mert nem puha, nem gömbölyű a lélek,
s megkönnyebbülsz, hogy végre sikerül

lefejteni, akár a nyári lombot
egy fáról, a hazug szimmetriát,
hiszen belül egy másfajta világ
nyüzsög, amikor héjából kibontod

szerelmedet, kúpok, kockák, hasábok
bukkannak fel, és már hiába látod,
amit mindenki más, ha ott dobog

egy szögletes szív a hajlékony bordák
között, míg átváltoznak mind a formák,
s nem nézheted, de mégis gondolod.

Repedés

Güell Park Barcelonában

A kő is lágyan hullámszik a szélben,
majd elszivárog itt-ott, mint a víz,
s az ösvény egy más korbá visszavisz,
ahol a sárkány éjjel-nappal ébren

figyel, türkizkék bőre csupa szikra,
s talán a rég elsatnyult képzelet
feltámad végre, fest új képeket,
a jégvártyát a múlttól leszakítja,

míg lassan-lassan a felszínre jönnek,
kik együtt vannak, a szépek s a szörnyek,
mert nem igaz, hogy elrendeltetett

az egyetlen jövő, s hogy nincs esélyünk
megélni újra, amit már megéltünk,
ha az idő valahol megreped.

BÁGER GUSZTÁV

Eukaliptusz napozóágy

A teraszklíma kitűnő volt. Mediterrán, mondhatni.
Középre zárt verseket írtam.
Olyan lapnak, ami a tipográfiára is ad.
Ekkor csőrében ecsettel egy galamb
az erkély rácsára szállt.
Azonnal mozdulatlaná váltam,
de a laptop megbillent s mikor helyére toltam,
vendégem ismét szárnyra kapott.
Elmerengtem, mihez kezd az ecsettel.
Talán beépíti a fészek gallyai közé.
Röptében még gondja volt rá,
hogy letojja születő opuszom.

Kabaré

nem véletlen hogy véletlenek nincsenek
egy jobbharag s balul üt ki a vég
szükséges rossz ha lúzernek tekintenek
még középszered páncélja se véd

a róka és a móka balekja a nyúl
számolgtják hány lábon áll hite
az egysejtő a legvégsőkig bonyolul
hogy a vadászpuskát már ő vigye

Nem az

a Magritte-életmű margójára

Vegyük tudomásul:
az alma íze nem fénylik a szájon,
kellemes pipafüst sem fogja
megcsapni orrunk.
Az eszmefuttatás nem vers.
Mégis, valami olyasmit érzünk,
mintha verset írtunk volna.

Pók

Vezette a nézést,
mint egy fekete kurzor,
tán be is szőtte volna
a szöveget, ha hagyom.

A *mítosz* szóhoz mászott,
majd a *tradícióhoz*.
Abroncstalan kerék,
küllők keresztmetszete.

Varázsfuvola

Mozart eleinte az Éj Királynőjét
gondolta főhősnek,
később döntött Sarastro mellett.
Tamino példáján szemléltette,
a sötétség hercege bárkit rászéd,
aki a könnyebb ellenállás felé billen el.

Egyetlen szó, egyetlen harapás az almába,
és lehull az égi vért.
Elég egy másodperc,
míg a csatár cseleit csodáljuk,
és beszökik a gól.

ORAVECZ IMRE

Ókontri

(REGÉNYRÉSZLET)

26

A köz vegyesen fogadta Steve motorvásárlását. Sokaknak imponált, hogy megengedhette magának, de jó páran felesleges, úri luxusnak tartották. Mért nem jó neki a bicikli? Vagy mért nem jár gyalog, ha nem akar lóra ülni? Minek biciklivel, motorral menni oda, ahova az apostolok lován is lehet?

A következő beruházását már kedvezőbben ítélték meg. Ez traktor volt, összehasonlíthatatlanul nagyobb és mindenki szemében egyértelműen hasznos.

Későbbre tervezte, de nem várhatott vele tovább. Egészen a maga lábára kell állnia, önállóvá, függetlenné válnia, vélte. Tarthatatlan, hogy nem képes egymaga megszántani a földjeit, hogy segítségre szorul, hogy őszvel még két ekét, hordáskor meg legalább még egy fogatot kell munkába állítania. De így is elhúzódnak, sokáig tartanak ezek a munkálatok. Ám mindennél nagyobb súllyal esett a latba, hogy ez jelentős többletkiadással jár, hiszen a segítséget meg is kell fizetni, a rokonit is, még Ferenc bátyját is, aki kezdetben nem fogadott el pénzt, de most már várja.

Természetesen számolt, miután Pestről árlistát küldetett magának, és az is a beszerzés mellett szólt, hogy megtérül, nem mindjárt, nem egy-két éven belül, de hosszú távon mindenképpen. A bökkenő csak az volt, hogy földvásárlások és a motorvétel után nagyjából már csak annyi pénze maradt, mint amennyibe az a traktor kerülne, amelyet kinézett magának. Ahhoz ugyanis nem akart nyúlni. Azt házépítésre, fészekrakásra tartalékolta. Ezért hitelt vett fel a munkagépre. Az apja annak idején figyelmeztette, hogy aztán nehogy adósságba verje otthon magát, és maga is emlékezett rá, milyen nehezen szabadult meg a bankkölcsonnel terhelt Santa Paula-i háztól. Több éjszakát töltött álmatlanul, de végül a kedvező kamat, és az alacsony törlesztőrészlet döntött, és belevágott.

Magyar traktort vett, egy egyhengeres, kétütemű, izzófejes *HSC R30/35*-öst, a kispesti Hofherr-Schranz-Clayton-Shuttelworth gyár termékét, amelyet a népnyelv a Hofherr szót félre hallva csak *hoffernek* hívott. Jó, megbízható konstrukció hírében állt, bár kissé körülményes volt a beindítása, az izzófejesség ugyanis azt jelentette, hogy az orrán lévő izzófejet előbb vörösizzásig kellett hevíteni. Földmégmunkáló és vontatónak is használható változatban készült. A földmégmunkáló változatnak körmös kereke volt, a vontatónak gumibroncsos. A vontatóváltozatot választotta, és pótkocsit és ekét is vett hozzá. Nyersolajjal működött, és csekély karbantar-

tást igényelt. Addig nem látott ilyen traktort. Mielőtt átvette volna, megmutatták neki, hogyan kell beindítani, és tesztvezetés is volt, pótkocsi nélkül és pótkocsival is.

Nem magának kellett haza hoznia. A gyár szállította vasúton Recskig. Csak onnan jött lábon, Som-májon, Pet-kőn keresztül, vele a nyergében és Imre-Henryvel a pótkocsin, akít magával vitt, hogy ne legyen egyedül, ha útközben történne valami. Nem történt semmi, nem borultak fel, a gép jól vette az emelkedőket, és a fékek is jól vizsgáztak. Többször megálltak. Olyankor távolabb mentek tőle, mert alapjáratban is nagyon pöfögött, és nem értették volna egymás szavát. Steve-nek rémlett, mintha mesélte volna az apja, hogy amikor kamaszkorában gőzcséplőt vettek, ökrökkel húzatták át a hegyeken a vasútállomásra. A vasútállomás csak a recski lehetett, az út pedig az a földút, amelyiken most gyönnék. Milyen különös, gondolta, újabb egyezés közte és a nagyapja közt.

Jól benne jártak már a délutánban, mikor megérkeztek a faluba. Otthon lekapcsolták a pótkocsit, levették, majd ráakasztották az ekét, és Steve még aznap szántott vele Szagyiban. Azért ott, mert az volt legközelebb, és első alkalomra az ottani földje látszott ideálisnak. Teljesen lapos fekvésű volt, rétföld, laza. Imre-Henry a biztonság kedvéért megint vele ment, Mihály is szeretett volna, kíváncsiságból, nem látott még közletről traktort szántani, de etetési idő közeledvén nem tehetett.

Most nem kellett sokáig melegíteni, még nem hűlt ki egészen az izzófej. Steve-nek simán ment a vezetés továbbra is, de a szántásba még bele kellett tanulnia. Pesten elmagyarázták neki, hogyan kell, mikor mi a teendő, és meg is értette, de az csak elmélet volt, nem gyakorlat. Traktossal még nem szántott életében. Nem olyan volt, mint lóval, amely után csak megy az ember az eke szarvát fogva, és tartja a mélységet, a fordulóban meg ledönti az ekét, aztán felveszi, és újból beleereszti a földbe. Ez más volt, könnyeb is, nehezebb is. Más kellett csinálni, kormányozni, gázt tartani, előre, hátra figyelni, a fordulóban kötéllel – nem volt hidraulika – felhúzni, majd visszaereszteni az ekét. Mindez nem úgy ment, ahogy kellett volna. Úgyhogy Szagyiban elsőre görbére sikeredtek a barázdák, és itt-ott *parlagolt* is. Másnap azonban, mikor Szárazréten folytatta, már belejött valamelyest, és túrhető volt az eredmény. Még Mihály is, aki utána arra jött Dregolyból, elismerően nyilatkozott róla, pedig az nagyon kényes volt a hantok megfelelő átfordítására.

Így valóban rövidebb ideig tartott a szántás, és bár egyéb teendői is voltak, Júliával is foglalkozhatott végre.

Nem várt tovább a véletlen találkozásra. Annak a napnak a délutánján, mikor Mihállal Pipishegyen befejezték a vetést, megtisztálkodott, motorra ült, és tett pár kört a faluban. A Fucsko-szöget, ahol Júliáék laktak, kihagyta. Ha kint is lett volna az udvaron a lány, nem hívhatta volna csak úgy a kapuhoz. Nem illett volna. Nem volt legényember, sem a jegyese. A főutcán, a bolt mellett volt egy ház, amelyet zsidó háznak hívtak, mert egy Csillag nevű zsidó emberé volt, aki régebben a faluban lakott, de aztán a családjával Erdőkövesdre költözött. Annak a háznak a magasságá-

ban pillantotta meg Juliát, mikor másodszor is végig furikázott az utcán. A lány otthonról jöhetett, a Felvég felé tartott.

Lefékezett mellette, és két lábával kitámasztva leállította a motort.

– Jó napot!

– Jó napot! – viszonzta Júlia mosolyogva, és látszott rajta, hogy számított rá, hogy megáll, és megszólítja.

Fekete szoknyában, fekete blúzban volt.

– Hallottam, hogy motorbicikli jön. Nem néztem hátra, de tudtam, hogy maga az.

– Nem volt nehéz kitalálni, csak nekem van motorbiciglim a faluban.

– Attól még lehetett volna más, idegen is.

– Nem baj, hogy megálltam?

– Nem.

– Hogy van?

– Megvagyok.

– És maga?

– Én is. Visszaszokott már a falusi életbe?

– Ki se szoktam belőle.

– De Egerben azért más volt.

– Más.

– Sajnálom, hogy abba kellett hagyni az iskolát.

– Tudja, mért.

– Tudom. Az édesanyja halála miatt. Fogadja részvétem.

– Köszönöm.

– Ne haragudjon, hogy nem mentem el a temetésére, de nem tudtam, hogy ő halt meg akkor.

– Nem tesz semmit.

– Nehéz lehet most magának. Paraszti munkát végezni, és otthon az édesanyját is helyettesíteni.

– Magának se könnyű, egyedül, egy gyerekkel.

– Boldogulok.

– De sokat kell dolgoznia.

– Hát, van mit csinálni, bár most, hogy elvetettem, jobban ráérek majd.

– Akkor lehet, hogy legközelebb előbb összefutunk.

– Remélem.

– A templomban eddig is láttuk egymást.

– De nem tudtunk beszélgetni.

– Szeretne velem beszélgetni?

– Igen.

– Most beszélgetünk.

– Igen.

– Mennem kell – mondta Júlia –, bezár a könyvtár.

- Oda megy?
- Oda.
- Könyvért?
- Mi másért.
- Én is beiratkoztam már, mert szeretek olvasni, bár magyarul még lassan megy.
- Akkor gyakoroljon.
- Mit olvassak? Mit javasol?
- Most? Nem, majd máskor. Maga meg cserébe mesél nekem Kaliforniáról. Onnan jöttek, nem?
- De. És hol meséljek?
- Mondjuk, a könyvtárban, ha nyitva lesz.
- De ott csak suttogva lehet.
- Akkor elmegyünk egy barátnémhoz.
- Jó. De mikor lesz az?
- Nem tudom.
- Akarja egyáltalán, hogy legyen?
- Igen. No, Isten vele.
- Viszontlátásra.

Elég sokára, a szüreti felvonuláson találkoztak ismét, októberben. Olvasnivalóról nem esett szó, és a beszélgetés is kurtára sikeredett, viszont annál kecsgetetőbbnek bizonyult.

Steve is nézte Georgie-val a felvonulást. A főutcán, mert a főutca volt az útvonal. Addig mentek rajta az Alvég felé, míg fel nem fedezte Juliát. Az sem volt egyedül, a kishúgaival együtt várakozott a bolt előtt. Oda furakodtak hozzájuk.

- Jó napot.
- Magának is – felelte Júlia.
- Júlia, ő a fiam, Georgie.
- Ők meg a húgaim, Ilona és Regina. KöszönjeteK szépen Steve bácsinak és Georgie-nak.

A lányok, bár idősebbek voltak, mint Georgie, nem szóltak semmit, csak szégyenlősen elhúzódtak, de Georgie kivágott egy harsány szerbusztokot.

- Akkor maguk is itt vannak.
- Itt.
- Maga nem vesz részt a felvonulásból?
- Felvonuláson – javította ki Júlia.
- Köszönöm. A felvonuláson – ismételte meg Steve.
- Nem lehet, gyászolok, hiszen látja.
- Akkor a bálban se lesz máma este?
- Nem.

Közben odaért a menet. Az élén népviseletbe öltözött párok, lányok és legények haladtak, két oldalt libasorban pedig bőgatyás lovasok léptettek. A lányok fején pár-

ta, a legények kalapján árvalányhaj. Utánuk két-két lány jött, és nagy fürtöt formázó dróthálóra kötözött szőlőt hoztak rúdon a vállukon. Aztán megint kettő-kettő, de az ő rudjukról színültig tele borosüveg csüngött le, majd újból kettő-kettő, akik ismét szőlőt vittek hasonló módon. Utának ló vontatta platós kocsi gördült, amelyen szőlőprés volt férfiakkal, akik szőlőt préseltek. Ahogy nyomódtak össze a présben a szemek, az oldalán kibugyogott a must, és a csatornából a lyukon át egy kis dézsába ömlött. A kocsi után mindenféle jelmezes alakok következtek. Volt ott drótos tót, tojásszedő, vándorárus, koldus, üstfoltozó cigány, de még fülbevalós cigányvajda is cifra öltözetű feleségével és nagyszámú purdjával. Egy legény bohócnak öltözött, és kezében egy molnárkalács-sütővassal fel-alá futkosva ijesztgette a női nézőket, akik ettől sikoltoztak.

- Ki volna ez a bohóc? – kérdezte Steve.
- A Bögös Józsi – felelte Júlia.
- Hát a cigányvajda?
- Azt nem ismerem meg.

A jelmezesek után igazi cigányokból álló, muzsikáló banda lépkedett. Hivatalosan ők zárták a menetet, utána lehetett csatlakozni. És csatlakoztak is sokan a nézők közül, férfiak, nő, fiatalok, öregek, gyerekek. A húgai unszolására Julia is követte a példájukat. Steve Georgie-val nem, mert egy váratlan fordulat olyan örömmel töltötte, hogy egy pillanatra megfeledkezett erről az előttük is nyitva álló lehetőségről.

Még el sem hagyta őket rendesen a cigánybanda, amikor Júlia a füléhez hajolt, és ezt súgta:

- Legyék holnap koradélután Belső-Rácfalun. Ebédet viszek édesapámnak Csapásalatra, és majd arra jövök vissza.

Ez olyan gyorsan történt, és úgy meglepte, hogy azt se tudta mondani, hogy rendben, mert mire felocsúdott, Julia már eltűnt a tömegben a húgaival.

Steve másnap ott volt Belső-Rácfalun. Délelőtt kukoricaszárat vágta Mihállal Dolyinaárnyékon, de ebéd után nem ment vissza az öreggel. A földje végében állította le a motort, és úgy tett, mintha azért jött volna, hogy megnézze, kel-e már a búza, holott még korai lett volna, hiszen nemrég vetette el.

Jó idő volt, meleg, napsütéses, vénasszonyok nyara. Nyüzsgtek a bogarak, döngtek a darazsak, méhek, de azért már ütődöttség érződött a levegőben. Körülhordozta a tekintetét. Olybá tűnt, Belső-Rácfalun most rajta kívül nincsen más, aztán Macskahegy, a szőlőhegy felől mégis emberi hang és vödörzörgést ütötte meg a fülét. Megkésztet szüretelőkként. Nem látta őket, mert a hegy túloldalán dolgoztak.

Oldalvást visszaült a motorra, és tekintetét Péterhegy felé irányítva várt. Arra, a mögött volt Csapásalatt, ahonnan Juliának kellett jönnie. Belső-Rácfalu közepéről, a patakon túlról nyílt az az oldalvölgy, de lejjebből vitt bele az út.

Nemsokára egy gyalogos nőalakot pillantott meg a völgy szájában. Nem gondolta, hogy Júlia az. Arra számított, hogy biciglivel jön. De ahogy közelebb ért, látta,

hogy mégis ő az. A pataknál letért a gyalogútra, átjött a hídon, és átvágott hozzá egy tarlón. Előbb kellett, hogy észrevegye őt, de nem adta tanújelét.

– Jó napot – mondta derűsen.

– Jó napot – felelte Steve. – Hát, csak így gyalogosan? Azt hittem, biciglivel gyön.

– Biciglivel Répástetőn át?

– Arra gyött, felülről?

– Arra.

– Ennyire szeret gyalogolni?

– Bírja a lábam.

– De ez nagy távolság.

– Mi ez azokhoz képest, amiket gyerekkoromban gyalogoltam, mikor a napszámba jártam az erdőre, csemetét kapálni?

– Napszámba járt gyerekkorában?

– Igen, Darnótetőre, Hosszúpatakba meg Csikójárásba.

– Hol van Hosszúpatak?

– Darnó és Vágás közt. Csikójárás meg még messzebb, a Mátrában.

– Ez itt nem a Mátra?

– De, csak mi azt hívjuk Mátrának, ami a Recski-Tarnán túl van.

– És mért kellett magának napszámba járni? Nem szorultak rá. Vagy akkor még úgy álltak?

– Nem kellett volna, de a szüleim azt akarták, hogy így is dolgozzak meg a staffírungomért. Azt a pénzt, amit kerestem, félre tették arra.

– Mi az a staffírun?

– Az, amit a nő hoz a házasságba, bútor, ruha, ágynemű, ilyesmi.

– Szóval, maga olyan fiatalon napszámba járt!

– Bizony, úgy nézzen rám.

Elhallgattak.

– Akkor most hova? – szólalt meg Steve.

– Menjünk fel Kishegybe. Tudja, melyik az?

– Az ott szembe, ni.

– Ott nem látnak bennünket. Zavartalanul beszélgethetünk, és közben élvezhetjük az őszi erdőt.

– Szereti az erdőt?

– Nagyon.

– Akkor pattanjon fel ide hátra, és induljunk. Tudom az utat. A darnóalji útról víz fel a túloldalán. Láttam, mikor arra jártam.

– Nem, nem – mondta Júlia. – Látja ott lejjebb azt a gyalogutat, ami a földeken keresztül bevisz az erdőbe? Azon megyünk. De nem együtt ám, hanem külön. Előbb én, aztán maga, és találkozzunk bent a fák alatt.

– Rendben – felelte Steve, bár kissé túlzottan találta ezt az óvatosságot.

Úgy lett. Megvárta, amíg a lány leballag a gyalogútra, végig megy rajta, és eltűnik az erdőben, aztán maga is indult. Az erdő szélén szinte összeértek a mogyoróbo-korhajtások, de nem akadt fenn a kormány. Beljebb már tágasabb volt, és akadálytalanul lehetett motorozni.

– Na, most már üljön fel – mondta a motort le sem állítva.

– Hegynek fel? – kérdezte Júlia. – Fel bír ez menni kettőnkkel?

– Fel.

– De feljebb meredekebb, a nagy sziklák alatt meg a völgynek lejt az oldal, és ott rendes gyalogút sincsen, csak csupasz kő. Lecsúszunk.

– Ne féljen, csak kapaszkodjék erősen.

Julia felült. Bő szoknya volt rajta.

– Vigyázzék, nehogy a küllő bekapja a szoknyáját!

– Fent a nyergen, az elágazásnál van egy különálló sziklatömb. Ott álljunk meg!

– Jó – felelte Steve és gázt adott.

A motor bírta egy darabig kettes fokozatban, de amikor a nagy sziklák alá értek, megszűnt párkányszerű lenni a gyalogút, és valóban fennállt a lecsúszás veszélye. A kipufogócsövek okádták a füstöt, valóságos felhőbe burkolták őket, ami jó is volt, mert így nem lehetett látni a völgy fenekét, az alattuk tátongó mélységet. Júlia félelmében behunyta a szemét, és egy kezével önkéntelenül átölelte Steve derekát.

– Bocsánat – mentegetőzött, amikor a sziklatömbnél elengedte, és leszálltak.

– Legyen szerencsém máskor is – felelte Steve.

Júlia elpirult.

– Hát, jól felmelegedett a motor – jegyezte meg Steve. – Nézze, hogy forr a nyálam – és ráköpött a hűtőbordázatra.

– Régen mindig megálltunk itt – mutatott Júlia a sziklatömbre, amelynek lépcsőfokok voltak vájva az oldalába, a teleje meg lapos volt. Napszámból jövet itt fogyasztottam el az ebédmaradékot, hogy ne lássák otthon, hogy nem ettem meg mindent. Eldobhattam volna, de nem volt hozzá szívem. Meg gombázáskor is itt szabadultunk meg a törött gombától.

– Gombázik is?

– Már nem. Anyámmal gombáztunk, amíg élt. Apám ellenezte, rangon alulinak tartotta, pedig ő is szereti a gombát.

– Akkor ismeri a gombákat?

– Nem minden ehétőt szedtem fel, de tudom, melyik a bolond.

– Engem is megtanít gombázni?

– Megtanítanám, ha gombáznék még.

– Most taníthat, itt vagyunk az erdőn.

– Igen, de ősz van, nem ez a gomba szezonja, hanem a nyár.

– Akkor most felmászunk erre a kőre? – kérdezte Steve.

– Nem. Tovább megyünk, Kishegy-tetőre. Van ott fent egy lapos rét. A szajlai iskolából mindig oda vittek bennünket kirándulni. Olyan nagy, hogy a fiúk futballoz-

tak is rajta. Remélem, megvan még, nem fásították be. Ott sétálunk egyet, aztán felmegyünk a nagy sziklákhoz. Onnan be lehet látni az egész völgyet, aminek az oldalában feljöttünk, és Macskahegy hátulját is, ami szemben van vele. Meg jó ott fent lenni, olyan magasan, az ember szinte madárnak érzi magát. Jut eszembe, igaz, hogy Kaliforniában minden völgyet kanyonnak hívnak?

– Igen.

– Akkor is, ha nem olyan nagy, mint Grand Kanyon?

– Akkor is.

Ismét felültek a motorra. Steve Júlia iránymutatását követve letért a gyalogútról, és a fákat, bokrokat kerülgetve a nem túl vastag avaron felhúzatott a tetőre.

A rét megvolt. Egyenletes fűszőnyeg fedte, az erdészet szemléltetést kaszálónak használta. Steve leállította a motort a szélében, és elindultak rajta. Öreg tölgyes vette körül, de a szokásos bozótszegély nélkül, úgyhogy a fák közé lehetett látni. Nagy része már árnyékban volt, de a Darnó felőli oldalon egy széles sávban még sütötte a nap.

Júlia megállt, és maga elé mutatott.

– Körülbelül eddig volt a mienk, lányoké, innen pedig a fiúké. Így jelölte ki a tanító. A fiúk területe nagyobb volt, nekik nagyobb kellett a futball miatt. Mi csak üldögtünk a földön, vagy sétafikáltunk, énekeltünk, karéjban még táncoltunk is. Ők rohagáltak, rúgták a labdát. Néha átgurult hozzánk, és visszadobtuk nekik. Nem rúgtuk, lánynak nem illett labdát rúgni. Nem volt szabad átmennünk egymás területére, se elkóborolni az erdőben. Ha valamelyikünknek végézhethetnéje lett, be kell a jeleníteni a tanítónak, és vinni magával egy másik lányt, aki figyel, nem lopakodik-e utána valamelyik fiú, hogy meglesse, amint letolja a bugyiját.

Mentek tovább.

– De ebédelni összeengedtek bennünket, és a tábortűznél is együtt ültünk. Mert az is volt, tábortűz, de nem este, hanem délután, fényes nappal, mert sötétedés előtt otthon kellett lennünk. A fiúk rakták, és ők is kezelték. Mi csak gallyat gyűjthettünk hozzá.

Júlia megállt.

– Itt, erre lehetett valahol a tűz. A fiúk szalonnát is akartak sütni mindig, de a tanító nem engedte, nehogy megszúrják egymást a nyárssal. Úgyhogy nyersen ették meg. Volt olyan lány is, aki szalonnázott, de a legtöbbünk kemény tojást evett hagymával. Én is. Mindig azt vittem napszámba is, főtt tojást. Istenem, mennyi tojást megettem. Akkor utáltam meg a kemény tojást. Igaz, a lágyat se szerettem.

Elhallgatott. Steve nem szólt semmit, pedig neki is eszébe jutott egy Magas Sespe-i osztálykirándulás, őt is meglegyintette a múlt.

Még nem értek a tisztás végébe, mikor véletlenül összeért a kezük. Júlia nem kapta el a kezét, sőt, hagyta, hogy még egyszer hozzá ütődjön Steve-éhez.

– Mondja, nem rossz, hogy abba kellett hagynia az iskolát Egerben?

Júlia nem válaszolt mindjárt.

– Nem lettem én attól kevesebb.

Steve szeretett volna mást is kérdezni ezzel kapcsolatban, de a lány arca elkomorult, és látszott, hogy nem szívesen beszél erről. Nem firtatta hát tovább a dolgot, és jobbnak látta, ha megvárja, amíg magától beszélni kezd valami másról.

– Nézze, ott! – kiáltott fel egy lila foltra mutatva, amely a tisztás árnyékos részén virított, közel a végéhez. – Őszi kikerics! Itt, fent, Kishegy-tetőn! Nem tudtam, hogy itt is nő. Van maguknál őszi kikerics? Úgy értem, Kaliforniában.

– Nincs, legalábbis nem tudok róla.

Oda mentek.

– És milyen sok. Nem egy vagy kettő, hanem egy rakás! – lelkesedett Júlia. Leguggolt, és végigsimított az egyik virág hosszú szíromlevelén.

– Szedjünk? – kérdezte Steve.

– Á, ne. Elhervad. Virág az egész növény, se külön szára, se rendes levele. Kár lenne mindjárt megölni azzal, hogy leszakítjuk.

Odébb makk hevert a fűben. Egy közeli tölgyfáról hullott oda. Julia felkapott kettőt.

– Magának adjam az egyiket?

– Igen.

Oda adta.

– Igaz-e, milyen sima és fényes?

– Az. A disznó is szereti.

– Ugyan, ne legyen már ilyen közönséges, hogy a disznó jut eszébe róla.

– Ettől hízik az erdőn, nem?

– Van makk Kaliforniában?

– Van, többféle is.

Steve a motor felé indult volna.

– Nem megyünk el a nagy sziklákhoz? – kérdezte Júlia.

– Elmehetünk – felelte, és hagyta, hogy a lány vezesse.

Betértek az erdőbe. Egy darabig felfelé mentek a fák alatt, aztán lefelé, mígnem megszűntek a fák, és egy kopár lejtőre jutottak, ahol már csak gyepp volt, aztán talaj sem, hanem csak szikla tele mállásfolyásokkal le egészen egy keresztben húzódó mellvédszerű nyúlványig.

– Na, azok ott a nagy sziklák – mutatott Júlia a lassabban magasodó ormokra. – Leereszkedünk oda. De vigyázzék, óvatosan, mert ha megcsúszik, csak a szikláknál áll meg, és megüti magát.

Ő ment elől, hol állva, hol guggolva, hol négykézláb háttal, de egyszer sem csúszva meg, és ügyesen kelt át a keresztnyúlványon is, mint egy zerge, míg Steve lába alatt többször megszaladt a mállás, a nyúlványon pedig beszorult a lába egy részbe, és ügyel-bajjal tudta kiszabadítani.

Volcanic tuff, állapította meg magában Steve, miután elhelyezkedett az egyik orom tövében, és jobban szemügyre vette a földtani képződmény anyagát. Megka-

parta a kezével. Erősen mállott. Aztán lenézett a mélybe. Láta lent az oldalt, ahol visszakapcsolt egyesbe, a völgyet, a völgyfeneket, szemközt a fákkal benőtt túoldalt. A völgy szája előtt egy hegyecske magasodott szőlőkkel, gyümölcsfákkal. A Macskahegy volt az.

– Na, hogy tetszik? – kérdezte Júlia.

– Szép. Jó magasán vagyunk. De még magasabban lennénk, ha egy-két ezer évvel előbb gyövünk, mikor ezek a sziklák sokkal magasabbak voltak, mikor még nem koptatta le őket az erózió. Akkor – az ég felé bökött – ott lennénk, tíz-húsz méterrel feljebb, és látnánk Belső-Rácfalut vagy tán még a Tarna-völgyet is.

– Igen, nagyon kopnak. Koptatja őket a meleg, a hideg, az eső, a szél. Gyerekkoromban is magasabbak voltak. Ez lesz belőlük, ni – mondta, és belemarkolt a mellette lévő málladékba. – *Sank* – és leszórta a mélybe.

– Ismeri a *sank* szót?

– Nem.

– Nahát. Ennek a neve, ni, ami itt így keletkezik, aztán ott köt ki lent a fenéken. Homok, sóder, de mi *sank*nak hívjuk. Betont lehet vele készíteni. A Tarnában is van. Az tisztább, de azt a vízből kell kiszedni, és szárítani. Ez az itteni meg készen van, csak fel kell rakni a kocsira, és haza vinni. Maga is innen visz majd, ha építkezik. Előbb-utóbb házat épít majd, nem? Nem lakhat örökké a máséban.

– Bizony nem.

Lopva megnézték egymást, előbb Steve Júliát, aztán Júlia Steve-et.

– Nem szédül, ha lenéz? – kérdezte Steve.

– Nem. Nem vagyok szédülős. És maga?

– Én se.

– Feljebb is mehetünk. Annak a tetejére – mondta Júlia, és egy alacsonyabb oromra mutatott. – Én már voltam ott.

– Ne menjünk, itt is jó.

– Szerintem is.

Egy cigány nő bukkant fel lent a gyalogúton hátival a hátán.

– Gombázó – állapította meg Júlia.

– Azt mondta, hogy ősszel nincs gomba.

– Van, de *cepe* olyan kevés, hogy nem érdemes a keresésével tölteni az időt.

Elhallgattak, mintha kifogytak volna a mondandóból.

Ültek egymás mellett, és nézték a szemközt rozsdálló erdőt.

Enyehe szél támadt, Juliának a homlokába fújta a haját, de nem söpörte ki belőle.

– Milyen barna már a tölgyfák levele – jegyezte meg Júlia.

– Meg sárga – egészítette ki Steve.

– Nem, a sárga nem tölgy, az gyertyán, vagy ahogy mink mondjuk itt: *gyurtyán*.

– Aha – nyugtázta Steve, és lopva Júlia kezére pillantott, amely ott volt mellette, egy arasznyira az övétől. A lány nyújtott lábakkal ült, az egyik keze az ölében hevert, de a másikkal támaszkodott.

Steve addig tolta feléje a kezét, amíg az hozzá nem ért. Julia nem vette el a magáét, megemelte kissé, és hagyta, hogy megfogja.

Így maradtak pár pillanatig, aztán Steve a kezét fogó kezével magához vonta Juliát, a másikkal pedig átölelte és meg akarta csókolni.

– Ne, ne itt! – bontakozott ki Júlia az ölelésből, de a kezét nem vette vissza, hanem erősen megszorította vele Steve kezét.

– Jöjjék! – mondta, és maga után húzta Steve-et az orom mögötti nagy hasadékba.

– Itt nem látnak meg bennünket – suttogta. A sziklafalnak vetett a hátát, és felkínálta a száját.

Csókolóztak. Steve higgadtan, komótosan, Júlia szenvedélyesen, fújtatva, de nem feledkezett meg magáról közben. Résen volt. Megengedte, hogy Steve az ágyékhöz szorítsa a hasát, de amikor a blúza alá akart nyúlni, hogy megfogja a mellét, megállította:

– Nem, azt nem! Nem vagyok rossz lány.

Mindamellettem nem sértődött meg. Visszahelyezte Steve kezét a derekára, és folytatták a csókolózást.

– Júlia – mondta Steve.

– Steve – felelte rá Júlia.

És attól kezdve néven szólították és tegezték egymás, és ilyen és hasonló kérdéseket intéztek egymáshoz: Nagyon szorítalak? Nem fázol itt az árnyékban? Rád adjam a kabátom? Ne ülünk inkább le? Megharaptalak? A te szád vérzik vagy az enyém? Nem zavar közben a hajam? Nyom a nadrágszíjcsatom? Érződik rajtam, hogy tegnap fokhagymát ettem? ...

De azután is kedvesek és gyengédek voltak egymáshoz, hogy kijöttek a hasadékból, visszakapaszkodtak a tetőre, és elsétáltak a motorhoz. Legfőképpen azonban megállapodtak, hogy mikor és hol találkoznak leközelebb, és az erdő szélén pedig, ahol Júlia leszállt, hogy gyalog menjen haza, úgy váltak el, mintha már egymáséi lennének, a lehető legbizalmasabb viszonyban, holott nem voltak, hanem csupán férfi és nő, akik tetszettek egymásnak.

PREDRAG ČUDIĆ

A mi dalunk

Önök minket attól kezdve és egészen addig, rövid megszakításokkal.
Vizszont önök a kezdetektől a legvégéig.
Önök minket kellő alapossággal és rendszerességgel sokkal inkább.
Azért okolnak, mert gyorsabbak voltunk és szervezettebbek.
Ez minden más munkában, úgy hallottuk, erény.
Szóval egyetértenek abban, hogy önök minket sokkal jobban.
És talán abban is, hogy ha tudták volna, akkor minket is.
Minket az ihlet vezérelt.
Beismerjük, hogy felkészültebben végeztük a dolgunkat.
Mi beismerjük, hogy időnként mértéktelenül.
Egyetértünk, hogy kalapáccsal a fejbe, rúddal, tőrrel.
Summa summarum – nem többet, mint.
Ha figyelembe vesszük a lehetőségeinket, akkor egy nap alatt.
Pisztollyal a tarkón csak bizonyos esetekben bizonyos közösségeket.
Géppuskával naponta nem többet, mint.
Mindent kiszámolhatunk, csak a jó szándék kellene.
És kölcsönös egyetértés.
Ha nem számoljuk azokat, akiket elnyelt a sötétség.
Vagy azért is minket okolnak?
Tankokkal taposták, és tudjuk mire képes egy tank.
Ha megsokszorozzuk az akciókat, nem kapunk többet, mint.
Semmit sem akarunk eltitkolni.
Szinte mindent felkutathatunk a tudományunk eszközeivel, ásóval és lapáttal.
De most hallgassuk meg a másik oldalt, és beszéljük meg.
Kerekítsük ki egyszer s mindenkorra egy kis időre.
Többé-kevésbé megoldható, ha tudjuk, hogyan.
Már csak azt kell megbeszelnünk, mennyi az annyi.
Ha nem beszéljük meg, a mi népünket fogjuk az önökére uszítani.
És megtapasztalhatják, mennyire harapós a mi népünk.

---

* *Predrag Čudić* (1943). Belgrádban élő szerb író, költő, műfordító. Az 1970-es évektől kezdve számos kötete jelent meg. A *Hereticus* című folyóirat alapítója és társszerkesztője. Drámáit különböző színházak, tévé- és rádióállomások mutatták be. Számos irodalmi díj birtokosa. A magyar és az orosz költészet szerb fődíftója. 2005 és 2008 között Szerbia és Montenegró magyarországi nagykövete. A Szerb Irodalmi Társaság tagja.

Mert ez kizárólag a mi népünk, és nem adjuk olcsón.
És a mi népünk nem kérdezi, hogy miért.
Miért? Ez nem szerepel a napirendi pontok között.
És egyáltalán, pillanatnyilag kit érdekel, hogy miért?

BENEDEK MIKLÓS fordítása

TOMISLAV MARKOVIĆ

Végelszámolás

Predrag Ćudić nyomán

Távcsöves puskával nem többet, mint
Ebből civil körülbelül
Néhány százzal több vagy kevesebb
Ne legyünk már szőrszálhasogatók
Férfit körülbelül
Nőt annyit, többé-kevésbé
Gyereket hébe-hóba
Ugyan ki számolja a gyerekeket?

Katonát valamivel kevesebbet
De nem kevesebbet, mint
Legalábbis nekem úgy tűnik
A háború kutyáiból nagyon keveset, szinte
Plusz hármat a nemzetiségi térképek alapján

Kivégzett pontosan
(A lompos sajátizmusnak is megvannak a pontos feljegyzései)
Lemészárolt pontosan és végérvényesen
(Ezt könnyű kiszámolni, a levágás személyes kontaktust igényel
Fiaink pedig jobbra távolságtartóak)
Gránátok által számmal és betűvel
(több geller kevesebb repesz)
A kínzások hatására a táborban, ha nem tévedek

Súlyosan sérültek, nehéz kiszámolni
Könnyen sérültek, még nehezebb
Írjanak be valamit

---

* *Tomislav Marković* (1976). Költő, újságíró, antifasiszta. Belgrádban él, az XXZ internetes magazin főszerkesztője. A Levo Krilo kiadó szerkesztője, és a már megszűnt e-novine portál egykori főszerkesztő helyettese. A *Vreme smrti i razonode* című kötetében (2009) található versei miatt több ízben halálosan megfenyegették. A kötet albánul is megjelent Koszovóban. Verseit számos nyelvre lefordították.

Ne húzzuk sokáig
A ház állja
Megerőszakoltak fele annyian, mint
Mégis többen, mint
Főleg nők
Férfiak kevésbé
Úgy szemre
Ja, pont annyian

Kilakoltattak és elüldözöttek
– Pontos számadatot nem tudunk
De kerekítsünk
Ha egyetértenek

Eltűntek – nem vagyok jó matekból
De egyezzünk meg
(Ha hiányzik egy-két eltűnt
Írják hozzá)

A legyilkoltakat leírom, az eltűnteket megjegyzem
Megtörténhet, hogy valamit elszámoltam
De nem kezdhetem az egészet előlről
Ideje, hogy befejezzük a számolást
Egy csomó munka vár még rám

Ha mindezt összeadjuk
Akkor hozzávetőlegesen
Summa summarum
Ha összeadjuk

Ez összehasonlítva, például a
Vagy mondjuk az
(Hogy azt a különleges esetet ne is említsem
Összehasonlíthatatlan)
Egyáltalán nem nagy szám
Nem értem mit zajonganak
Rosszabbul is járhattak volna
(Emlékezzenek csak)
Látszik, hogy nem adtunk bele apait-anyait

STEVAN BRADIĆ

Aral-tó

a legfőbb feladatod
(pl. ebben az életben),
hogy megtanulj élvezni,

ezt te mondtad nekem, jozif brodskij,
oly kiszáradt szájjal,
mint a tó,
amin egykor
teherhajók jártak.

túl öreg vagy már ahhoz, hogy rock bandában énekelj,
ennek ellenére,
a víz még mindig
nem ismer fel téged.

a költők néha tényleg megérkeznek
Velencébe,
de nem várja már őket
ezüst golyó, se farkas a szigeten.

olyan más lett már minden, mint mikor
még a tulajdon kezünkkel mostuk le
a fedélzetről a sót.

a te bőröd az én bőröm is.
a te éhséged az én éhségem is.
felkészületlenül ereszkedünk le
mindketten a partra.
éles szögben metsszük egymást
és te a kényelmetlenségre oktatsz,

---

* *Stevan Bradić* (1982, Újvidék). Költő, műfordító, esszéíró. Az újvidéki egyetem filozófiai karán szerzett diplomát szerb nyelv és irodalomból. Első kötete 2013-ban jelent meg *A kazánházban* (U kotlarnici) címmel. Újvidéken él és dolgozik.

mint nyelv oktató
a szintaxisokra.

viszlát, ó, január!
hallom kiáltásodat,

míg lassú léptekkel,
melankolikusan
eltűnsz a tengerészek között.

emlékszel még
a gyerekre,
aki arra a fiúra hasonlított,
vagy a fiúra, aki
egy lányra emlékeztetett,
mikor a birtokosok a határ mellett
kínozták őket

tagadhatatlan
volt bennünk
a fény

vajon megtanulod-e még valaha
kiolvasni az ügynökök kézírását
hosszan időzve
az övön aluli ütések között,
elszegényedve
valami miatt, ami nem rabszolgaság,
de hatalom sem.

munkás,
ha megbetegszel,
úgy szökik előled a világ,
mintha sosem tetted volna rá a kezed
az áttörhetetlenségére,
mintha az értelem tagadná
saját axiómáját,
miszerint: két test
nem tud megtelepedni
ugyanabban a térben és időben.

különb en is, láthattad: a történelem,
mint ütőér, hogyan
hagyja el
a szilveszteri díszekkel
kettészelt várost.

a levegőt rágjuk
te meg én,
tápláljuk a szívet,
mint az idealizmus héjába
lógatott ingát.

a valóság szivacsos,
és kár súlyos szavakat pazarolni rá,
ha a nyílt tenger forog kockán.

TERÉK ANNA fordítása

TÉREY JÁNOS

Fly Emirates

RÉSZLETEK A KÁLI HOLTAK CÍMŰ REGÉNYBŐL

Reggel néhány netes kritika gyomorszájon vág. Előbb a színházira keresek rá a böngészőben, de már a címeiktől fölfordul a gyomrom: *Metálharamiák*, *Fekete musical* (ezt írta a nagyon édes kritikusnő, és igen: kivégez), *Lopunk, ölünk és kurvázunk*, *Sátánista Schiller?! Sajnos a Narancsbeli írás fájdalmasan tapint rá a lényegre, amely szerint ezek a legények tényleg túl járnak minden határon, és nincsen bennük semmi szerethető vonás. „A Hamletben nagyszerű Csáky Alexnek semmi esélye szimpatikusra játszania, de legalábbis a vállán vinnie a figurát. Az orgánuma, a nagyfeszültség és az energia, amelyik benne lüktet, ilyen szerepekre predestinálja; és mégsem boldogul. Egyáltalán, mi ez a metalistaság? A black metál mellőz mindenféle politikai üzenetet, és bár zenészeinek keze gyakran egymás véréből mocskos – meg hát azok a gyalázatos templomgyújtogatások! –, tévedés volna összekeverni őket a fundamentalista terroristákkal. Le a vallással és le az egyházzal, eddig rendszerben is volna. Ám a fekete hacuka Gróf rendezésében csak hatásos imágó.”*

Le van szarva, miket irkálnak emide vagy amoda. Csak a megrögzöttek hiszik azt, hogy minden szentírás, amit kinyomtatnak és kipoztolnak, vagy beírnak róluk egy nyomorult blogocskára. Azt hiszik, a személyiségükről állít ki bizonyítványt az ítéshoz, és összeroppannak a totális kudarc súlya alatt. Pedig csak az adott teljesítményükről értekezik valaki, ezer nyilvánvaló elfogultság tükrében. A netes szájtok zöme, ne legyen kétségünk, kulturális szemétkerakóhely; és mégsem bírok leszakadni róluk. Olvasós napom van, lassan elegendő is lesz. Egy komment legalul, arra mosolygok: „Szar a darab. Alex mindent megpróbált. Schiller kúrta el.”

Kávészünet. Utána rálapozok a *Káli holtakra*. „Borombovics ajtóstul ront a házba. A kőkemény jelenetek után lelassul, és a szereplők múltjának komótos festegésével folytatja. Jó arányban keverve a pszichothrillert az élőhalottas mozival. Azonban hiába az ígéretes kezdés, a jól fölépített effektek és a hiteles karakterek, végül éppen a B-kategóriás zombifilmek kliséi gyűrik maguk alá a *Káli holtakat*. Ami – tisztázzuk gyorsan – még így is nagyon szórakoztató és kedves sorozat, csak éppen nem egy *Holtak hajnala* vagy *Ház az erdő mélyén*. Abból úgymint csak egy van.”

Nem láttam. A Romerókat persze igen, amúgy egyáltalán nem szoktam horrort nézni.

„A biblikus rápakolás csak tehertétel az előadás számára. A túlsúlykolás mindig kárára van egy erős ötletnek”, oké, osztjuk.

„Borombovics idézőjelbe teszi a dolgokat, ami humoros hatással jár, de olyankor nem az alakot látjuk, hanem annak kritikáját. Számunkra szintén rejtély, hogy a Vadmalacok-banda tagjainak hogyan sikerül megnyerniük a köveskáli marcangolókat? Annyit látunk, hogy terelik őket maguk előtt. Szemben mindenki retteg, ők meg hátul kárörvendően somolyognak. Egyáltalán hogyan léptek kapcsolatba velük? Ha szavakkal nem, akkor telepátia útján?”

Anyám, borogass. Egy balos szájt:

„Botondon csak olykor, a csapattagjain állandóan látod, hogy elbizonytalanodnak afelől, amit tesznek. Különb is, miért várnak minden megoldást mindig a Jóistentől? A Csáky Alex által briliánsan megformált Botond az, aki igazán komoly erkölcsi dilemmákkal néz szembe. A sorozat közepe felé veszteség éri: elhidegül új barátjától, Szabolcstól, és ennek köszönhetően kell visszatérnie azokhoz a kapcsolataihoz, amelyekben nagyon régen hitt utoljára. Például Julihoz is újra közeledni kezd. Sokat sejtető a kezdés, igen véres és brutális a kibontás, de lassacskán kifulladás, mert egy ideig még hihető is, hogy a rendőrségen mindenki, aki gyanakodik Bűrökre, a pszichopata őrmesterre, előbb-utóbb meghal, s ez mégsem tűnik föl senkinek; de négy rész után már csak legyint az ember. Megélhetési horror.”

Nem megélhetési horror. Hiába szeretnék annak beállítani. Köszönet a briliánsért. Kipróbáltam magam egy minőségi szubzsánerben. És ha pornóztam volna, vajon akkor mit mondanátok? És a ti körúti, aktuálpolitikai kabarétok akkor mégis micsoda?

Ami pedig konzervatív körökben a legjobban kivágta a biztosítékot, az a vasárnapi asztal jelenete a Ruzicska családnál, amely a népi-szúrrátétes terítővel meg a vulkános falvédővel a magyar idill nekrofil változata. Szándékoltan cukormázás giccs egy hazug, korrupt családfővel a központban. A úgazdag boldogulás képének radikális kifordítása ezzel végső esztétikai minőségéhez érkezett: ezt jelképezi a berregő láncfűrész – amelyhez az apa lenvászon öltönyt visel –, a kék kiskosztüm a tisztaságmániás anyán, aki szájmaszkban indul gombát gyűjteni kis kosárkájával az erdőbe; s különösen kifejező a szerszámíjjal játszadozó kisfiú *Fly Emirates* feliratú pólóban. Olyasmivel, mint a baromfiudvar, nem fog itt kínlódni senki. És ahogy a vért csorgató kékkúti forrásnál összepöttyöződik Juli lányuk finom, bőr balerinaci-pője, az sem akármilyen jelenet.

„A káli életforma horrorátirata, végső soron pedig a civilizáció végén tátongó, ön maga eredetét sem ismerő erkölcsi lyuk.” Micsoda, micsoda?! Emberek, fogjatok le. Ha én a sajtót ezek után is követem, akkor az már egy minősített betegség.

Most beszélünk Gróffal először a *Haramiák* bemutatója óta. Magától mostanában úgysem hívna az igazgatóm, hacsak nincs próbaidőszak. Én hívom, nem veszi föl azonnal. Azt mondja, darálja, kérdés nélkül: javában jönnek a nézők, a bérletesekkel az évad végéig biztosan túléljük.

„Bukó?”, kérdezem élesen. Szünet. Hallom a kamarazenét a gellérthegyi szobájából.

„Bukfenc, ja. Ízes bukta. Láttad a kritikákat?”

„Láttam.”

Őt is meglepte a bukás ténye. Ha ez az. Igen, az. Részleges, nem totális, de egyelőre jó nagy zátony az életünkben. Menthetetlen, tudjuk, eszerint a sajtója is lesújtó, de a jegyeket még eléggé veszik. Pedig a színhagyomány nem ismer tapintatot. Én aztán tudom, mert azóta buktam még egyet a tévében.

„Alex, én tavaly ősszel négyszer láttalak egymás után Hamletet játszani. Harmadik este összenéztünk Sulyokkal: mit gondolsz, meddig lehet ezt bírni? Aztán te a következő este még mélyebbre mentél, még nagyszerűbb lettél.”

„Igen, emlékszem, novemberben a Szentlélek szállhatott meg”, szabadkozom.

„Most meg nem.”

„Most meg nem, bocs”, csapok a térdemre.

„Semmi bocs. Biztos az én hibám. Abban a hitben engedtem el ez az előadást, hogy sikerült révbe navigálnom. És valamennyire tényleg. Ara jöttem rá, hogy ti mesehősöknek tűntök ebben a metál-jelmezben. Aki kicsit ijesztőnek talált benneteket, legalább annyira mulatságosnak is. Élitek a magatok életét, távol a tényektől. A valódi veszély érzetét, lássuk be, Alex, már rég nem az ilyen hősök hordozzák.”

„Hát, ja. Ez ilyen, Pista.”

„Máskor, ha buktam, már a próbaidőszak harmadánál tudtam, ez már csak egy kármentő előadás lehet. Jó már nem lesz, legyen minél kevésbé rossz. Most bízom az utolsó perccel. Tévedtem.”

„Nem olyan súlyos ez”, vigasztalom. *Én* vigasztalom *őt*. Ezt nem szeretem benne. Sulyok legalább végig akar menni a tökéletes megoldás keresésének útján. Ami mindig gyötrelmes. Gróf egyetlen ötletből indul ki, ami néha betalál, néha nem.

„Ha valami nem jól sül el, akkor kétségbeesem, mint most – mondja őszintének tűnő hangon. – Sulyok szerint nincs más hátra, megint harapni kell egy nagyot, mint az állat.”

„Igen-igen.”

„És végre kell hajtani a csúcstámadást. Újra és újra. Biztos, hogy megtettél mindent? Mi van, ha mégsem teljesen mindent? Utólagos fájdalmak, bassza meg. És mi van, ha mindet megtettél, mégsem kell a kutyának sem? Egyrészt, ugye, te azt szeretnéd, hogy tetsszen. Szégyenszemre vagy sem, de kétségtelenül ezt szeretnéd. Másrészt a józan eszeddel tudod, hogy nem fog tetszeni, mégsem tudod másképpen csinálni.”

„Ja, persze”, duruzsolom.

„Ha kielégítő magyarázatot találok rá, miért buktam meg, majdnem jobban örülök neki, mint a sikernek.”

„Most ezt higgyem el?”

Köhint. „És milyen ez a te sorozatod, Alexkém?”

„Adásba került. Egész jó. Imádják a nézők”, füllentem.

Egész jó, valóban minőségi. Ha magam vagyok, mégis elhányom tőle magam. Érzem, ha valamin még dolgoznom kell, de ez most nem az a helyzet. Szerintem nem szenvedek elismerés-függőségben. Végigolvastam mindezt, de ma sem fogok túl sokat görcsölni rajta, mit mondanak mások. Esetemben normális, ha naponta az az érzés gyötör, hogy nem vagyok elég jó. Mint most.

A kommentelőknek annyiban igazuk van, hogy kedvem ellenére dolgoztam. Mégsem mondhatni, hogy eladtam magam, hiszen az elkötelezettségemet nem vásárolhatták meg. Nincs igazuk abban, hogy nem mentem tönkre mindebben, és bármi másba belevághatok holnaptól. Tudathasadás, hogy közben a héten minden este játszom a Füst Milán Színházban, és ebből egy sem *Hamlet*, viszont kettő *Haramiák*. És minden hétfőn egy epizód a tévében. Csúcsrajátás.

COSMIN PERȚA

Vers a szépségről

Hideg volt és szél és mocsok
a tompa nap alatt, mint egy üregét őrző borz,
mustárszag, a világ közepe. Hideg volt és varjakat hallottam
károgni életről és embereket láttam izgatottan beszélni halakról
a hazaúton. És te ma töltöd a 39-et. Betegnek és erőtlennek éreztem magam
és az a képmutató szél feltúrta bennem a betegséget, arra kényszerített,
hogy köhögjek és köpjek.
Ahogy tekergőzött bennem.
Néztünk együtt hullámokat, éltünk együtt
hatalmas boldogtalanságokban és néhány örömben a véred furcsa ritmusában.
A tompa, langyos nap alatt ma a szépségedre gondoltam,
a ráncra, amit szemed alatt viselsz,
a bőrréteg alatti szerelemre és a fényre (istenem, milyen üres szavak)
amik miatt más vagy.
Lábaimra néztem, láttam a bizonytalanságom és a morzsás aszfaltot
és valami mást éreztem.
Csendes utcákon sétáltam és csontsovány macskákkal találkoztam,
majd bementem a városközpontba
és ugyanazok a macskák mászkáltak az épületeken. Te ma 39 leszel,
a nappal rövid és éjjel sebhelyek gyűlnek
a városra, én meg csak annyit tudok: szépséged ugyanolyan valós, mint az aszfalt,
a betegség, ez a mustrászagú nap, szépséged az életről károg és halakról mesél.
Úgyhogy sétálok a városban és szépséged dicsérem, szerelmem,
dicsérlek és énekelek,
míg reggel felé egy narancs nap tompa madarakkal, szürke emberekkel
és aszfalttal, amit taposunk,
míg a halál el nem választ. És szépséged a köd és a levegő és a felhő, minden általuk
lesz túlélő. Szépséged, hogy se veled, se utánad nem lehet élni.

---

* *Cosmin Perța* román költő és prózaíró. 1982-ben született Felsővisóban (Vișeu de Sus), Máramaros megyében, a kolozsvári Babeș-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán végezte tanulmányait. A Bukaresti Egyetemen folytatta tanulmányait, ahol mesterfokozatot szerzett kortárs irodalomból. PhD tanulmányait a fantasztikum a kelet-európai irodalomban témakörben folytatta. Öt kötete és öt regénye jelent meg. 2014-ben neki ítéltek a Legjobb Fiatal Romániai Prózaíró díjat. Szövegeit 13 nyelven adták ki. Több, mint 250 cikk jelent meg írásairól román és nemzetközi kulturális folyóiratokban.

Flashback

Görcsösen, következetlenül, határozatlanul, izgatottan, mozdulatlanul.
Útra kelek egy fájdalmas helyről, 2014. augusztus 10. fojtogató légkörével,
túlhevített levegőjével egy kerületbe, ahol mindig bűzlik a szemét.
A gyerekek elmentek és te a depresszió előtt vergődsz, ritmikusan vered
magad a cementhez.

Egy test igénye, amely kioltja a fényigényt.

Minden tévedésben van még egy kis tévedés.

30 éve keresem az értelmet. Számtalanszor tűnt úgy, hogy megtaláltam,
és el is hagytott.

Rohantam utánad, lefogtam érted, edzettem, ökleim a falba verve edzettem érted,
őszinte voltam és blöfföltem érted. Háborúba akarok menni
érted.

Újból istenemhez imádkoztam érted, zokogtam és szenvedtem érted,
mindenért ami történt és ami történni fog. Háborúba akarok menni érted.

Te nyugodtnak, tisztának, felsőbbrendűnek tettetted magad. Állatnak.

Egy nedvi, húllóagyi, ösztöni dolog.

Éjszaka van és ráz a hideg és felöltöztem és te azt hiszed, viccelek,

De én is voltam ott, ahol te és nagyon is jól értelek,

És nem beszélek neked megváltásról, még a légkörről sem

És arról még annyira sem, hogy milyen felesleges verset írni.

Elterülök a hűvösben, az éjben, a sötétben és mozdulatlan maradok.

Se ujjat, se tekintetet, se szempillát nem emelek. Mozdulatlanul maradok
boldogságomban.

Olyan mozdulatlanul, hogy még csak létezni sem fogok.

Hasonlóság

Egy lány verskötetét olvasom, akinek az élete megelőzte a költészetét.

Egy gát. Élettapasztalata olyan kegyetlen, hogy nehezen tud átadni bármit is.

Minden utalás erőltetett, úgy tűnik, nincs a helyén, legyen bármilyen finom.

Látok itt egy hasonlóságot. Évekig kínlódtam, hogy megfogalmazzak valamit, ami
egyszerűen nem akart előjönni. Felszínesebbnek és kínosnak tűntem, túlterheltnék.

De amit mondani akartam, az nem bölcséleti üzenet volt, hanem egy S.O.S.

és a szöveg keresett súlya voltaképp egy ugyanolyan mértéktű visszhangja volt egy
végtelenül egyszerűbb súlynak, a tehetetlenségnek, amely belakott engem.

Gyorsan távolodom.
Hamarosan túl messze leszek, hogy visszatérhessek ennek az életnek az idejébe.
És már nem is érdekel, hogy van-e odaát valami.

Ház a tavon

Múlt éjjel azt álmodtam, hogy szeretnek.
Egy gyékényágyas bambuszházban laktunk egy tavon, és egész nap öleltük egymást és ez az érzés betöltötte a szobát (istenem, azt hittem, tökéletesen elfelejtettem).
Aztán ő kiment és azt mondta, visszajön hamar, de tudtam, hogy sohasem fog visszatérni. Sötét volt és nyirkos, lementem a lagúnához és úszni kezdtem, egyre beljebb.
Könnyedén, mint falevél a vízben.

Láttam egy kis állatot átmenni az úton

Láttam egy kis állatot átmenni az úton.
Úgy ment, mintha tudná hova.
Szeretsz még?
Tornacipőt vettél nekem. Több száz órán át ültem a cipőben, utcán, irodában, kurzuselőadásokon, padon a parkban és kocsmákban...
úgy ültem, mintha nem volna hova mennem.

Egy adott ponton arra gondoltam, hogy mondjak pár jó szót neked,
mind gondolkodtam, mit mondhatnék
és egy jó szó se érkezett ajkaim közül.
Tudod, amikor hat éves voltam, anya elvitt a városba, hogy készítsen rólam fotókat,
mintha tudta volna, hogy az a kisleány nem fog túlélni,
hogy legalább a képét meg kell őrizni valahogy.
Több tíz méteren át követtem azt a kis állatot,
tényleg úgy nézett ki, tudja mit csinál és irigykedtem rá.
Egy sünn az úton,
egy öreg és kimerült, hatalmas sünn. Zokogott.
Lefeküdtem a sünnel a mellemen,
ő rémült, én inszomniás, valahogy összehangolódtunk
és elaludtunk.

Mondtad, hogy horkolt a sün is, meg én is.
Elszakadtak a tőled kapott cipők és borzalmasan bűzlenek, jóllehet hordom még,
napsütésben vagy esőben.
Azt hiszem, a kicsi és vad állat az, akinek nincs hova és nincs miért mennie.
Még szeretsz? Holnap kidobom a cipőket,
de ma még tartom, olyan nehéz lerángatni őket a lábamról.

Egy hasító, nyilalló csend, mint egy hát- vagy bokafájás

Napnyelvek egy tenger felett, amely ragyogó és fehér, mint a só,
csendről beszélünk, valójában nem beszélünk, gesztikulálunk
és sehol nincs csend. Ebben az üveges, sűrű tengerben egyetlen istennő
sem született.

Úgy nézem, mintha saját véretem nézném egy mosdótálban,
csendesesen, hiszen csendről volt szó.

Vers a félelemről

Rémülten szeretlek, mint akit kimondottan erre teremtettek.
Érintésre és simogatásra, karjaid közé búzásra,
mesélésre téli éjszakákon, amikor a félelmek összekucorodnak szerelmünk lábainál.
Annyi mindent el akarok mondani, meg akarok változni érted,
hogy neveljünk nem tökéletes gyerekeket ebben a cinikus világban,
amiben csak simogatásod képes elcsendesíteni, lenyugtatni mindezt a dühöt
és a tehetetlenséget,
amiben hangod elcsitítja a kilátástalanságot és elaltatja.
Félek ettől a boldogságtól, mint egy hatalmas háború kitörésétől,
félek magamtól, hogy ne tegyek rosszat veled, hogy meg ne bántsalak,
hogy egy reggel ne egy ismerős test mellett ébredj,
amiből kicsorgott minden szeretet, mint ahogy nehézvíz csapódik vadul a cementre.
Ne, ne hagyd elpusztulni a fényt, ne, ne hagyd,
hajolj fölém és takarj be,
rejts el mélyen bordáid közé, zárj el, lálncolj le

hogy ne jöhessek ki, hogy ne szabadulhassak ki, hogy ne bírjak betelni,
hogy ne bírj betelni. Hajolj fölém és megcsókollak,
becsukjuk szemünk és ránk terül a nyugalom,
mint egy végtelen mező, alkonyatkor,
a szélben, ami átfúj tincseid közt,
ahol nincs se szomorúság, se bármi más.

ANDRÉ FERENC fordításai

JANÁKY MARIANNA

a partra

(VERSES ELBESZÉLÉS, II. RÉSZ)

gerdinek nem ízlettek a felnőtt macskatápok. zimmermädchen
maradtam magnak újra a lakásban.
nem ér a nevem, káposzta a fejem,
amerika szandit tőzse zsebre tette,
pista meg a vándorcirkusból szobáról-szobára ment.
viktort a facebookon találtam meg.
nehogy összefeküdj vele!, mondta anya.
éltette, hogy bosszanthat.
amikor viktorral beléptünk a lakásba, áramszünet lett.
moszkva táltosán villámszáron ültem.
ugye ezt nem küldöd be sehová!, írta szandi.
kis fekete csibém már oviba járt,
anya utolsó szavai: lestoppoltam a halált.
én meg csak hajtogattam emlékeim,
mint ő régen a kedvenc pogácsám.
a lagzira készült.
kislánykoromban anya elvett feleségül.
de hát apa már a temetőben!, ütöttem az asztalt ököllel.
nagy sütés-főzést rendeztünk.
igaz, a marcipánpár nem hasonlított ránk.
pistának meg lőttek, nem volt ott a temetésen.
szandi moszkvába is eljött.
kis fekete csibém az egyetlen koszorúslány az esküvőn.
fekete hajában vibráló rózsaszín pillangó,
amit még az anyja kapott edgartól.
viktor nyitott nekem egy könyvelőirodát.
éltünk, mint halak a vízben, mígnem egyszer
megfagyott a levegő, rám ordított falakra feszítve az éjszakát:
menj vissza oda, ahonnan jöttél, ha valami bajod van!
minden nap emlékekkel ettem tele magam.

szandit és mercedeszt monitoron gyakran láttam,
virágoztak, mint szegeden a fűvészkertben a mimózák.
csomagom repülón, villamoson csak gerdi volt,
a szegedi városháza kacsalábon forgott.
beszélni angol, orosz, de nem kapni állás,
mondtam szandinak.
megkereshetnéd apát!
majd ha lakatlan szigeten leszek!, feleltem.
lecsapta a telefont. a kiábrándulás
írtam a felhők hátoldalára tovább.
képzeletben felrobbantottam a gyárakat, üzemeket,
a sok könyvelőirodát, és utoljára a városházát.
amikor a tűz már átterjedt a széchenyi térre,
felhívtam lelkem 105-jét.
tetszett az öntűzoltás.

a macska, a merénylőtárs kosarában elterülve nyalogatta talpát.
szandi küldött minden hónapban ötven dollárt.
nem kellene, nagyanyád háza eltart minket akár tíz évig is gerdivel!
moszkva fél év után jelentkezett:
felejtünk el mindent! nem adom be a válást, ha visszajössz!
gerdi az ölemben hátát felpúpozva ücsörgött.
akkor már próbaidősként az illatszergyárban dolgoztam.
a minimálbéternél valamivel több, hawaii.
maradtunk itthon matrjoskák.
nem mondom, hogy nem sírtam gyakran.
hogyan mondjam meg szandinak?
az apja...
nyáron akart kimenni.
ráadásul gerdi összeszedett valamit,
lehányta a lépcsőház bejáratát.
elhízott, állapította meg szandi a játszótéren a temetés másnapján.
mint a magány. sokáig nem engedtem ki a szabadba!
én apára gondoltam!, mondta.
a halál is társas lény, mindig talál valakit:
nem tudtam kimondani.
kedvencem a rántott máj nagy, és ősztől iskolás leszek!,
futott hozzánk mercedesz. mögötte a hinta
még lengett, a szél átfogta derekát, felemelte
kis legyem, emlékeimmel csapkodva a dóm felé szállt.

gerdi napokig nem evett, miután elmentek.
meg ne dögölj, a legszebb korban vagy, klimaxos liba!
vigyázz, nem látod többé őket és karácsonykor amerikát!
hasamról eltűntek a hurkák.
valahogy ősz lett, fakult a tiszaparti barnaság.
betértem az egyik templomba a piacról haza.
lépcsőn mentem fel, mint anyához szoktam.
én meg elváltam, súgta fülembé gábor
a harminc éves érettségi találkozón.
kezei között az éjszaka újra otthonommá vált.
reggel anya hangjára ébredtem:
megmondtam, hogy ne feküdj össze velem!
vitatkoztam emlékével.
köszö az éjszakát!, fizetett a kisváros
a szálloda bejáratához kavarva az avart.
pár nap múlva megjött gábor mailje.
cseréltem volna egy falevéllal.
kiállítanám magam szoborként a reökben,
eltévedt pina lehetne a címe.
az se érdekelne,
ha a látogatók kérdeznék, hogy mi ebben a művészet.
nem válaszoltam:
vége,
nem írom tovább ezt a versszöveget, csak beküldtem az és-nek.
aki nyel az merjen!

gerdinek rossz szokása lett:
mindig ráfeküdt a billentyűzetre.
kihívta maga ellen a sorsot, hullt a szőre, én újra írni kezdtem.
feszültek a varratok szívemen, és belém bújt valami sűrű, halk melankólia.
a gondod jó volt, írtam szandinak.
a magány lábából etet, és nem kér szalvétát se.
a szerelem elköltözött
fekete filccel a ragtapaszon ez állhatna átkeresztelve a névtáblát.
= én lettem a kiválasztott, akit senki nem választott.
szandi megijedhetett, mert odaültette a monitorhoz mercedészt.
elfelejtettem, mit mondtál a múltkor, ne haragudj, nagy, csipogott.
gerdit elaltatta az orvos!
másnap elkezdtem körbeutazni a földet.
vettem egy szobabiciklit.
akkor lett az egyik kedvenc csatornám a national geographic.

elmentem fogorvoshoz is.
anya barokk kerevete, nagymamától örökölte, állta a költségeket.
beültetés.
álomban zöld lombos fa nőtt a helyén,
alatta a főnök új titkárával évődtem húsz évesen.
a víz alatti tornán a gyógytornásznő dicsért:
csak a lábát jobban tegye szét!
úgy, úgy! hajlítsa be a térdét
és tapsol! keze a vízben marad!
utána a masszőr kezei húsz percen át csattogtak.
fahéj illatban a fájdalom végiglovagolt a hátamon.
ezt a bugyikát húzzuk lejjebb!
kiderült, hogy meleg, mint az iszap.
a zuhanyzóban barna csomók hulltak.
50. születésnap kettesben szandival:
1 hét kréta, ouzo, minotaurusz, labirintus, szirtaki.
joe-t kezdtem megszeretni.
elengedte, kifizették,
elephantos tenger átszelés gyalog, tengerjáróm kék műanyag pacsni
cuppogott. fekete csibém vette zsebpénzéből.
rosszullét vissza a repülőn,
a steward 100%-os
narancslével leöntött,
bocsánatot kérve
bőröndöm tovább utazott.
ez az?, kérdezte a fiatal férfi
az ajtóban két nap múlva. piros bikinim
egyik pántja már fuldoklott.
rátekerhetnéd az ujjadra!,
nem mondtam,
de utána kiporszívóztam a lakást,
hátha felszívom a magány.
szandi szobájában találtam egy füzetet.

AKI ELOLVASSA, HALÁL FIA!!!

én csak beleolvastam:

Az új lakót befőttesüvegben elvittem nagyihoz. A póknál jobb, mondta. Elengedjük a kertben, majd kigazol helyettünk, és esténként nekem ciripel, ámított a faggató művész. Semmit, csak butikoztunk, feleltem. Meg két pasi az utcán belénk kötött. Szokás szerint Milánói spagetti. Anya? Hát mindig panaszkodik, ráadásul megint írogat, apát is egyre többször emlegeti, utálok a volt tanáraikat is, nem hasonlítasz se apádra, se anyádra! A macskát

meg úgy dédelgeti, mint a szégyenünket, zimmermädchen, a német is egyre szarabbul megy, nem kell már a mese, dehogy írok, emlékszel, úgy húzta fel mellőlem hajánál fogva a szőnyeegről, mint egy fűcsomót szoktak a földből!

kiráztam fiókjából az erkélyen a szemetet.
az élet berúgott, talált a hűtőben egy boros palackot.
botladozott, hányingere volt,
a korláton két paplan emlékszaga sárguló virágok között.
szombaton kimentem a laposra,
a kis bikini felsőben a szívem is égette a nap.
épp magam utánóztam, de legalább nem unatkoztam.
a tiszában az új titkár bűnöktől szikrázó szeme.
szerencsére nem fulladtam bele.
nem tudok biciklit szerelni, felelte.
a hőség már ette az árnyékokat.
kirázott a hideg.
ha meghalok, keresztem falosz legyen, írtam szandinak.
csak egy mosolyjelet küldött vissza.
a szűz halottak rá se rántottak,
hogyan anyához egyre gyakrabban kijártam. sírok
rendezett sorokban parkoltak.
szívféknym.

a buszon az ülés alól vinnyogás.
tornazsákban csipás kölyökmacska.
a lélegzetek, nedvek gyorsan összebarátkoztak.
végül is hasonlít rám, sokszor pisilek éjszaka, gondoltam másnap
: büntelen sört nem árulnak?
a macskatenyésztő tanfolyamot elvégeztem két hónap alatt.
visszereim dagadtak.
a nagyobbakra felköthetném magam, jutott eszembe egy este,
és pikk-pakk a villanykörte meghalt, én meg rátapostam
a kis gerda hasonmás farkára.
megharapta a nagylábujjam.
három vérző foghely, nyávgóság, betadin.
kisminkeltem bajaim.
fekete csibém nagylány lett.
nekem mondta el először szerinte.
nyáron akkor már egyedül is eljöhetne!, gézbabás lábujjal említettem meg.
a gyárban kinevezés, ügyfélszolgálati menedzser,
beszélni angol, orosz. 30%-os
béremelés:

már háromszor csókolóztam!,
visszhangozta ferihegy két év múlva júliusban.
otthon mercedesz arcát II. gerda szerelemittasan körbenyalta.
kiállítások, múzeumok, szilvás gombóc, rántott tök, lapos.
plédünkön egy elégedett bikinifelső.
vízibalett mercedesztől.
szomszédom tizennyolc éves fia belezúgott,
és nem csoda: vágyár lepte el a várost.
szerelem bűvészkellékeit sodorta a folyó,
éjszakákon át ágyamon ugrándozva csacsogott
kis fekete gazellám.

II. gerdának nem kellett a prémium táp,
és naphosszat csak nyávogott, de mercedesz nem jött.
osztóndíjat kapott spanyolországba.
egy templomot restauráltak,
de nem omlott le, amikor egy munkás
megerőszakolta érintetlen párducom.
megfojtanék minden szót,
amit akkor írtam:
... minden cigányra!
lehet, hogy lelki trauma, felelte a bőrgyógyász,
és az övsömör elmúlt, ahogy jött.
következő nyáron balaton, lánykori barátnők
együtt számolgattuk a tablettát.
vénasszonyok egy szegényházban
öten, főszereplő a borosüveg,
felolvastam nekik az írásom.
minden volt már benne, csak isten nem!, nevettek.
aztán hogy éjszaka látott-e minket meztelen, nem tudom.
fényképek nem készültek, de hirtelen dörgött, villámlott:
nagyon ismerősök vagytok!, tartotta fel hüvelykujját.

a macska felnyalta a földről a kiömlött pálinkát,
a főnök házi specialitását.
nem érdemelte meg
a II. gerda nevet.
pár perc múlva a tányérja körül repkedett,
én meg gyűjtöttem lelkemben a kérdőjeleket.
amikor szandiék elmentek, valami elszállt belőlem ferihegyen.
együtt kávéztunk, integettem.

a retro báli ruha tetszett mercedesznek.
végzős főiskolás. régész. nagyí-szak.
szandi is nevetett.
kettőt vettem amerikában, ez nem volt rajtam soha,
mondtam az első este,
amikor szandi lehúzta a wc-én a sanaxot.
melatonin, álmokat okoz, mosolygott,
és átnyújtotta a dobozt, amit hozott.
aztán mint egy betegség lassan végül megoldódottam.
szépségkiállítást rendezett a tavasz.
nyugdíjamból futotta,
anya házát kiadtam. új túsarkúmban
otthon az erkélyen, mint a poszméhek a virágok körül ide-oda topogtam.
esténként meg írtam, emléktornyot építettem,
és minden szkájpóláskor rákentem a legújabb malterréteget.
a nőgyógyászt meg leszartam, persze nem szó szerint,
csak örültem, hogy nincs komoly baj:
kis műtét, lesüllyedt a méhe.
hogy pár év után én a nemnélküli hova, nem érdekelte.
megérttem. fiam lehetett volna.

II. gerda prűszkölt,
a tél tv-sorozatokat, sálakat kötött.
kiolvastotta hibernált titkomat: fiútestvéred lett volna!
szandi kiakadt: cirkuszsátorral nem feded el a múltat!
a lányom vagy, érts meg!
inkább írj, anya!, mondta.
jól bevacsoráztam.
álomban tüzes karikákon ugráltam át.
égett haj, szempilla, hónalj és szeméremszőr szagra ébredtem.
valahol a közelben disznót pörzsöltek,
és a föld két lábon, 50 denes harisnyában tovább keringett.
egyik nap feltöltött az élet, a másikon kicsorgott belőlem.
húséges voltam félelmeimhez.
egyre rosszabbul aludtam.
csak akkor sikerült, amikor már
teljesen kifacsartam citromsínű magányom savanyúságát.
a piros foltoktól megijedtem újra,
de a bőrgyógyász krémje a hiányspórákat bőrömből kiirtotta.
lehet, hogy a buszon szétszórtam,
mert a piacról hazafelé egy férfi leszóltott:

asszonyom, segíték hazavinni! várja a lányát, unokáját? nem is tudja?
egymás melletti házban lakunk, miután drága feleségem meghalt...
korral szaporodó szép szavak,
a bejárati ajtó előtt
a lábtörlőn
legalább fél órán át szatyrokban dagadtak.
a következő héten egyszer ő, egyszer én kavartam meg a paprikást.
áron fővilágító volt a színháznál.
a macska meg nyávogott,
elfelejtettem beletenni tányérjába a mócsingot.
dél-alföld széttette lábát,
szeged tiszafátylával ölelgette magát.
valami baj van? nem jelentkezel napok óta!, kérdezte szandi.
semmi baj, öregek tűzijátéka!, mosolyogtam.
szilveszterkor a görögtűz már nem csak az égből hullt.
tavasszal anya házát eladtuk,
vettünk egy közöset. áronnal
minden nap egymás testén napoztunk.
új kocsink először makóra indult.
megnéztük a „punci-szobrot”,
a hagymatikum kupolái mellhalmok.
írj nekem egy lovas verset, ölelt át mezőhegyesen.
megkötöm lovamat...
de tőled áron csak a halál old el, énekeltem.
szandi is megnyugodott.
: majd együtt kirándulgatunk a nyáron!
de az ősz koszorúkat font,
két kezével arcát takarva
mercédesszel joe is hazajött.
vízsugárban engedték el szandit.
áron fényjátékot készített neki, de én nem láttam,
torkomban álmok, számon kicserepedett jaj,
lalala.
szandi távoli nevetése sírt mindenhonnan.

először II. gerdát vettem észre.
a padon nyávogott.
integettem.
karomon infúzió

him
bá
ló
zott.

áron épp a cipőfűzőjét kötötte be.
én meg készültem az elkerülhetetlen repülőre,
az örökké tartó versszöveggel,
ami soha sehol nem jelent meg.
dehogy, nem, nem gégerák!, mondta az orvos.
kórházállomás.
álomban egy férfi, az irodalom feltartotta a táblát:
betegség miatt zárva

II. gerda gyakran hányt,
de áron lánya elvállalta,
amikor mercédesz esküvőjére kiutaztunk amerikába.
kis fekete csibémbe beszeretett az ügyvéd.
meghallgatta a tárgyaláson őt is tanúként.
szandit fölmentették.
a vacsoráról lovas kocsin mentek el,
még mindig nem akart autóba ülni mercédesz.
fátyla belekapott az emlékekbe.
te csak írd!, kiáltott visszanézve.
joe úgy ölelt át, mintha:
szandi
nagymama lenne fél év múlva!
a repülő nem zuhant le.
álmaim sarkát behajtottam,
akár egy félbehagyott regényt,
amiből a könyvjelző valahogy elveszett.

HORVÁTH BENJI

Konteó Rodeó

„...nyugalankodik és beteges fantazmagóriáinak nyilvánosságra hozataláról beszél.”*

*lábamat lógotom
az NWO-ban
az NWO-ban*

*így telnek napjaim
az NWO-ban
az NWO-ban*

Marilyn, Marilyn, mondd meg nékem,
ki a legnagyobb Annunaki a vidéken,
kinek vág a pupillája, kinek nyit meg engem is a szemem?

Járja a vizeket a USS Eldrigde
in illo tempore, mikor jönnek értem, mondj valamit, Eliade.
Ezek a villámok se voltak mindig gazdátlan ebek.
De Nikola Tunguzkában sír a letarolt földön,
és átkozza a napot, amikor megszületett.

Egy elektromos autó vág át a Bermudákon,
a CFR áldásával a román vasútnál kiszáll,
beül a büfékocsiba Elon „Ekhnaton” Musk,
Lovasi Zoli és Pataki Attila. Kolozsváron, a Hójánál kiszállnak,
teleportálnak egyet Nikolához Tunguzkába.
És beszélnek hozzá a forgószélből:
nosza, nosza, Nikola,
övezd fel magad, itt a jövő.

---

* Peter Lawfordnak, Kennedy sógorának állítólagos szavai Marilyn Monroe pszichológusához, Dr. Ralph Greensonhoz.

Nikolának tűz gyúl a szemében,
és beül a Teslába.
Tomboló viharfelhők kísérik.
Szűri a levet az Opus Dei és a Mayhem.
A Vatikánban vallatják
a Halál Angyalát
ablaktalan lámpafényben
az élőhalott Kennedy-fivérek.
Per „Dead” Ohlin Halálcsillagot épít
a Titanic szívében.

Az Igigi nem rejtőzködik többé.
Halomra gyártják a gyíkpupillás kontakt-lencséket.
A Kutya fénye hetek óta izzasztja az Obeliszket,
éget, ha hozzáérsz.
Süti rajta a *marshmallow*-t a nép.

Nikola Mexikóban 2Pac-kal tequilázik.
Napszemüveg takarja arcukat,
és tízpercenként bajszot cserélnek.
Egymás agyába látva sütik szó nélkül
az ellenállás tervét. Levedlett hullóbórt
táncoltat a szél a *La Cucaracha* bisztró
előtti ellenőrzött kánikulában.

Marilyn, Marilyn, ments meg minket.
Ideális idomaid áldják meg minden őszinte munkás falát.
Eliade, rejts el minket
in illo tempore,
amikor a Halál Palermóban üli diadalát.

Kicsi vagyok én, nem sokat tehetek,
csak imádkozok, hogy jöjjön minden rendbe.
A gyárban nem tudjuk, mit építünk.
Egymástól elzárt csoportok dolgoznak egy-egy alkatrészen.
Kicsit ízetlen a koszt, és épp csak van mit
adni asszonyoknak, gyerekeknek,
de amúgy nem panaszkodom.

KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN

Fiatal költészeti antológiák az 1960-as/1970-es években

Az 1960-as évek végén, azokban az években tehát, amelyeket az irodalomkritika és az irodalomtörténet-írás utóbb a magyar költészet korszakos fordulataként könyvelt el, a műnem egyik legfontosabb közegét az antológiák jelentették, amelyek ekkoriban – részint, sőt talán jórészt az önálló kötetek rendre hosszasan elhúzódó megjelentetését kompenzáló – lényegében a színre lépő új generáció(k) legmeghatározóbb fórumaként az új lírára vetett első kanonizációs pillantást materializálták. Mint az számtalanszor megfogalmazódott már a különféle visszatekintésekben vagy az irodalomtörténeti igényű számvetésekben, a fiatal költészeti antológiák 1968-ban meginduló hullámának, sőt maguknak a gyűjtemények felépítésének is mindenekelőtt kultúrpolitikai törekvések szabtak fazont, az a bizonyos, nem túl hosszú ideig érvényben maradó „enyhülés”, amelyet oly sok összefüggésben szoktak emlegetni ezekkel az évekkel kapcsolatban. Az, hogy a kortárs költészeti antológiák lényegében valamely politika (főként, de nem csupán: kultúrpolitika) ideológiai manifesztációi, ekkorra már bevett előfeltevése volt a kulturális kommunikációnak: minta gyanánt e vonatkozásban mindenekelőtt a hírhedt *Tűz-tánc* című, 1958-ban megjelentetett kiadvány szolgált (alcíme szerint *Fiatal költők antológiája*), amely az 1956-os trauma után önmagát újjászervező ún. szocialista irodalom (és vele voltaképpen az új ízlésnormák, cenzurális tőrés határok és előírások) bemutatkozását volt hivatott megvalósítani. Szabolcsi Miklós (akit itt nemcsak azért érdemes idézni, mert nagyjából a hivatalos álláspontot képviselte, hanem azért is, mert később majd alkalom nyílik ismét szóhoz juttatni az alább tárgyalandó antológiák egyik recenszeneként is) 1959-ben tekintette át egy hosszabb kritikai írásban a *Tűz-tánc*-ban reprezentált modern költészeti törekvéseket: az önmagát megreformáló, az új párt politikáját „vállaló”, a hamis nosztalgia helyett a kor Budapestjére összpontosító új líra számára azt a „mindent átható történelmiséget” nyilvánítja meg, „amely a ma emberének sajátja”.¹ A legfontosabb hatásokat (nem túl meglepő módon) József Attila és Juhász Ferenc költészetének, valamint bizonyos avantgárd poétikáknak, elsősorban az expresszionizmusnak tulajdonítja, az esztétikai kockázatokat pedig az '50-es években kompromittálódott „realizmus-hagyomány” háttérbe szorulásában, illetve a költői formafegyellemmel szembeni közömbösségben azonosította. Bő egy évtizeddel később, az akkori fiatal költészet is hasonló koordináták között lép színre, sőt értelmezi önmagát: a nyitott, töredékes formák, olykor a dagályosság kísértése éppúgy megfigyelhető, mint a Szabolcsi által megnevezett életművek tartós hatása, és számos alkotó tartja változatlanul fontosnak, hogy a bemutatkozásában elhatárolódjon a vidéki-falusi vagy természeti idillek iránti elvágódás költői attitűdjétől is. Fontos ugyanakkor, hogy korabeli kritikai fogadtatásuk egészen más eredményre jut a politikai vagy történelmi elköte-

¹ Szabolcsi M., „Tűztánc”, in *Uő, Költészet és korszerűség*, Bp. 1959, kül. 222–229.

leződés vagy egyáltalán orientálódás vonatkozásában: az új nemzedéket éppen a „történelmiség” hiánya, Rózsa Endre egykor sokat idézett szavával a „történelemszünet” (*Önarckép*) és ennek függvényeként a költői önértelmezésektől még mindig elvárt történeti-társadalmi „szerepek” vagy pozíciók repertoárjának kiüresedése jellemzi.

A szélesebb áttekintést megcélzó (és legalább a maguk idejében jelentős) antológiák gyors sorozata az 1960-as évek végén indul meg. A százhuszból kiválasztott harmincnyolc alkotót (köztük Takács Zsuzsát, Tandori Dezsőt és Várady Szabolcsot) prezentáló *Első Ének* aligha volt mentes a kultúrpolitikai manipulációtól, mindazonáltal nagyjából megszabta azokat a kereteket, amelyeket a Szépirodalmi Kiadó nem sokkal ezután induló, mind (amint arról a kortárs kritika nem győzött megemlékezni) kiállításában, mind a terjedeleme és a példányszám tekintetében jóval reprezentatívabb, ám egyben szűkebb merítést (azaz határozottabb kanonizációs gesztust) alkalmazó antologiasorozata is követett, melyben egyébként az *Első Ének* jónéhány szerzője ismét kipróbálhatta magát a költői „bemutatkozás” pályakezdő manővereiben. A legfontosabb összetevője ennek a mintának az, hogy az antológiák szerkesztését sem tematikus elveknek, sem valamely poétikai vagy más elképzelésnek nem rendelték alá: a „Kilencek” költőcsoport közismerten hosszúra nyúlt késlekedés után végül 1969-ben megjelent gyűjteménye, az *Elérhetetlen föld* (amelynek szerzői távol is tartották magukat az *Első Énektől*, sőt részben a Szépirodalmi sorozatából is hiányoztak) voltaképpen éppen erre világít rá a maga koherensebbnek szánt és valamiféle poétikai koncepciót is markánsá tevő struktúrájával. Úgy tűnik tehát, hogy az 1960-as/1970-es évek fordulójának jelentős antológiái (különösen a Szépirodalmi említett sorozatának három kötete: az 1969-es *Költők egymás közt*, az 1971-es, talán legkevesebb maradandót felmutató *A magunk kenyere* és az 1974-es *Ne mondj le semmiről*²) egyedül valamiféle generációs elvet követtek nyíltan, mintegy arra vállalkozva, hogy hozzájáruljanak annak az – a vonatkozó korabeli kritikai eszmecserekből rendre emlegetett – ellentmondásnak a feldolgozásához, hogy a szóban forgó években szinte példátlan sűrűséggel színre lépő új lírikusok sokasága nagyon csekély mértékben részesült a publikációs lehetőségekből: egyébként már az *Első Ének* bevezetője is reagál erre a körülményre, sőt részint a „berozsdásodott startpisztolyra” tett hivatkozással véli alátámaszthatónak az egész vállalkozás létjogosultságát.³ Az előző nemzedék uralta nyilvánosságban feltorlódtott fiatal lírikusok megmutatkozását a *Költők egymás közt* viszonylag nagy terjedeleme biztosításával (ez az antológia fülszövege szerint „tulajdonképpen tizenöt önálló kis verseskötetet” tár olvasója elé) és persze azzal a generációkat összebékítő (az irodalomtörténetből amúgy nem ismeretlen) koncepcióval igyekezett zökkenőmentesebbé tenni, amely szerint minden kis verseskötetet egy-egy rangosabb pályatárs (néhány esetben

² Az első két antológiát Domokos Mátyás, a harmadikat Réz Pál jegyzi felelős szerkesztőként, a szerkesztés és válogatás elveiről és körülményeiről a kötetek nem nyújtanak tájékoztatást. Takács Zsuzsa úgy emlékezik, hogy az idősebb pályatársaknak az *Új Írás* később még említendő, 1969-es körkérdésére adott válasza szolgáltak valamiféle válogatási kritériumként: „Az antológia a kiadóban összegyűlt, de megjelenésre hosszán nem kerülő versanyagból készült, bár talán a megjelentetés a szerkesztők szívügye lett volna. A kötetben szereplő szerzők a *túrt* kategóriába tartoztak. Az antológiában történő megjelenés kritériuma az volt, gondolom, hogy az *Új Írás*ban megfogalmazott körkérdésekre a felkért, idősebb költők mit válaszolnak, kit említenek.” (Takács Zs., „Ha láttál, tudod hogyan élek. Ménesi Gábor beszélgetése”, in: *Jelenkor* 2004/1, 39.)

³ Mezei A., „Első Ének”, in Uő (szerk.), *Első Ének*, Bp. 1968, 7. Az antológia összeállításában és szerkesztésében Mezei mellett Garai Gábor és Kormos István vett egyébként részt.

irodalomkritikus) ajánlása vezetett be⁴. Érdemes kiemelni, hogy míg ezekben az antológiákban a bemutató szövegeket jegyző mesterek köre is hasonlóan széles spektrumot mutat – amely pl. Csoóritól Weöresig, Garaitól Rónay Györgyig terjed –, addig az *Elérhetetlen föld* egész anyagát egyetlen, műfaját-formáját tekintve egyébként hasonló funkciófelfogású írás, az amúgy a *Költők egymás közt* autoritásai közül sem hiányzó Nagy László bevezetője ajánlja az irodalmi nyilvánosság figyelmébe. Igaz, a Szépirodalmi kötetei lényegében pont e tekintetben (vagyis annak beszédességével, hogy az egyes fiatal alkotók versei előtt-fölött melyik idősebb pályatárs autoritása nyilvánul meg) nyújtják az egyetlen közelebbi kritikai-esztétikai orientációt a generációs elv elméletileg mechanikus szelekciós elvén túl, mely utóbbival szemben több tiltakozás vagy kétely megfogalmazódik magukban az antológiákban is, mind a fiatalok, mind a mentorok részéről. Vasadi Péter önportréja pl. rögtön annak kijelentésével indul, hogy „mindig nemzedéktelenül éltem”, és ez a kijelentés visszhangzik és visszaigazolásra lel Rónay György bevezetőjében is: „Vannak nemzedéktelen költők.”⁵

Persze a generációs elv meglehetősen csalókanak bizonyult (negyven fölötti, kötetel már rendelkező lírikusok is jelen vannak az antológiákban), és – amint az a fiatal irodalom körüli diskurzusból, amelyben valóban meghatározó szöveget teremtett az idősebbek egy részének „gyomorforogatóan atyáskodó hangja”⁶, nagyon hamar ki is tűnt – egyáltalán nem volt ártatlan vagy semleges princípium. A *Költők egymás közt*, amely a versgyűjtemények elé illetve közli az antológia címét kölcsönző Illyés-költeményt, innen nézve különös felhangokkal látja el a nyilván ezzel a címválasztással is jellemezni vélt koncepciót, nevezetesen a bemutatott költők bizonyosfajta kanonizálását az idősebb szerzők bevezetői által: Illyés a költészet fennmaradása és értelme vagy szükségszerűsége mellett hitet tevő verse ugyanis a második szakaszban így konkretizálja (és okítva familiarizálja) érveinek elsődleges címzettjét: „Így álunk, öcsém, bizony evvel.” Kormos maga is szóba hozza ezt a problémát a *Költők egymás közt* Kertész Pétert bemutató írásában: „»Fiatal költő« – ez ma nem korhatározó a szakmai tolvajnyelvben, hanem esztétikai kategória.”⁷ Olyan ráadásul, lehetne hozzátenni, amely mintegy elodázza vagy semlegesíti az új költői törekvések analitikus számbavételét, továbbá nyilvánvalóan könnyen politizálható és politizálódott kategória is egyben. Az 1960-as évek végétől, több hullámban, majdnem két évtizeden át zajló viták és intézményes küzdelmek ezen ún. „fiatal irodalom” körül (az antológiák környezeteként érdemes megemlíteni az *Új Írás* 1969-es „ankét”-sorozatát, amely mintegy előkészítésül is szolgált a lillafüredi „Fiatal Írók Tanácskozásához”, közvetve pedig a JAK [FIJAK] és a *Mozgó Világ* keletkezéstörténetét⁸) részben éppen az e kategória jelentéssel való felruházása körüli diszkurzív harcot is magukba foglalták. A „fiatal irodalom” szervezett és legtöbbször – pl. az antológiák esetében – a rit-

⁴ Amint arra Spiró György utal, az első kötetek késlekedésével egy idő után persze az antológiák is sokat veszítettek a jelentőségükből: Spiró Gy., „Íróvá útvé”, in Dérczy P. (szerk.), *Fasírt*, Bp. 1982, 13–14.

⁵ Vasadi P., „Önéletrajz”, in *Költők egymás közt*, Bp. 1969, 297.; ill. Rónay Gy., „Vasadi Péter versei elé”, in uo., 275.

⁶ Bán Z. A., „Fimak”, in: *Beszélő* 1997/12, 96.

⁷ Kormos I., „Kertész Péterről”, in *Költők egymás közt*, 127.

⁸ L. ehhez bővebben, sok egyéb mellett, pl. Vasy G., „Az első évtized”, in Uő (szerk.), *Fiatal magyar költők 1969–1978*, Bp. 1980, kül. 8–10; „Az Első ének – egy emberöltővel később”, in Uő, *Költői világok*, Bp. 2003; Bedecs L., „Irodalompolitika és irodalmiság”, in Uő, *Beszélni nehéz*, Bp. 2006, 16–23.

kán kifejtett minőségi megfontolásokon túl nem különösebben strukturált színre léptetését könnyen lehetett úgy értékelni, mint ami voltaképpen a kiskorúsítás és a tömegesítés eszközeivel⁹ a fennálló intézményes és fogalmi keretek sérülése nélkül, mondhatni orientáció nélkül orientálva találta meg az új kezdeményezések, egy bizonyos, sokat hangoztatott értelem-ben „arctalannak” mutakozó vagy épp ily módon arcától megfosztott nemzedék helyét e keretek között. Ezek a félelmek már az 1960-as évtized végén megfogalmazódtak, a fiatal Nadas Péter pl. (a *fiatal* Déry egy művére is alludálva) „óriáscsecsemőkről” vizionál az *Új Írás* körkérdésére adott válaszában.¹⁰ Tanulságos módon a „fiatal irodalom” körüli vitákat értékelő-elemző írásában Zalán Tibor abban látta meg az „arctalanság” benyomásának egyik okát, hogy ez az irodalom kényszerűen „nem önmaga által létresegített antológiákban” adott hírt magáról¹¹ – vagyis abban, hogy a jelentkezésének és fogadtatásának legkézenfekvőbb keretét a némiképp megtévesztően alkalmazott generációs elven túl nem sok minden tagolta, legkevésbé pedig maga a fiatal irodalom jutott hozzá ahhoz, hogy kivehesse a részét e keretek alakításából.

A bevezethetőnek mutakozó esztétikai kategóriák nem egyszer azok, amelyek könnyűszerrel harmóniába hozhatók a nemzedéki elhatárolás logikájával és retorikájával. Az *Új Írás* említett ankétja, amely befutott és pályakezdő alkotókat faggatott ki többek közt a számukra fontos elődök és utódok kilétéről, az „új hullám” ekkoriban valóban sűrűn forgalmazott kategóriáját alkalmazza, amely egyfelől egy nem sokkal korábban bejáratott, modern filmművészeti fejlemények összefoglaló megjelöléseként nagy karriert befutó metafora (La Nouvelle Vague) kölcsönvétele, másfelől tökéletesen megfelel a fiatal irodalom törekvéseinek rizikómentes összefoglalására. Érdekes és tanulságos módon a két antológiában is mentori szerepet magára öltő Pilinszky az, aki észlelni véli, illetve jelentést tulajdonít a metafora ez utóbbi összefüggésében megnyilvánuló tanácsalanságnak vagy tartózkodásnak, amikor a hullámmozgás képét elemezve a nemzedékek közötti érintkezés vagy megértéskísérletek vonatkozásában az organikus kontinuitás helyett bizonyos fajta elválasztottságra helyezi a hangsúlyt: „Én, a parthoz közeledő hullám, tudok ugyan a hátamban levőkről, igazából mégse látom őket. Hallom zenéjüket, de nekem ez mást jelent, mint nekik. Velük szemben egyedül az marad, hogy hívom őket.”¹²

Nem teljesen érdektelen, hogy a fiatal költészet ilyenfajta intézményesítése olyan környezetben következik be, amelyet éppen a verstermelés váratlanként észlelt tömegesedése jellemez, nyilván többek között erre (is) reagált a másik nagy kiadó, a Magvető a *Szép versek* antológiasorozat 1963-as elindításával. Az 1945 és 1975 közötti időszaknak szentelt akadémiai irodalomtörténet vonatkozó kitekintésének szerzője, a mindenekelőtt „a költői mozgalmak hiányát” diagnosztizáló Kis Pintér Imre idéz egy becslést, amely az 1968-as évben 20000-re teszi az új versek számát, ő maga „háromszáz költőaspiráns” tart számon: a kézenfekvő (és – pl. a Szépirodalmi antológiáinak önletrajzi portréira gondolva – nem is feltétlenül teljesen téves) szociológiai magyarázat a fiatal értelmiség társadalmi-kulturális helyzetének, szerep- és cselekvési lehetőségeinek vagy akár ez utóbbiak hiányának egyik manifestá-

⁹ L. ehhez Szilágyi Á., „A »fiatal irodalom« mint megtévesztés és hamis tudat”, in Dérczy (szerk.), i. m.

¹⁰ „Fiatal írók vallomásai”, in: *Új Írás* 1969/8, 80.

¹¹ Zalán T., „Arctalan nemzedék”, in Dérczy (szerk.), 44–46.

¹² Pilinszky J., „Kemenczky Judit versei elé”, in *Ne mondj le semmiről*, Bp. 1974, 155. L. ugyancsak: „Takács Zsuzsáról”, in *Költők egymás közt*, 375.

ciójaként – „életpótlékként, virtuális cselekvésként” – ragadja meg ezt a fejleményt¹³, amely egyébként nemcsak Magyarországon volt megfigyelhető (Marcel Reich-Ranicki pl. az 1970-es évtizedet „a líra évtizedének nevezte” Németországban¹⁴). Magyarországon mindenesetre meglehetősen paradox formát öltött, legalábbis a fogadtatása tekintetében: a líra műfajának és az e műfaj felkínálta önkifejezési, kommunikációs stb. kereteknek a hirtelen popularizálódása valamiképpen ezek devalválódásával, a líra valamiféle jelentőségvesztésével is együtt járt (amit, bizonyos értelemben, tartósított az a későbbi fejlemény, hogy amikor az 1960-as/’70-es években megindult irodalmi kezdeményezések végül ráleltek vagy éppen, nézőpont kérdése, megteremtették maguknak azt a kritikai közeget, kritikai nyelvet, illetve azokat a befogadási javaslatokat, amelyek mentén nagyon is markáns arcélekhöz jutottak, ez javarészt a „prózaforradulat” kategóriája által kínált orientációval ment végbe).

Mindazonáltal az antológiákból nem hiányzik annak tudatosítása, hogy a megjelenésük és így az új nemzedék színrelépése olyan időszakra esik, amely sok tekintetben az irodalommal vagy a művészetekkel kapcsolatos elvárások és intézmények (akár: szereplehetőségek) felülvizsgálatára készítet. Somlyó György egészen odáig megy, hogy – Pardi Anna verseit bemutatva – a művészetek olyan mértékű „átrendeződésében” jelöli ki az új kezdeményezések, sőt egyáltalán a pályakezdekések esztétikai-kritikai megítélését leginkább meghatározó körülményt, amilyenre a kora reneszánsz óta nem volt példa.¹⁵ Nem teljesen véletlen, hogy az ilyenként is észlelt vagy észlelhető változással szembenézve voltaképpen magának az alkotói identitásnak, a költő-mivolt mibenlétének feltételeire is többé-kevésbé explicit módon reagálnak az antológiák. Nyilvánvaló, hogy a szerkezetüket meghatározó gesztus, vagyis a szerzők költővé „avatása” a már befutott pályatársak által (az *Első Ének*ben Mezei előszavának rövid jellemzésein, valamint a költőkről közölt tömör életrajzi adatokon kívül nincs kommentár a versekhez), illetve akár a Szépirodalmi első antológiájának címe, valamint persze az a sajátosság, hogy a sorozat mindhárom darabját a modern magyar költészet élő és holt klaszszikusaitól (Illyéstől, Kassáktól és Babbitstól) kölcsönzött idézet látja el címmel, továbbá bevezető mottóval, bizonyos értelemben azt nyomatékosítja, hogy az antológiák általi kanonizáció egyben az afelőli döntést is implikálja, ki tekinthető valóban *költő*nek, kik azok, akiket a kortárs líra meghatározó képviselői maguk közé fogadnak (Beszédes lehet talán az is, hogy a bevezető szövegek hitelességét vagy intézményesítő funkcióját technikailag az húzza alá, hogy a mentorok reprodukált kézjeggyel vannak ellátva, ezzel szemben a fiatalok identitását aláírás helyett fotóportrék szavatolják). Az antológiák kiadását legitimáló érvek legfontosabbika pedig, vagyis az, hogy a kiadványok lényegében a késlekedő első köteteket kompenzálják, tulajdonképpen még egyszer aláhúzza ezt a beavató gesztust: e ma sem ismeretlen logika szerint az önálló kötettel rendelkezés nélkülözhetetlen eleme annak, hogy egy szerzőt az irodalmi közvélemény és a kulturális intézmények költőként ismerjenek el (érdekes – bár a korlátozott publikációs kapacitások kényszerfeltételei között persze érthető – módon kevésbé, pontosabban kevésbé nyíltan jelenik meg viszont az a formálisan nézve ellentétes – ma szintúgy nem ismeretlen – logika, amely a saját kötet helyett a reprezentatív antológiákba va-

¹³ Béládi M. (szerk.), *A magyar irodalom története 1945–1975* II/2, Bp. 1986, 988.

¹⁴ J. Drews, „Nach der »Neuen Sensibilität«”, in L. Jordan (szerk.), *Lyrik – von allen Seiten*, Frankfurt 1981, 159.

¹⁵ Somlyó Gy., „Pardi Anna versei elé”, in *Költők egymás közt*, 238.

ló beválogatáshoz kötné ezt a kritériumot – miközben ezekben a sokszáz pályakezdőből szelektált szerzői körű kiadványokban éppen ez történik).

Ennél valamivel érdekesebb, hogy a költők rövid, önéletrajzi jellegű bemutatkozásaiban (az idősebb pályatársak bevezetőivel együtt ezek az önéletrajzok keretezik a prezentált versgyűjteményeket) nemcsak a publikációs lehetőségekre és sikerekre vagy kudarcokra tett utalások gyakoriak, hanem a fiatal szerzők rendszerint – és gyakran nem csupán az életrajzi adatközlés formájára korlátozódva – beszámolnak arról is, hogy miként viszonyul a „polgári” értelemben vett hivatásuk, valamint társadalmi körülményeik (származásuk, iskolázottságuk, képzettségük, mondhatni az a „társadalmi mobilitás”, amely az antológia lapjaira juttatta őket) a szó nemesebb értelmében vett, költői-irodalmi hivatáshoz-elhivatottsághoz, melyről természetesen számos megfontoltabb vagy akár analitikusabb és talán még több közhelyes-patetikus állásfoglalás is olvasható (a leginkább elemző hangot Petri György azóta sokat idézett önportréja üti meg a *Költők egymás köztben*, aki a lírai személyesség és személytelenség ellentmondásait feldolgozó „kísérleteknek” nevezi a kötetben közölt műveit, lényegében egy szűk válogatást a majd *Magyarzatok M. számára* címmel, 1971-ben megjelenő kötetből; Petri egyébként szinte az egyetlen olyan pályakezdő az antológiákban, aki használja a „líra” szót)¹⁶. Az irodalom pályakezdő művelőinek szociális és gazdasági státusára és körülményeire vonatkozó kérdés (másként fogalmazva annak tulajdonképpen prózai kérdése, hogy mit jelent társadalmi vagy gazdasági értelemben irodalommal, irodalmi szövegek előállításával foglalkozni) azon látens kérdések egyike, amelyekre az antológiák valamiképpen választ keresnek és amelyek egyébként az antológiák versanyagában is gyakran felbukkannak, legtöbbször ironikus vagy rezignált modalitásban, sokszor magának a hivatásnak vagy a költői identitásnak az ürességére, társadalmi szerep- és cselekvéslehetőségek hiányára tett célzások formájában (csak egyetlen, esetleges példaként Szentmihályi Szabó Péter *Okság és determinizmus* című versét lehetne idézni a *Költők egymást köztből*: „költő vagyok, mert megtanultam / írni, olvasni, szólni régen, / mert semmi máshoz nem értek, / s mert nincs elég pénzem;” – hogyan kapcsolódik ez a címadó Illyés-vers programjához?). Innen nézve az „önéletrajzok” beillesztése a versmutatványok mögé tulajdonképpen stratégiai jellegűnek is nevezhető. Továbbá természetesen felveti azt a kérdést, hogy miként viszonyulnak egymáshoz a korban az írói (költői) hivatás megvalósításának konkrét, szakmai értelemben vett lehetőségei és a vonatkozó ideológiai, poétikai, alkotáslélektani stb. elképzelések. Mi és milyen értelemben tesz vagy formál költővé: az esztétikai teljesítmény, a felkaroló pályatársak (az így értett „szakma”) kanonizációs gesztusa, vagy éppen az a „munka”, amelyet specifikusan az irodalom intézményeiben lehet csak elvégezni?

Ez a(z egyáltalán nem érdektelen) kérdés önálló, javarészt elvégzetlen vizsgálódásokat igényelne¹⁷, itt csak annak jelzésére van mód, hogy a tárgyalt időszak költővé avató antológiái lényegében egy olyan, vonatkozó stratégia nyomait viselik magukon, amely a költői-identitás e két forrását különböző értékhangsúlyokkal látja el, de voltaképpen egyenlőtlenül kezeli. Nemcsak az önéletrajzok közvetítik ugyanis, legalábbis a felszínen, a tömegesen színrelépő új nemzedék szociális-gazdasági identitására és játékterére vonatkozó kérdésnek,

¹⁶ Petri Gy., „Önéletrajz”, in uo., 289.

¹⁷ A kérdésfeltevés közelebbi artikulálásáért és (igaz, a 19. századi irodalomtörténet kutatására optimalizált) módszertani mintáért l. elsősorban T. Szabó L., „Az irodalmi hivatásosodás és az írói szolidaritás új formái a 19. század közepén”, in: *Irodalomtörténet* 2008/3.

vagy – másképp fogalmazva – a korban az ún. fiatal értelmiség számára rendelkezésre álló vagy éppen nem álló szereplehetőségek, valamint a tényleges irodalmi intézmények jelentőségének a leértékelését a költői identitás más, inkább esztétikai legitimitásforrásaihoz képest, hanem pl. az *Új Írás* már emlegetett, a fiatal szerzők „arctalanságát” a Szépirodalmi antológiáihoz hasonlóan fotóportrék révén is tagadó ankétja is (itt Döbrentei Kornél pl. tengerész egyenruhában – irodalmi értelemben tehát éppenhogy *civilként* – látható). Itt pl. Vas István (aki a *Költők egymás köztben* Petri bemutatója) érinti ezt a problémát, amikor lényegében óva inti (a gesztus lehetséges motivációját itt nem szükséges firtatni) a fiatalokat a polgári „foglalkozásuk” elhagyásától, tulajdonképpen az „irodalmi üzemtől”, amelyből kevesek képesek „második valóságot” teremteni, az eredmény pedig az „ál-mitosz, ál-vízió, ál-intellektualitás eluralkodása a lírában”.¹⁸ Mindeközben az antológiák kiemelt tényezővé válása az íróvá avatás, a hivatás vonatkozásában egészen nyilvánvalóan ez utóbbiról, az irodalmi üzem (az „üzemben” eltervezett válogatásnak, az első kötetnek, a már rangos pályatársak figyelmének és jóváhagyásának, kritikái ítéletének és befogadó gesztusainak) szakmai autoritásáról tanúskodik: és éppen ezt, az irodalom intézményességét leplezi a költői identitás nem-társadalmi vagy nem-intézményes forrásainak, a szabad teremtőerő romantikus eredetű ideológemájának felértékelése, illetve az új generáció rendezetlen sokféleségének hangsúlyozása.

Mindazonáltal aligha lehetne igazán erős érveket felhozni amellett, hogy – utólag visszatekintve – ezek az antológiák olyan körképet nyújtottak volna a kor költői kezdeményezéseiről, amely később alapvetően inadekvátnak vagy félrevezetőnek bizonyult volna. A fiatal költők és a mentorok alkotta párok olyan összefüggéseket (immár akár líratörténeti összefüggéseket) rajzolnak ki, amelyeket nemigen lehetne érvénytelennek minősíteni. Visszatekintve nem (sem) tűnik meglepőnek, hogy pl. Kiss Benedeket Juhász Ferenc mutatta be, Takács Zsuzsát pedig Pilinszky, és nem fordítva. A mentorok elvégzik a munkájukat, bár nyilvánvalóan nagy különbségeket lehet találni abban a tekintetben, hogy miként fogják fel a feladatot. Az elsősorban majdani olvasókat megcélzó ajánló gesztusok mellett található a leginkább talán a „szöveges értékelés” műfaját felidéző, kissé tanáros megnyilatkozások, de akár miniatűr elemzésekísérletek is. Sokan kitérnek a feladat és a műfaj bizonyos ellentmondásaiból fakadó nehézségekre (érdekessé pl. Csoóri Sándor kérdőmondata: „Úgy írtam egy kezdőről, minta már életmű lenne mögötte?”¹⁹), az új generáció attitűdjeinek és költői elképzeléseinek helyes megértésével kapcsolatos kételyekre, de arra is van példa, hogy az ajánló a fiatal pályatárs barátul fogadásának gesztusába futtatja ki a bevezetőt.²⁰ Ritkán olvashatók ugyanakkor (szolid) kritikai észrevételek (ezek stílárís atmoszféráját érzékeltetendő pl. Csorba Győző egy mondatát lehetne idézni: „Hiba volna elhallgatni végül, hogy Czilczer Olga világa egyelőre kissé szűk.”²¹)

Az természetes, hogy az ilyen antológiák szerzői köréből jónéhányan akadnak, akik később mégsem váltak költővé (akár professzionális értelemben sem), illetve akiknek munkássága kevésbé maradt fenn az irodalom emlékezetében (ebből a szempontból a Szépirodalmi második antológiája, *A magunk kenyéré*n bizonyul talán a legesetlegesebb válogatásnak).

¹⁸ „Ankét a fiatal írókról”, in: *Új Írás* 1969/7, 81.

¹⁹ Csoóri S., „Dobai Péterről”, in *A magunk kenyéré*n, Bp. 1971, 61.

²⁰ Fodor J., „Kassai Ferencről”, in *uo.*, 139.

²¹ Csorba Gy., „»Közérthetővé tett hétköznapiok«, in *Ne mondj le semmiről*, 75.

Mint ahogy, mint az fentebb szóba került már, szigorúan szerzői elvű antológiákról van szó (és így a bennük reprezentált kanonizációs aktus inkább a „görög”, mint a „bibliai” formai hagyományhoz csatlakozik²², azaz nagyobb hangsúlyt helyez a szerzőlistákra, mint a szövegekre – amelyeket amúgy is majdani önálló kötetek előzetes reprezentánsaiként kezel), nehéz elkerülni a hiányokra vonatkozó, vagyis azt a kérdést, hogy – immár közel fél évszázad távlatából – vannak-e olyan alkotók, akik, tekintetbe véve az antológiák keletkezésének időszakát, utólag feltűnően hiányoznak a válogatásokból. Nem sok ilyen hiányt lehetne szóvá tenni. A mentorok között igazából a valamiképp (az egész vállalkozást mintegy autorizáló címadó verse révén) mégiscsak jelenlévő Illyés, illetve Nemes Nagy távolléte lehet szembeötlő, a bemutatott pályakezdő alkotók közül talán Marsall Lászlóé, aki azonban 1970-ben már meg is jelentethette az első önálló verseskötetét. Inkább koncepcionális hiányt jelenthet a határon túl magyar irodalom teljes kimaradása (amelyet más, Magyarországon kívül kiadott antológiák pótolnak), szintén aligha független az irodalompolitikai okoktól, ám poétikai jelentőséggel is bír az avantgárd hagyomány meglehetősen féloldalas jelenléte: az antológiákban megjelenő versnyelvek egy jelentős része összefüggésbe hozható ugyan (akárcsak a *Tűz-táncban*) a történeti avantgárd bizonyos hagyományaival (pl. a „népi” vagy éppen nem népi szürrealizmus képalkotásának némely sajátosságával), a neoavantgárd, és egyáltalán az avantgárd izmusokra jellemző esztétika, konceptualizmus vagy mű- és szövegfelfogás viszont nem nagyon jut térhez ezekben a kötetekben. Ami persze megintcsak összefügg a határokon túli, illetve legalábbis a csak Magyarországon kívül nyilvánossághoz jutó magyar irodalmi produkció értelemszerű figyelmen kívül hagyásával: Erdély Miklós műveit, akinek első verseskötete, a *kollapszus orv.* 1974-ben, Párizsban látott napvilágot, pl. nem lehet megtalálni az antológiákban, Hajas Tibor viszont azok egyike, akik az *Első Énekben* is és aztán a Szépirodalmi sorozatában is jelen vannak: a *Ne mondj le semmiről* egyik legérdekesebb szekcióját az ő szövegei alkotják, amelyeket Örkény István vezetett be. Ez utóbbi – Tandori *Egy talált tárgy megtisztítása* című kötetét egy évvel követően megjelent – gyűjtemény lesz tulajdonképpen az, amelyben (Hajas mellett Kemenczky Judit és Szilágyi Ákos révén) először válik markánsan láthatóvá a (neo)avantgárd poetológiák és/vagy esztétikai ideológiák mérvadó jelenléte az időszak fiatal magyar költészetében.

A Szépirodalmi antológiái, aligha meglepő módon, összességében inkább homogén képet rajzoltak (vagy talán pontosabb lenne így fogalmazni: rajzoltattak ki olvasóikkal) a kortárs magyar költészet új nemzedékéről. Érdeemes ezúttal is Szabolcsi átfogó kritikáját idézni 1970-ből, amelyben bő tíz évvel a *Tűz-táncot* követően most a *Költők egymás közt* anyagát mérlegelve vázolja fel azokat a legfontosabb észleleteket, amelyek amúgy rendszerint megfogalmazódtak az antológiák kritikai fogadtatásában. Bár bizonyos, már a *Tűz-táncban* megfigyelt attitűdök visszaköszönek itt is, különösen a fiatal költők (a mentorok által is érzékelt) abbéli igyekezete, hogy távol tartsák maguktól a nosztalgikus elkíváncozás antimoderlista gesztusait (még Oravecz Imre is, aki már a *Költők egymás közt*-ben közölt önéletrajzában is javarészt a szülőfalujáról beszél, fontosnak tartja közölni, hogy „nem a városba szakadt fiú kívánczik bennem Szajlára vissza”²³), összességében drasztikusát változik a kép. Mint az már fentebb szóba került, sehol sincs már a mindent átható történelmiség. Az új költészet

²² Vö. ehhez A. Hahn, „Kanonisierungsstile”, in A. és J. Assmann (szerk.), *Kanon und Zensur*, München 1987.

²³ Oravecz, „Önéletrajz”, in *Költők egymás közt*, 233.

látványosan távol tartja magát a történelmi perspektívától, a korabeli recepcióban szinte mindenhol hiányolt ún. „közéletiségtől”, a meghatározó társadalmi gyakorlatokról: Szabolcsi pl. az antológiában számára feltűnő „archaikus-humánus”, illetve „ösztönös” költői attitűdöket ebből a defenzív (?) magatartásból származtatja, és összességében azzal hozza kapcsolatba, hogy az új költészet a korabeli értelmiségi létforma bizonytalanságainak tapasztalatáról tudósít.²⁴ Ez természetesen a mentorok számára sem maradt észrevétlen. Vas pl. a saját állítása szerint T. S. Eliotnál mintát kereső Petri költői erényeinek (pl. a „szépelgés, hígítás, nagyozolás, mindenfajta misztifikáció elutasítása”) elismerő számbavétele mellett kissé különös okfejtésben értetlenkedik (persze itt nem, itt sem árt gyanakodni valamiféle kódolt üzenet esetleges jelenlétére) a fiatal lírikus kérelhetetlen „pesszimizmusán”.²⁵ A Veress Miklós verseit bevezető Takács Imre világosabban (és talán nem is teljesen pontatlanul) beszél: „Mi – annak idején – szerepre vállalkoztunk, de Veress Miklós évtizede nem osztotta ki a szerepeket.”²⁶ Az antológiákban színre léptetett nemzedék valóban meglehetősen lemondóan és/vagy tartózkodóan nyilatkozik tevékenységének társadalmi funkcióiról vagy kereteiről, sőt viszonylag gyakori gesztusa az ilyen vonatkozású, egyénítő vagy karakteresítő önjellemzés elutasítása – Oravecz ezt pl. a következő mondattal valósítja meg: „Eddigi életemben nem történt velem semmi rendkívüli.”²⁷

Mindez persze felfogható nagyon is reális társadalmi látületnek vagy akár valamiféle passzív társadalomkritikaként is. Politikai elköteleződés mindenestre nem következik belőle, sőt ebben a vonatkozásban is egyfajta közömbösség vagy meglehetősen elhárítás válhatta ki a más típusú költői szerepfelfogásokon formált kritikusi elvárások csalódását. Szentmihályi Szabó Péter fentebb már idézett verse a következő politikai identitásleírást nyújtja: „magyar vagyok, elég ok arra, / hogy így is legyen rendben, / mert különben két tatár / csinált volna engem, / szocialista vagyok, / mert a kezembe nyomták, / ujjamhoz nőtt: megszerettem, / és megszoktam a gondját.” Kertész Péter a történelmi múltfeldolgozás nem is egészen pontatlanul megragadott játékerét pedig ekképpen jelöli ki generációja számára, szintén a *Költők egymás közt*-ben: „gátlásaink közül ha kiásunk / fényre emeljük kéjjel / apáinkra fröcsköljük a szegycint / akik ügyetlenül másztak ki a lövészárkokból” (*beszélgetés*). A Bisztray Ádám verseit bevezető Fodor András szinte megkönnyebbülten hívja fel olvasói figyelmét arra, hogy az új generáció költészetében is találhatóak azért hazafias versek.²⁸ Ezekben az antológiákban a legkonkrétabb formát öltő politikai jellegű, olykor meglehetősen patetikus megnyilatkozások is ritkán lépik túl valamiféle pacifizmus viszonylag elmosódott kereteit: Bisztray egyik verse pl. a „NE LEGYEN TÖBBÉ GYLKOLÁS” felkiáltással felel a „miért vagy?” kérdésre. A Nagy László által bemutatott Kiss Anna *Kisvárosi történet* című, önmegszólító hangvételű költeményének nyitósora majdhogynem emblematikusnak mondható az antológiák kontextusában: „Nem vagy kimondottan társadalmi lény.” Mindez nyilvánvalóan összefügg az új költészet hangvételében Szabolcsi és mások által is megfigyelt pátoszellenességgel és antiintellektualizmussal, az ironikus és groteszk ábrázolásmód térnyerésével vagy éppen – amint

²⁴ Szabolcsi, „Tűnődés új költőkről”, in *Uő, Változó világ – szocialista irodalom*, Bp. 1973, 362–362., ill. 369.

²⁵ Vas, „Petri György és a pesszimizmus”, in *Költők egymás közt*, 268–269.

²⁶ Takács I., „A csupasz emberi szó”, in *A magunk kenyérének*, 321.

²⁷ Oravecz, 234.

²⁸ Fodor A., „Bisztray Ádámról”, in *uo.*, 70.

Vas fogalmaz Spiró költészetét jellemezve – a „szójátékok és szótekerések”²⁹ lehetőségei iránti feltűnő érdeklődéssel – de ehhez rögtön hozzá kell tenni, hogy az antológiák egyáltalán nem mentesek a patetikus önmegnyilvánítás költői gesztusaitól, igaz, ezeket elsősorban nem szociális vagy politikai tartományokban helyezik el. Az új generáció abban az értelemben nem feszegeti színrelépésének intézményes vagy politikai kereteit, hogy különös kritikai figyelemmel fordulna a történelmi közel- vagy régebbi múlt körül ekkoriban többnyire amúgy is csak elfojtva vagy kódoltan megvívható értelmezési háborúkhöz, igaz, ebben a tartózkodásában (ezt tanúsítja a „közéletiség” hiányát panaszló szólama a recepciónak) mégiscsak van valami rezisztencia, amennyiben hallgatagsága nyilvánvalóan rávilágít arra, hogy melyek azok a diszkurzív tartományok, amelyekben a költészet számára sem feltétlenül biztosított a szabad megszólalás lehetősége.

Szabolcsi, mint ahogyan a *Költők egymás közt* más recenziói is, szóvá teszi, hogy az arctalan nemzedék homogenitása paradox módon valójában nem nagyon engedi meg markáns poétikai-esztétikai leírások vagy előrejelzések megfogalmazását a kortárs költészet alakulásáról. Pomogáts Béla szerint a kötet egyenesen „nem antológia”, mégpedig azért nem, mert szerzőit „a díszes kötésen kívül alig fogja össze más: sem a nemzedék, sem a világkép, sem a poétika.”³⁰ Szabolcsi, talán produktívabban, egyfajta ellenpróbával kísérletezik arra hivatkozva, hogy az új lírikusok közös pontjai inkább abban mutatkozhatnak meg, „hogy kik *nem* mestereik” (a lista hosszú, tartalmazza pl. Szabó Lőrincet vagy akár magát Illyést is).³¹ Ahogyan a *Tűz-tánc* kapcsán, itt is igyekszik megjelölni a főbb hatásvonalakat, József Attilát, Nagy Lászlót, illetve mégiscsak valamiféle társadalomkritikai hangsúlyt fellelve a Brechtől kölcsönzött vagy újabban az amerikai beatköltészet nyújtotta mintákat. A József Attila-i versnyelv hatásának átfogó jelenléte valóban megfigyelhető az antológiákban, olykor Pilinszkyn és az Újhold poétikáján átszűrve (többen is megpróbálkoznak pl. *Négysorosokkal*), nyilván ezért is váltott ki tartós feltűnést Petri híres poetológiai állásfoglalása, mely szerint „a József Attila-i hagyomány közvetlenül nem folytatható: ő volt az utolsó, akinek még sikerülhetett a lírai alapok egyszerűségének megőrzésével, a személyesség maximális intenzitásával nagy költészetet teremteni”³² – és azért itt is érdemes emlékeztetni a *közvetlenül* szó nem elhanyagolható jelenlétére. Szabolcsi ebben az antológiában is szóvá teszi, nem is alaptalanul, „a verbalizmus túlzásait”³³, a költői képek hajszolását, egy-egy szerzőnél egyenesen dagályos retorikusságot, ami – lehetne hozzáfűzni – lényegét tekintve összefügg az egész kötet, ha lehet így fogalmazni, szócentrikusságával: a fiatal lírikusok vonzódásával a katalógusszerű, dominánsan mellérendelő jellegű szövegszervezéshez, és – ettől nem függetlenül – a nyitott, laza struktúrák, pl. in medias res jellegű versnyitányok vagy éppen a balladisztikus forma, továbbá a kisbetűs sorkezdetek iránt, ami az interpunkció és természetesen a kötött formák, valamint a klasszikus műfaji minták háttérbe szorulásában is lecsapódik (Beney Zsuzsa az egyetlen olyan lírikus – igaz, Oravecz mellett az ő versei részesülnek a legpozitívabb kritikai

²⁹ Vas, „Egy romantikus költő a hetvenes években”, in *Ne mondj le semmiről*, 278.

³⁰ Pomogáts B., „Költők egymás közt”, in: *Alföld* 1970/4, 126.

³¹ Szabolcsi, i. m., 356.

³² Petri, „Önéletrajz”, 289.

³³ Szabolcsi, i. m., 364.

fogadtatásban³⁴, mindkettejüket egyébként Weöres vezeti be – , aki pl. szonettek is szerepeltet a válogatásban és akinél fontos szerepet játszanak az antik mitológiai referenciák). Szimptomatikusan mondható az, ahogyan a Dobai költészetéből kiemelt *Szavak* című (lényegében idegen szavakat katalógusszerűen felvonultató) vers kapcsán Csoóri lényegében a szavakkal való költői foglalatosságban látja megvalósulni a reális cselekvés gátoltságának kompenzációját: „A szabadság esélyeit és formáit kereső életöszton a nyelvet szemeli ki gyakorlótérnek. Nyilván abban a reményben, hogy ha a játéknak, a kalandnak, a forradalomnak, az igazi tudásnak egyelőre nincs tere a valóságban – a nyelv tág világán belül kell nekik hegyet, utcát, égboltot keresni. Dobai a szavak keresztre feszítése helyett egyrészt belekezd lejáratusukba, másrészt újoncképzésre vonultatja be őket.”³⁵

A magyar költészet későbbi alakulása felől visszanezve, amelyben az irodalomtörténet-írás és a kritika is kiemelt jelentőséget tulajdonított annak a tendenciának, melyet Margócsy István a „szópoétikától” egyfajta „mondatpoétika” felé vezető súlypontváltásként írt le³⁶, az a legmeglepőbb, hogy az új nemzedék, az itt tárgyalt antológiák által előállított kontextusban, néhány (pl. Petrinél vagy Hajasnál megfigyelhető) ellenpéldától persze eltekintve, nem sok előjelét mutatja ennek a fejleménynek – ebből a szempontból nem nagyon látszik markáns különbség azon poéták között, akiknél később a mondatban rejlő poétikai és retorikai lehetőségek iránti érzékenységet detektálta a kritika és azok között, akiknél ez nem bizonyult relevánsnak. Jellemző módon a legkorszerűbbnek vagy -előremutatóbbnak látszó poétikai teljesítményekről alkotott benyomásait az idősebb pályatársak, ahogyan a recenzensek is némely ifjú lírikus (pl. Hajas, Oravecz vagy Takács Zsuzsa) esetében a szavakat tulajdonképpen izoláló kihagyások, csönd vagy üres helyek jelentésalkotó vagy éppen -fosztó kompozíciós szerepkörére vezették vissza. Örkeny pl. a kihagyások radikális felfogásában, a jelöletlenül maradt üres helyekben, a hiányként nem jelölt hiányokban látja azt az újdonságot, ami a fiatal lírikusok versnyelvét elválasztja a modern, illetve kortárs klasszikusokétól. Hajas „hiány-érzetéből hiányzik a hiány” – ebben a megfigyelésben összegződik a Hajas *(Tizenegyedik) történet* című költeményéhez fűzött kommentár (a cikluszáró vers teljes szövege ennyi: „Mire visszatértem, hűlt helyemet találtam.”).³⁷ Takács, aki az önéletrajzában egy egész poetológiai programot is felvázol, többek közt arról értekezik, hogy „ami egyedül fontos, csak (...) a szavak közötti szünetben, a verssorok között, az üres papíron” látható.³⁸ Weöres Celanhoz és a modern zene „piktualizmusához” hasonlítja Oravecz verseit (a válogatás az 1972-es *Héj* című kötet előhírnöke), és „lyukacsos felületekről”, sőt megtapintható sorközökről beszélve jellemzi ezek tapasztalatát: „olyan, mintha szavait gondosan a semmibe illesztené”.³⁹ Ezek az eszmék és eszmények persze ma sem hiányoznak a kortárs líra körüli diskurzusból, de könnyen belátható módon nem sokat – vagy talán persze nem is keveset, de akkor nagyon áttételesen – vetítenek előre Tandori költészetének újabb, az 1970-es évek közepére tehető fordú-

³⁴ Pomogáts fentebb idézett kritikája mellett l. pl. Görömbei A., „Költők egymás közt”, in: *Irodalomtörténet* 1970/3, 742–743.

³⁵ Csoóri, 60.

³⁶ Margócsy I., »névszón ige«, in Uő, *„Nagyon komoly játékok”*, Bp. 1996.

³⁷ Örkeny I., „Hajas Tibor versei elé”, in *Ne mondj le semmiről*, 102.

³⁸ Takács Zs., „Önéletrajz”, in *Költők egymás közt*, 397.

³⁹ Weöres S., „Oravecz Imre verseit olvasva”, in uo., 207. Itt egyébként azt is megállapítja, hogy „az Oravecz-versek megkívánják az olvasótól, hogy együtt alkosson a költővel, részt vegyen a teremtésben”.

latából vagy Oravecz szintén ezekben az években íródott leíró költeményeiből, amelyek majd az *Egy földterület növénytakarójának változása* című kötet (1979) gerincét képezik – és még kevésbé tárnak fel olyan vonalakat, amelyek ezt az időszakot pl. az 1980-as/1990-es évek meghatározó költői teljesítményeivel vagy programjaival köthetnék össze. Az, ami igazán kortárs vagy korszerű volt az 1960-as/1970-es évek fordulójának költészetében, talán szűkszerű módon nem mutatkozhatott meg az arra vetett, mégoly szisztematikus pillantás számára. Az irodalom nem lát(hat)ott rá önmagára.

A legpontosabb megfigyelő (és ez nem teljesen tanulságok nélküli) az volt, aki talán a legaffirmatívabban fordult az új generáció számára jelentősnek tűnő teljesítményeihez. Weöres (aki előszeretettel veti fel a kibontakozó életművek további alakulásával kapcsolatos jóslatok kérdését) az *Új Írás*nak adott rövid nyilatkozatában egyenesen azt is megkockáztatja, hogy „talán ezzel a generációval fog a magyar irodalom és költészet kiemelkedni eddigi elzártságából és fej-fej mellett lépést tud majd tartani a nagy irodalmakkal”⁴⁰ – ami, legalábbis a magyar próza újabb keletű nemzetközi jelenlétére gondolva, nem nevezhető teljesen téves próféciónak. Oravecz verseiről értekezve félelmetes pontossággal rajzolja elő, még ha csak egy ellenpontosított felvetés erejéig is, egy olyan életmű további alakulásának útját, amelyet köztudottan sokáig a nagyon radikális poétikai váltások mutattak kiszámíthatatlannak: „Oravecz Imre költészete kezdet. Bizonytalán változni fog; talán sokféle újdonsággal és *hagyományos vagy elfeledt régiséggel* bővülni, terebélyesedni”⁴¹ (kiem. KSzZ) – íme, az út a *Héjtól a Halászóemberig* és azt követő realista regényciklusig! Mindez persze nem azt jelenti, hogy Weöres alkototta a legpontosabb kortárs képet a magyar irodalomról az 1960-as/’70-es években, sőt lehetséges, hogy éppen azt bizonyítja inkább, hogy nem alkotott pontos fogalmakat arról, nem arról alkotott pontos fogalmakat, ami akkor kortárs volt. De persze megeshet, hogy éppen ezért volt ő, aki azokat az éveket a 19. század elején, egy fikatív költő társaságában töltötte, a keletkező új költészet voltaképpen kortárs szemtanúja – legalábbis, ha valóban úgy van, ahogyan Giorgio Agamben – egy asztrofizikai hasonlattal operálva – fogalmaz, nevezetesen, hogy kortársnak lenni annyit tesz, mint „észlelni a jelen sötétségében a fényt, amely sikertelenül próbál meg eljutni hozzánk”.⁴²

⁴⁰ „Ankét a fiatal írókról”, 87. Vö. még Uő, „Beney Zsuzsa lírájáról”, in *Költők egymás közt*, 40.

⁴¹ Uő, „Oravecz Imre verseit olvasva”, 208.

⁴² G. Agamben, „Mit jelent kortársnak lenni?” (<http://aszem.info/2016/07/giorgio-agamben-mit-jelent-kortarsnak-lenni/>)

BRANCZEIZ ANNA

„Ki az a Gyuri?”

A VALLOMÁSOS BESZÉDMÓD HERMENEUTIKÁJA ÉS RETORIKÁJA PETRI GYÖRGY VAGYOK, MIT ÉRDEKELNE CIKLUSÁBAN ÉS FÉLGYÁSZJELENTÉS CÍMŰ VERSÉBEN

Petri György életműve annak ellenére sem nevezhető egységesnek (noha igaz, radikálisan széttartónak sem), hogy az értelmezők próbálják az egyes pályaszakaszokra érvényes szempontok mentén egységesként kezelni. Ugyanakkor majdhogynem közhelyszámba megy megjegyezni, hogy Petri költészete játszik a vallomásos (alanyi, személyes) hangvétellel, kiforgatja és zárójelbe teszi többek között a József Attila-i én-poétikát.

A vallomásos modalitás kérdése felől közelíteni Petri verseihez nem jelent markánsan új nézőpontot az eddigi recepcióban, ám miközben a Petri-szakirodalom bővelkedik kritikákban, hosszabb-rövidebb tanulmányokban, a részletes interpretációk többnyire hiányoznak. Emellett a vallomásos költészet adta szemléletmód felőli olvasat segíthet pontosabbá tenni és némileg mégis új keretbe helyezni az értelmezők által hangsúlyozott, a kései versekre is érvényes, de együtt kevésbé reflektált sajátságokat is.¹ Sok más mellett azt, hogy Petri verseiben a „német romantika tragikusan ironikus látásmódja” érvényesül;² hogy ez a líra öndialogikus szemléletű;³ hogy Petri számára nem magától értetődő, hogyan írható körül az én, aki beszél;⁴ hogy e líra egyik legfőbb tapasztalata ezzel együtt az evidencia hiánya;⁵ illetve az, hogy a *Sár* című kötettől kezdve a „bizonytalankodás” és a „tétovázás” egyre gyakoribbá válik.⁶ Petri esetében ráadásul – mint Kappanyos András megjegyzi – „[...] mind a biografizálás, mind a moralizálás kivételesen vonzó lehetőség.” A Petri-kultusznak ez a két fő támpillére, nyilván azon – a vallomásos (alanyi) versek olvasatára egyébként általánosan jellemző – okból kifolyólag, mert „[a] megformáltság jegyei [a versekben] igen nehezen megragadhatók,

¹ Petri-monográfiájában Horváth Kornélia a „magyarázat” műfaji kategóriája alá rendezi a különböző szempontokat (HORVÁTH Kornélia, *Petri György költészete verselméleti és líratörténeti megközelítésben*, Bp., Gondolat, 2017, 17–20.). Meglátásom szerint a vallomásos hangvétel kérdése ennél tágabb olvasásméleti kontextusba helyezi az itt jelzett problémákat.

² MARGÓCSY István, *Petri és az irónia = M. I., Hajóvonták találkozása: Tanulmányok, kritikák a mai magyar irodalomról*, Bp., Palatinus Kiadó, 2003, 107–127, 109.

³ KERESZTURY Tibor, *Petri György*, Pozsony, Kalligram, 1998, 167.

⁴ LAPIS József, *Előzmény: néhány gondolat Petri Györgyről = L. J., Líra 2.0 – Közelítések a kortárs magyar költészethez*, Bp., JAK+Prae.hu, 2014, 174–185, 178.

⁵ RADNÓTI Sándor, *El nem fordult tekintet: Petri György lírája = R. S., Mi az, hogy beszélgetés? Bírálólatok*, Bp., Magvető, 1998., 129–148, 131.

⁶ PAPP Ágnes Klára, „Mikor nem írok verset: nem vagyok”: *Petri György: Összegyűjtött versek*, Kortárs 2004/5, <http://epa.oszk.hu/00300/00381/00081/papp.htm> [2017. 12. 17.]

alig-alig lehet alakzatokat lokalizálni, s így a poétikumot legkönnyebb a valóság-referenciák irányában keresni.”⁷

Elkerülhetetlen legalább vázlatosan jelezni – a leegyszerűsítés vádjával együtt –, mit is értek vallomásos beszédmód alatt, amellet, hogy a hazai és a nemzetközi szakirodalom egyaránt bővelkedik az egymásnak sokszor ellent is mondó definíciókban. Az eligazodást nehezíti az is, hogy a legkülönbébb terminusokat – életrajz, önéletrajz, önéletírás, autobiográfia, alanyi, vallomásos stb. –, bár nem alaptalanul, sokszor szinonimaként használjuk.⁸ Vallomásos a megközelítésében olyan poétikai megszólalást jelent, amelyben kiemelt szerepet kap az önkifejezés és az identitáskonstrukció problémája, és amelynek olvasata során az énelbeszélés retorikai dilemmáival szembesülünk. Kérdésem ugyanakkor Ricoeur „hit” és „gyanú” fogalmi párosa felől közelítve arra irányul, hogyan alakul az ilyen vallomásos versek olvasata a befogadó részéről. Ricoeur ugyanis a hermeneutika kettős jellegéről szólva írja, hogy az egyrészt a „meghallás”, másrészt a „gyanakvás akarása”.⁹ A hit „[...] racionális hit, mivel értelmez; de hit, mivel az értelmezés révén második naivitásra törekszik,”¹⁰ míg a gyanú hermeneutikája a hit tárgyának kétségbevonásával indul, „[...] nem az a célja, hogy a tárgyat szabaddá tegye, hanem az, hogy lerántsa az álarcot, hogy az elleplezéseket redukciósan értelmezze.”¹¹

Miközben vannak olyan poétikai, retorikai alakzatok, amelyek révén vallomásosként olvashatók a versek (ez az „önéletírói hit”, azaz az E/1-es beszédmód, a személyesség, az élet-történeti jelleg stb.), jellemző az is, hogy egyes esetekben úgy tűnik, mintha a szövegek ellenállnának egy ilyen irányú olvasatnak vagy ironikusan kiforgatnák a vallomásos megszólalást (ehhez a felvetéshez az „értelmezői gyanú” felől közelíthetünk). A ricoeur-i gondolatmenet minden bizonnyal csak jól hangzó elméleti keretnek tűnik, ám arra alkalmas, hogy az elemzésekben nyomunkövezzük, miként értelmezhető a szövegek vallomásosként, és miként forgtják, egészítik ki e megszólalást poétikai, retorikai irányból.

A vallomásos diskurzus felőli olvasathoz a *Vagyok, mit érdekelne* ciklus verseinek egyszerre ironikus és önreflexív játékaik szolgálnak a legérzékletesebb példaként. Először azonban a szokatlan cím, majd a még szokatlanabb lábjegyzet kelti fel a figyelmet. A cím szintaktikailag, szemantikailag jól érzékelhetően kihagyásos, és megítélésem szerint legalább háromféleképpen rekonstruálható. Egyrészt lehet: „[az] vagyok, [a]mit érdekelne [valami / valaki]”, másrészt: „vagyok [tehát létezem], [de mégis] mit [mi más] érdekelne [az, hogy én vagyok?]”, továbbá – felismerve a József Attila-i intertextust: „vagyok [tehát létezem], [de mégis] mit érdekelne [engem bármi is?]”. A cím önreflexív jellegű, és attól függően, miként egé-

⁷ KAPPANYOS András, *Én itt egész jól. Én-narrációk Petri György költészetében*, Alföld 2001/5, 59–60.

⁸ Minderről vö. még pl.: Z. VARGA Zoltán, *Az önéletírás-kutatások néhány aktuális elméleti kérdése*, Helikon 2002/3, 247–257, 249, illetve: MEKIS D. János, *„Az” önéletrajz? Rendszertanok és elméletek: az autobiográfia megközelítésének néhány lehetősége* = M. D. J., *Az önéletrajz mintázatai – a magyar irodalmi modernség hagyományában*, Bp., Fiatal Írók Szövetsége, 2002, 5–40., valamint: Miranda SHERWIN, *„Confessional” Writing and the Twentieth-Century Literary Imagination*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2011, 51–54.

⁹ Paul RICOEUR, *Az interpretációk konfliktusa = A hermeneutika elmélete: Tanulmányok*, szerk. FABINY Tibor, Szeged, JATEPress, 1998, 139–150, 144.

¹⁰ *Uo.*, 145.

¹¹ *Uo.*, 146.

szítjük ki, vagy az én meghatározottságának kérdése kerül előtérbe – vagyis a kérdés, hogy vajon az én miként viszonyul a másikhoz –, vagy a rezignált hangvétellel, az életuntság érzése.

A ciklus másik érdekes pontja a szerzői lábjegyzet, amely a címben rejlő konnotációkhoz is szorosan kapcsolódik. E rövid szöveg első olvasatra nem több, mint humoros szösszenet, egyúttal azonban a többi versre vonatkozóan felvet néhány problémát:

„Ezeket a verseket a szerző 134 évvel ezelőtt írta, s amikor felébredt 134 évig tartó álmából, egyáltalán nem tudta, hogy kicsoda ő. Először csúcsesztergályosnak gondolta magát, később osztályvezetőnek egy meg nem nevezhető intézményben, majd úgy vélte, hogy ő a véccsnéni Pécssett, a Dzsámi mellett. Olykor horkolt mély ébrenlétében, olykor felesége gyengéden oldalbarúgta, mondván, hogy »Gyuri! Ébresztő!« Olyankor a költő bambán ránézett, és megkérdezte, ki az a Gyuri. A költő fokozatos, de gyors elhűyülése következtében hagyatékát fentebb említett szívszerelme rendezte sajtó alá. Ünneplői és gyászolói”

A lábjegyzet kapcsán az időbeli és térbeli eltolódásokat, ugrásokat, és azt érdemes végigkövetni, hogyan tűnik el fokról fokra a szerző. A nyitómondat szerint a költő, miután 134 évvel ezelőtt megírta a verseket, 134 évre elszenderült, azaz e lábjegyzet megírásához képest is csak nem rég ébredhetett fel. A következőkben nemcsak egymástól távol eső helyeket tesz egymás mellé a szöveg, nemcsak időben tesz nagy ugrásokat, de az egységes én-képzetet is végletesen szétdarabolja, akárcsak a „ki az a Gyuri?” kérdés. Az „[o]lykor horkolt mély ébrenlétében, olykor felesége gyengéden oldalbarúgta, mondván, hogy »Gyuri! Ébresztő!«, sorokból viszont az következik, hogy a költő még alszik. Közelebről nézve azonban a „horkolt mély ébrenlétében” szintagma paradoxon, egymást kizáró jelentéstartalmakat hordoz. A szerzői lábjegyzet előbbiekből kirajzolódó legfőbb sajátsága a sűrítés, illetve az elliptikus szerkesztésmód. A csúcspontja ennek az utolsó mondat, amelyben a költői hagyaték említésével már azt feltételezhetjük, hogy a szerző nem is él.

Mintthogy szerzői lábjegyzet, E/1. személyű megszólalást várnánk a szerző részéről (ez esetben ez köthető a „hit hermeneutikájához”), azonban E/3. személyű megszólalásmóddal találkozunk („gyanú hermeneutikája”). Persze ez nem annyira meglepő, ellenben a vallomásos költészet pluralizálódó én-jének képzetét erősíti, hiszen a reflexív természetű önkomentárral az én önmagától válik meg. Annál inkább meglepő, de legalábbis nem hagyható szó nélkül, hogy a leírást nem a szerző, még csak nem is a *költő szívszerelme*, aki sajtó alá rendezte a hagyatékot, hanem *ünneplői* és *gyászolói* jegyzik. Először is tehát a szerző eltávolodik önmagától azzal, hogy (E/3. személyben) kommentálja magát, majd azzal, hogy végül mással jegyzi kommentárját. Ha a reflexióban elválik egymástól a megfigyelt és a megfigyelő, az önkomentár önreflexiójában az én legalábbis megkettőződik,¹² sőt ebben a szerzői lábjegyzetben disszeminál (bárki lehet, bárhol és bármikor), majd el is tűnik (feltételezhető, hogy meghalt). Mindezt az alvársra és az ébredésre történő utalások teszik zárójelbe, amennyiben a szöveg az álomműködés illogikus, játékos módjára játszik rá.

¹² Vö. Deborah FORBES, *Sincerity and the Staged Confession: The Monologues of Browning, Eliot, Berryman, and Plath* = D. F., *Sincerity's Shadow: Self-Consciousness in British Romantic and Mid-Twentieth-Century American Poetry*, Cambridge, Massachusetts, and London, Harvard University Press, 2004, 82–115, 83. („[...] self-consciousness produces a gap between the self observed and the self observing, which is fatal to the coherence of identity that is the goal of poetic sincerity.”)

A szerzői lábjegyzet előbbiekből következően olyan ironikus önreflexióként értelmezhető, amely egyaránt irányul az én-képzetre és a befogadói pozícióra, kiforgatva azt a hagyományos, klasszikus megközelítést, amely megfeleletti egymással a szerzőt, az életrajzi ént és a lírai ént. Schein Gábor Petri költészetéről és fogadtatásáról értekezve megjegyzi, hogy az ironia „[...] mindig relatív, szüksége van valamire, amiben kételkedhet, természete a kommentár, az újraírás, a magyarázat”, és az ironiát folyamatos „metaforikus mozgásként” tételezi.¹³ A szerzői lábjegyzet nemcsak azzal válik relatívvá, hogy elbizonytalanítja a szubjektumpozíciókat, de lábjegyzetként, vagyis önkomentárként egyben újraírás is, hiszen a lábjegyzet értelmez egy főszöveget, egyúttal arra is van lehetősége, hogy kiegészítve akár át- vagy újraírja azt, ezáltal szintén relatívvá téve a kommentált szöveghelyet.

Ez az ilyen módon ironikus lábjegyzet magát a szerzői relatívvá.¹⁴ Nem kapunk kulcsot vagy referenciális utalásokat a következőkben olvasható versek megértéséhez, holott egy szerzői lábjegyzettől éppen hogy ezt várnánk. Ezzel szemben azt a majdhogynem megválaszolhatatlannak tűnő kérdést tehetjük fel a szöveg elolvasása után, hogy vajon ki beszél és kiről, vagyis „ki az a Gyuri?” A lejeune-i elméletet felidézve, az önéletrírói paktum értelmében¹⁵ kézenfekvő olvasói válasz volna, hogy Gyurit Petri Györggyel azonosítsuk. Igaza lehet Kappanyos Andrásnak abban, hogy Petri verseinek „pontos valóság-referenciái vannak” és „[a] szerző demonstráltan azt akarja, hogy ismerjük ezeket a történeteket,”¹⁶ e szerzői lábjegyzet lényege azonban éppen abban rejlik, hogy ez a könnyen megragadható párhuzam kicsúszson a kezünk közül. „Azt hiszem, ugyancsak meglepő volna, ha valaki azzal állna elő, hogy Petri György életrajzával foglalkozik”¹⁷ – írja Szigeti Csaba Petri hasonló elbizonytalanító játékaik kapcsán. A szerzői lábjegyzetet olvasva éppen azért veszítjük el a megfeleltethetőség, az életrajzi én megragadhatóságának lehetőségét, mert miközben elválik egymástól a referenciálisan is beazonosítható biografikus én és a lírai én, mégis szétválaszthatatlanul összefonódnak.¹⁸

Egyetérthetünk Papp Ágnes Klárával, aki szerint – a *Sár* kötettől kezdve – a Petri-életműnek mindinkább jellemzője lesz a pongyola szóhasználat, az ironizáló hangnem, a grammatikai játékok, a kissé rezignált, tragikus hangvétel, a vallomások önreflexiók, illetve

¹³ SCHEIN Gábor, *Petri György lírája a kilencvenes években = Súlyok és hangsúlyok. Írások az utóbbi két évtized magyar irodalmáról (1989–2009)*, szerk. SZONDI György – VINCZE Ferenc, Bp., Napkút, 2009, 53–70, 55–56.

¹⁴ Tanulmányomban Horváth Kornélia Paul de Man és Kierkegaard nyomán kifejtett gondolatmenetével szemben amellet érvelek, hogy – legalábbis az itt elemzett versekben – „a végtelen önreflexív [mise en abyme-szerű – megj. B. A.] ironikus folyamatban felszámolódó” és nem „egy metaironikus helyzetben újraképződő szubjektummal” találkozunk (erről lásd: Horváth Kornélia, *i. m.*, 183–186.).

¹⁵ Ehhez vö.: *Önéletírás, élettörténet, napló: Válogatás Pihilippe Lejeune írásaiból*, szerk. Z. VARGA Zoltán, Bp., L'Harmattan, 2003, 18, illetve az önéletrajzi térről: 47–48.

¹⁶ KAPPANYOS András, *i. m.*, 59.

¹⁷ SZIGETI Csaba, *Antiretorika: Az eldönthetetlen önéletrajz Petri Györgynél = Az örök hétfőtől a napsütötte sávig: Tanulmányok Petri György költészetéről*, szerk. FENYŐ D. György, Bp., Krónika Nova, 19–33, 19.

¹⁸ Hasonló gondolatokat fogalmaz meg Deborah Forbes a költői őszinteség kapcsán, amikor arról értekezik, hogy az öntudat (*self-consciousness*) nehezen stabilizálható, nem egységes, és sem a költő (*poet*) és a beszélő (*speaker*) azonosságát, sem a kettő különállását nem képes megragadni a vers. (Vö. Deborah FORBES, *i. m.*, 83.)

az „egyre gyakoribbá váló bizonytalankodás, tétovázás”.¹⁹ A *Vagyok, mit érdekelne* ciklus verseire ezek a gondolatok sokszorosán érvényesek. A legtöbb vers sajátos, hogy az énről helyezi a hangsúlyt, önreflexióként működnek (vö. a „hit hermeneutikája”), ám ezt folyamatosan a(z ön)kétel, az „evidencia hiányának” jegyében teszik (vö. a „gyanú hermeneutikája”).²⁰ Csak néhány szemléletes sort idézek idevonatkozóan: „Mostanság hallgatok, eltűnök, eltűnök, eltűnök, / tőpök és rengök [...]” – *Római elég*; „[...] miérvoltomra csak ő, csak ő a felelet.” – *Csak a Mari maradt*; „»Jobb / félni, mint megijedni.« Biztos? Ne hamarkodjunk el semmit [...]” – *Alternatíva*, „Kérdéssé vált / létezésem értelme.” és: „Feloldódik minden egy nemigenben.” – *Nemnemem* stb. Ahogy arra Keresztury Tibor rámutat, „[...] a szövegek többségében is a »visszahőkölés« gesztusai válnak uralkodóvá,”²¹ emellett e versek különösen igaz, miszerint „[...] a homogén személyiség éppúgy elveszti evidenciáértékét, mint a költői közlés, a lírai beszéd maga – a világkép centrumában kétségkívül az evidenciahiány áll.”²²

Petri ciklusában az én nemcsak megsokszorozódik, bizonytalanná is válik, a *Félgyszjelentés* című versből például el is tűnik, a ciklus címadó és záró versében pedig a lírai én versen kívüli léte kérdőjeleződik meg. A versen kívüli lét az én számára olyan, mint hullaként „élni,” kiüresedett semmi („nincs centrum én, nincs »szervező közép«,), éppen csak vitalitás („mint hulla körme és haja, valami nő tovább”), a versen kívüli lét tragikus, értelem nélküli. Egyúttal – ahogy Molnár Gábor Tamás fogalmaz – e bizarr kép „[...] az életrajzi ént nevezi meg a versbéli beszélő elhalt szöveteinek meghosszabbításaként.”²³

Magát a vallomástétel gesztusát teszi bizonytalanná az *Antropozófia* című vers, amelynek utolsó strófája („Visszatérve az emberekre, vagyis énrám [...]”) tartalmilag vallomásos modalitású, „életfilozófia”, emellett a vers éppen olyan filozófusoknak (Heidegger, Fichte, Hegel, Rousseau) mond ellent ironikus, sőt degradáló stílusban, akiknek a munkájában az egyik kulcsfontosságú kérdés éppen az én megragadhatóságának, a vallomás lehetőségeinek problémája. Csakhogy kérdés, vajon megragadható-e általánosan, egyöntetűen, merev eszmerendszerek („emberi szellem befagyott taván”) felől a változékonyság, és nem több-e a vallomás pusztá ömlengésnél? („Rousseau-ról nem beszélek. »Vallomás«-ait nem lehet kézbe venni, / ezt a látszólag könnyekkel telesírt, / valójában takonytól tocsogó / női zsebkendőt.”) A vers nem a „nincs filozófiám” kijelentést és a tudásbeli hiányosság problémáját helyezi fókuszba, hanem a magas filozófia biztosnak tetsző állításaival (tudom, ki az ember, tudom, ki vagyok én) való egyet nem értésről, egyúttal pedig a vallomástétel elbizonytalanításáról, relatívvá tételéről szól.

A szerzői lábjegyzettel összefüggésben kérdésként merül fel a ciklus verseinek egymáshoz való viszonya is. A *Vagyok, mit érdekelne* versei között a szerzői lábjegyzet szorosabb kapcsolatot teremt, mintha inkább egy esetlegesebben összerendezett kötetről lenne szó. Ha ilyen irányból olvassuk a szövegeket, a szerző élettörténetét is felvázolhatjuk. Szorosabban összetartoznak többek között a *Mari-versek*, illetve a *Sáráról* című vers *öngyilkosságtörténete*, s az utána olvasható, modalitásában e vers folytatásaként is értelmezhető *Félgysz-*

¹⁹ PAPP Ágnes Klára, *i. m.*

²⁰ RADNÓTI Sándor, *i. m.*, 131.

²¹ KERESZTURY Tibor, *i. m.*, 165.

²² *Uo.*, 24.

²³ MOLNÁR Gábor Tamás, *Ars/poetica: a költőiségen kívül és belül (Poétikai vázlat a modern költészet ön-reprezentációs lehetőségeiről)*, Alföld 2016/3, 37–55, 49.

jelentés. Vissza-visszatér a mások halálának és a saját halálnak élménye („Nem a *halottak élén*, csak a hátuk megett / álldogálok tanácstalan, úttalan utakon lépdelek [...]” – *Hogy jövök ahhoz, hogy idejőjtek*, „De majd a *halálművemet* / rendesen megfizetitek.” – *Pályabér*). Emellett a versek többször regisztrálják az én elmeállapotát is („A könyökömön jöttök ki! / És kezdek aggódni az elmeállapotom miatt, [...]” – *Egy szimpozion után*, „Hát bizony, egyre hülyébbek leszünk, / de legalább lassacskán veszítjük el az eszünk.” – *Ez van*, „Szerencsére, eből is kivénhedtem, / már csak szívem, májam, prosztatám, / satöbbim állapotával foglalkozom; / az öngyűlölet is alábbhagyott [...]” – *Szerelmeink* stb.).

Meghatározó a ciklusban a rezignált hangvétel is, a *Félgyszjelentés* mellett idesorolható számos vers, többek között a *Lassan* („Lassan, anyám, mindegy lesz nekem [...]”), a *Hogy jövök ahhoz, hogy idejőjtek* („[...] hogy jövök ahhoz, hogy idejőjtek? / Hol van az én vanásom, ahhoz képest, ahogy ő volt?”), a *Felismerés* („Révbe értem. De ez kötelesség, nem érdem. / Itt vagyok, és az egészet nem értem.”), vagy a *Semmi se lesz már úgy* („Eltelt ismét egy kis darab élet, rebben a percmutató. / Soha semmi se lesz már úgy, ahogyan volt [...]”) – hogy csak néhány egészen egyértelmű sort említsek. A vallomásos, önreflexív modalitással összefüggésben mindemellett a *Nemnemnem* című vers szolgálhat még jó példaként. A vers első sorai és hozzájuk kapcsolódóan a „Nem! Nem! Nem!” majdhogynem lázadó felkiáltásait a „nem” folyamatos ismétlése hangsúlytalanná teszi. A versfelütés még lendületes, csaknem forradalmi hangvételt hordoz, amelyet viszont fokról fokra felold az a határhelyzet, amely a vers zárlatában a „nemigen” szintagmában érhető tetten. A kezdő lendületet először a „Sok a felkiáltójel.” sor töri meg rövid, kijelentő, bizonytalanságot tükröző modalitásával, majd tényelegetesen meg is kérdőjeleződik mindaz, ami az első sorokból kitűnhetett. Mindazonáltal már a vers e sorai is gyanút keltenek az ellentéteken alapuló megállapításaikkal, mint amilyen rögtön a versfelütésben az „Itt most a *nincs van.*” (*kiemelés tőlem, B. A.*), a „felelős hülyék” jelzős szerkezet, illetve a második és a harmadik sor közötti értékbeli ellentét (felelős hülyék, felelőtlen gazemberek vs. virágkor).

A szavakkal való szintaktikai és szemantikai, libikókaszerű játék („[...] nem kiút / illetve »ki«-nek ki. Csak nem út”, „[...] hovatovább, nincsen hova tovább”, „[...] ténykedem. Tehát *tényező* vagyok.” „[...] élvezettel szívom a cigarettám / (vagy ha nem is élvezettel, de szívom.”, „[...] akartam valamit többedmagammal. / Már nem akarok semmit. / Egymagam [...]”) azt eredményezi, hogy a lírai én kijelentései szintén ide-odabillegnek, mégpedig a határozottság és a határozatlanság között, volt és van között. Nem lehet eldönteni, hogy ki ő és mit is akar tulajdonképpen. A vers szerveződéséhez kapcsolódik a „nem” ismételtetésének monotonitásából fakadó kiüresedés is. Más szavakkal: nemcsak a „nem” szó válik a vers felütéshez képest hangsúlytalanná, hanem a lírai én körülötte történő dolgokhoz való viszonyulása is elveszíti a súlyát. Ehhez hozzátartozik a vers végére passzívvá váló, beletörődő, szemlélődő magatartás is. Vagyis egyfelől az abszolút bizonytalanság és tartózkodás („nem merek”, „[...] nem mondom, hogy Nem! Nem! Nem!”, „Feloldódik minden egy nemigenben.” stb.), másfelől az olyan szerkezetek, mint az „pereg a homokóra”, „múlik az élet” (és nem telik!), „minden málik és széled”.

Ám még ha nem is a szerzői lábjegyzet felől értelmezzük a verseket, akkor is szembetűnők a – Petri költészetére egyébként többnyire jellemző – grammatikai, logikai vagy éppen a kulturális és irodalmi konvenciókat figyelmen kívül hagyó normasértések, szemantikai vagy szintaktikai törések, illetve a gondolatfolyamok. A Tandori Dezső, Oravecz Imre és Petri

György nevével fémjelzett poétikai váltásban ez ugyan nem meglepő. Weér Ivó szentenciózan írja ennek kapcsán, miszerint „[s]emmi nem kínos. Szabad rossz rímeket írni, szabad erőltetni az időmértéket, szabad unalmasnak vagy túlon túl szórakoztatónak lenni, szabad eredetieskedni és plagizálni, sőt szabad kettéválni is. Egyetlen alapvető szabályt kell csak tartani ahhoz, hogy semmi ne legyen kínos: mindennek nyilvánvalóan és láthatóan tudatosnak kell lennie.”²⁴ (*kiemelés az eredetiben*) Margócsy ugyanezt a szópoétika („az önálló szó igézete”, „varázsa”) és a mondatpoétika kettőségén keresztül ragadja meg. A többek közt Tandori és Petri költészetén keresztül tetten érhető váltás „[...] leírható a szó önértékének elutasításával, a kitértetett szónak kontextusba illesztésével, azaz mondatosításával.”²⁵ (*kiemelés az eredetiben*)

A szemantikai és szintaktikai határok – ahogy azt a *Félgyszjelentés* című vers kapcsán is látni fogjuk – eltűnnek, elmosódnak, ami kétségbe vonja és relativizálja „a beszédszituációnak precíz körülhatárolását”.²⁶ Ha mindemellett a cím és a lábjegyzet sugallata szerint a verseket önreflexiókként, elmélkedéseként olvassuk, úgy a ciklus „nagyon komoly játék” a líra – hagyományosan felfogott – individuális, vallomások jellegével, sőt helyenként egyenesen (és nyíltan) fricska. „Nagyon komoly játék”, hiszen a versek ironikus hangvétele, amely a stilisztikai, szemantikai ellentéteken, a hétköznapi és a lírai beszéd keverésén alapul, a legkevésbé sem oltja ki a versek tragikus, vallomások rezdüléseit. Ezzel szemben Petri kétpólusú költő, miként Margócsy írja, olyan, akinél „[...] az ellentétek, ellentmondások állandóan működnek, szembesülnek egymással, nyíltan fel lesznek mutatva, s játékuk épp abban rejlik, hogy folyamatosan átcsapnak egymásba; az akár szélsőséges ellenpontok nem oltják ki egymást, hanem éppen hogy egyre élesebben világítják meg egymást és az egymás közt létező áthidalhatatlan távolságot vagy szakadékot.”²⁷

Mindazonáltal, ha – a hit hermeneutikája felől – beszélhetünk klasszikus önreflexív pozícióról, akkor a tükröződés és a tekintetjáték minden további nélkül annak mondható. A tekintet és a tükör motívumai egyaránt vissza-visszatérnek Petri költészetében, Szabó Gábor még külön fejezetet is szentel könyvében a tekintetek általi szubjektumpozíciók kérdésének. „A pálya különböző szakaszaiban eltérő hangoltsággal, de folytonosan jelen lévő analízáló igény mintha valamiféle abszolút horizont, szilárd vonatkoztatási pont kijelölését célozná, ami lehetővé teszi a létezés szintaxisának megragadását, hogy az elkülönülés, megragadás koreográfiái [...] sikeresen megvalósíthatók legyenek [...]” kérdés ugyanakkor, megképezhető-e az én-pozícióból egy tisztán objektív tekintet.²⁸ Petri verseiben – a gyanú hermeneutikájának jegyében – az ironikus modalitás relatív karaktere nyomán rendre elcsúsznak egymáshoz képest a szövegekben megképződő tükörképek.

A vallomások modalitás szempontjából az olyan tükör- és tekintetmotívumokkal játszó versek említhetők, mint a *Sár* kötetből a *Most éppen itten* vagy a *Fogas kérdés*. Előbbi vers el-

²⁴ WEÉR Ivó, „Komolyhon tartomány a mi kamránk”. *Nemzedéki introspekció a mai versekben szereplő utalásokról és áthallásokról = Csipesszel a lángot. Tanulmányok a legújabb magyar irodalomról*, szerk. KÁROLYI Csaba, Bp., Nappali ház, 1994, 39–50, 39.

²⁵ MARGÓCSY István, „névszón ige” = M. I., „Nagyon komoly játék”, Bp., Pesti Szalon, 1996, 267.

²⁶ *Uo.*, 278.

²⁷ MARGÓCSY István, *Petri és az irónia*, i. m., 112.

²⁸ SZABÓ Gábor, *A tekintet geometriája = Sz. G., „Vagyok, mit érdekelne” (szélgjegyzetek Petrihez)*, Miskolc, Műút, 2013, 44–53, 44.

ső sorában egyszerre jelenik meg az én, ugyanakkor a tagadó modalitással együtt el is tűnik. A második sor a „jelenvalóságot” pusztá vágyként fejezi ki, a harmadik sorban ugyanennek a váagnak múlt idejű megfogalmazása azt implikálja, hogy az én soha nem is volt. Az „időknek soka / pereghet el” az örökké folyó idő, a „foglyul ejtett homok” az örök megrekedtség képzetét idézik. A vers grammatikai, illetve szemantikai tükörpozíciókat hoz létre, amely így egyaránt érvényesül a szöveg, a megképződő látvány, illetve az idő síkján is. A homokóra maga is szimmetrikus szerkezet, a sehol – valahol, a szeretnék – szerettem volna, a soha – örökké, és a (nem) voltam, (nem) leszek, (nem) vagyok párok pedig ellentétes jelentéstartalmaikkal hozzák létre a tükröződés illúzióját, és valóban csak az illúzióját. Hiszen az így létrejövő ellentétes képek egymáshoz képest elcsúsznak, ami végső soron azt eredményezi, hogy az én maga sem lesz pontosan megragadható. Ehhez hasonlóan a *Fogas kérdés* is szemantikai tükörpozícióban teremti meg az ént, pontosabban csak kísérletet tesz rá. Az én az ágyról nézi kabátját, kalapját, sálját – azaz metonimikus önmagát. A második sorban e kép megfordul: a kabát, a kalap, a sál nézi, ahogy az én lóg a fogason. Pontosabban csak nézné: az én részéről pusztá vágy marad az objektív nézőpont felőli megragadás, a ráirányuló tekintet feltételes vágya pedig meg is kérdőjelezi őt. Az így létrejövő szintén illuzórikus tükörpozícióban az én szétszóródik, darabokra esik szét a ruhadarabjaiban.

A tükör- és tekintetjáték, a vallomásos hangvétel a legnyilvánvalóbban a *Félgyászjelentés* című versben fonódik össze. A *Félgyászjelentés* a lírai én önmagáról tett olyan vallomása, amely így egyúttal „félsírfeliratként” olvasható, és amely az én megalkotására, az én kimondására irányuló gesztusként is tétélezhető. Csakhogy a cím és a vers egyaránt és nyilvánvalóan sugallják a teljesség hiányát és esetlegességét, amit az olyan értékhiányos, rezignáltságot sejtető jelzők konkretizálnak és fokoznak, mint a *fáradt, öreg, döglődő, ödöngő, piszkos*, valamint a „Jaj, hány szemüvegtörlőt hagytam el, / dehát vesszen, aminek veszni kell.” sorok.

A *Félgyászjelentés* lehangsúlyosabb sajtásága a szerkezete. Kétszer négy sorra oszlik a vers, a második négy sor zárójeles. Meglehetősen hétköznapi szituáció kerül leírásra, aminek legfeljebb csak a megfogalmazása nem hétköznapi. Emellett az osztottság azt a benyomást kelti, mintha a verset csak félig írták volna meg, pontosabban mintha két *fél* verset dolgoztak volna egybe – a stilisztikai, modalitásbeli különbség is ezt a feltevést erősíti. A két *fél* vers viszont egymást kiegészítve alkothat mégis egészet. A zárójeles sorok felől magyarázható a vers első négy sora is, azzal, hogy az én azért nem látja önmagát (vagy azért látja magát úgy, ahogy), mert a szemüvege piszkos. Majdhogynem mókásnak hat a „Jaj, hány szemüvegtörlőt hagytam el [...]” lamentálás az én részéről, az egészében véve dalszerű vers pedig játékosnak. Ezzel együtt a szöveg ironikus hangvételt üt meg, annyiban is, amennyiben egy egészen hétköznapi szituációt (az ablakban látom magam tükröződni) emel a tekintetjáték tárgyává, és párosít az abszolút rezignáltság érzésvilágával. A vers második négy sora éppen ezért értelmezi is az első négy sort, amennyiben az ironikus lamentálás gyanút kelt, ezáltal felfedi a vers első felének lényegi vonatkozásait. Vagyis visszamenőleges olvasat során nyerheti el (egyik) értelmét a vers és a cím, legalábbis ekképp ruházódhatnak fel többletjelentéssel, kiegészítve a vers önreflexív, vallomásos jellegéről alkotott képet. De – miként Szabó Gábor más szövegek kiemelésével megjegyzi – éppen a vers alapvetően banális helyzetképe és az ironikus játék, ami ráirányítja a figyelmet a saját és idegen relációjában megképződő „függő-

ségeire.”²⁹ A csavar, hogy ebben a versben – például a *Kapcsolatunk kezd meghitté válni* című vers idegen tekintetek keresztüzében és a kirakatablakban létrejövő képével ellentétben – az énről alkotott kép nem (csupán) interszjektív, hanem maga az interszjektivitás is szjektív.

A vers szerkezeti osztoottsága mellett a belső és külső, az én és az ő közötti viszonyok is jelentések, ami viszont lineáris olvasásban tűnik elő a leginkább. A versfelütés hangsúlyos E/1. személyű megszólalásával és erőteljes én-pozíciójával szemben a tükröződő kép leírása E/3. személyű („[...] egy fáradt, öreg arc néz vissza rám. Tekintete döglődő légyként ödög [...]”), ezzel a mégoly klasszikus tükörkép-leírással az én mégis csak elkülönöződik önmaga látványától. A negyedik sorban önmaga képét a tükörkép tükröződéséből állítja vissza, ezáltal ismét E/1. személyben („szemüvegemnek piszkos ablakán”). Az én csak a szemlélődő passzív pozícióját veszi fel, s a róla alkotott kép („fáradt, öreg arc”, „döglődő légyként ödög”) is életnélküli, kiüresedett, sőt csak tükröződésben van jelen. Kulcsár-Szabó Zoltán ennek nyelvi vonatkozásait is kiemelve megjegyzi, hogy az én csak tükröződik, a cselekvő igék a tükörképhez kapcsolódnak.³⁰ Hovatovább a többszörös tükröződésből fakadóan az én önmagáról alkotott és leírt képe is csak közvetett, egyszerre saját, egyszerre idegenszerű, még csak nem is tisztán látható, vagyis miként arra Kulcsár-Szabó is rámutat rövid elemzésében „[...] az önmaga tükörképét az ablakban, illetve a szemüvegében szemlélő alak mintegy »eltűnik« a jelenetből, csupán képmásainak végtelen, *mise en abyme*-szerű tükörjátéka érzékelhető”.³¹ Ám maga a tükröződés is lehetetlen: az én csak az ablakból visszatükröződő, önmagától elidegenített arcát láthatja, amely a szemüveg ablakából tükröződve – és elvileg meg is sokszorozva a képet, illetve ezzel együtt az ént – kerülhetne vissza az énhez. A piszkos szemüvegablakból viszont nem tükröződhet semmi, így a tükörképek által folytatott *mise en abyme*-szerű tekintetjáték valójában megbicsaklik, és ha e négy sort, illetve az utolsóelőtti sort egymásra olvassuk, akkor az utóbbi a következőképpen egészíthető ki: „Úgysem vagyok semmire tekintettel [magamra sem]” – szó szerinti értelemben véve az idiómát ez egyszerűen annyit tesz, hogy nem vagyok képes látni önmagammat.

Az elcsúszó, kiüresedett tükörkép, az elveszettség élménye az írás, a látvány, illetve a hangzás szintjén egyaránt megjelenik. Az *ödög – döglődő* szavak a *d, ö, g, ő* hangzók egymást visszhangozva akusztikai tükörjátékként működnek, ám nem olvashatók oda-vissza, így egymás elcsúszott tükörképei. Az *ödög* maga is értelmezhető tükörjátékként, amennyiben egyberántja az egymást ugyancsak visszhangzó *ödög – döng* igéket, a tükröződés azonban a két kép látszólagos egybeesése ellenére sem tökéletes, hiszen a hang és a látvány nem feleltethető meg egymásnak maradéktalanul. A visszhanggal, a hangzás és a látvány felől is tetten érhető tükörjátékkal belép a versbe az időbeliség is: olyan folytonosságot képez le ezáltal a szöveg, mint amilyen az én *mise en abyme*-szerűen tükröződő képe.

A vers egymással szemben álló négy-négy sora ugyancsak értelmezhető kép és tükörkép relációjában. Az első négy sor referenciális utalás az énre, az imént részletezett hangzás és látvány vonatkozásában megvalósuló tükörjáték ugyanakkor képi síkra tereli ezt a referenciát. A zárójel egyúttal a tükör keretét is felidézi, míg a zárójel a zárójelben a korábbiakhoz ha-

²⁹ A tekintet, a látvány, valamint az ebből következő interszjektív viszonyok kérdéséről vö.: SZABÓ Gábor, *i.m.*, 48–50.

³⁰ KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Kép és jelentés a retorikai olvasásban*, Alföld 2000/6, 82.

³¹ Uo.

sonló *mise en abyme*-szerű tükröződés. Nem mellékes, hogy a tükör szerepét tölti be a zárójel a *Sár* kötetben megjelent *A lírai én meg amit zárójelbe tett* című versben is. Az én maga nem tükröződik a tükörben, a zárójel metonimikusan jeleníti meg őt. Az E/3. személyű leírás ebben a versben valóban az én önmagától való elkülönöződését fejezi ki, akárcsak a vers zárólata („[...] ő meg ő, / vagyis ők. Egy nő. Egy férfi.”) Az én, miként a *Félgászjelentés*ben is, csak kiüresedett retorikai alakzatként van jelen.

Az ugyanis, hogy a *Félgászjelentés*ben éppen az „egyáltalán,” bizonytalanságot sugalló határozószó kerül a folytonos tükröződés pozíciójába, illetve az „[ú]gysem vagyok semmire tekintettel” szemantikai vonatkozása azt implikálja, hogy ez a kép sem jön létre, elcsúszik, nem látható tisztán. A formailag széttördelt zárlattal („az hátra; kint; el”) a szavak is eltűnnek, hangsúlyozva az én távollétét – mutat rá Kulcsár-Szabó Zoltán –,³² emellett a zárlat performatív nyelvi gesztusként is értelmezhető, amennyiben dramaturgiai utasítást idéz: nemcsak kijelenti, hangsúlyozza az én távollétét, hanem az én el is tűnik a színről. Csakhogy az, aminek a léte kétséges, valójában eltűnni sem tud, amire így az *egyáltalán* feltételeessége is utal. A rövid vers központi problémája tehát az, hogy látom-e magam vagy sem, de ezzel összefüggésben az is, hogy vajon létezem-e vagy sem, de ha én nem (vagy még én sem) látom magamat jól és tisztán, akkor nem is létezhetek. Innen nézve szintén az abszolút hiányt, és az én-konstrukció ellenében az én-vesztést teszi tárgyává a vers.

A második, zárójellel is kiemelt négy sor vonatkozásában az első négy sor úgy is értelmezhető, mintha azokban a felszíni, a második négy sorban pedig a mély tartalom öltene formát ilyen módon. Ha „fél sírfelirtaként” értelmezzük a verset, a zárójel mint a felszínnel szembeni, illetve az alatt álló mély tartalom egyúttal a sír, a koporsó képzetét is implikálja. A félig tett gászjelentés ilyen irányból nézve a síron-túlról-jövő hang fikcióját bizonytalanítja el.³³ Más szavakkal: ha innen olvassuk újra a verset, az abszolút lehetetlenség tényével szembesülünk, azaz a vers mint félgászjelentés paradoxonával, egyúttal mint vallomástétel megvalósulhatatlanságával. Előbbiekből következik, hogy a tekintet általi én-konstrukció lehetősége épp olyan esetlegessé és részlegessé válik, akár a gászjelentés *fél* volta. Nem létezik, ahogy a vallomásos gászjelentés is lehetetlen, és az „[...] egymásba záruló tükröképek egy olyan koporsót, halotti kriptát alkotnak, melyből hiányzik a valóságos »tartalma«.”³⁴

A szemlélő én pozícióján keresztül a látvány, még ha lehetetlen is, de végső soron mégis létrejön, a szem és az arc tükröződései pedig leképezik a szubjektum érzéseit is (fáradt, öreg, döglődő). Ugyanakkor az elkülönöződésből fakadóan az én ugyan látja önmagát, de mint idegent, s így a rá visszanéző tekintet külsővé válik, azaz az én kívülről tekint saját magára. Az én-konstrukció és a tükröződés konstellációja a lacani tekintet-koncepciót idézi fel. Lacan szerint a szem, a nézés aktusa és a tekintet mint a kamera jelölője, metaforája egymástól különbözők. Hangsúlyozza, hogy míg a nézés mindig testbe ágyazott, mindig véges, azaz Silverman kiegészítése szerint a nézés – a szubjektummal együtt – a látványon belül van,³⁵ addig a tekintet a pusztán nézéshez, szemlélődéshez képest mindig külsődleges, feltételezi a Másik jelenlétét. Ez a külsődleges tekintet egyúttal konstituálja az én létezését is, vagyis – Lacan

³² Uo.

³³ Erről lásd: Paul DE MAN, *Az önéletrajz mint arcrongálás*, Pompeji 1997/2–3, 102.

³⁴ KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *i. m.*, 82.

³⁵ Kaja SILVERMAN, *The Gaze = K. S., The Threshold of the Visible World*, New York & London, Routledge, 1996, 125–163, 135.

megfogalmazásában – ami alapvetően meghatároz engem a láthatón belül, az a kívülről érkező tekintet.³⁶ Avagy miként Silverman írja: „lenni” („to »be«”) azt jelenti, hogy „ránk tekintenek”, „látva vagyunk” („be seen”).³⁷

Az „[ú]gy sem vagyok senkire sem tekintettel” sor jelentése („tekintettel nem levés”) nemcsak szó szerinti, de átvitt értelmű is. Petri versében a szemlélő én és a kívülről néző tekintet – az én megsokszorozódásával együtt – egybeesik, ezzel a szubjektum „[...] a tekintet olyan reflektált hordozóját” jeleníti meg, „[...] aki egyszerre lesz az észlelés kezdeményezője és színtere, alanya és ugyanakkor tárgya is.”³⁸ Mivel e két pozíció nem válik külön, az ént nem határozza meg semmi, legalábbis egy rá objektíve reflektáló másik, csakis önmaga esetleges tükörképének látványa és tekintete. Kérdés emellett az is, ha az én eltűnik a versből, mégis ki beszél, ki jeleníti meg a látványt, de legfőképp: ki látja a tükröződést? A gyászjelentés, illetve a sírfelirat magától értetődő módon írásban és olvasásban létezik, így e szöveg olvasójában megképződhet az én képe, csavar azonban, hogy az „[ú]gy sem vagyok senkire sem tekintettel” sor az egész vers beszédmódját alakítja, visszahat az olvasásra, így az olvasó által meghatározható látvány szintén tekintet nélkül marad. Az én ebben a tükörpozícióban egyszerre megképződik, de problematikussá is válik. A versben létrejövő tükörképek így olyan katakrézisként értelmezhetők, amely „[...] megmutatja az értelmet, de egyszersem el is takarja”.³⁹ A versfelütésben megképződő én nem megbízható, üres jelölőként értelmezhető,⁴⁰ a mögötte körvonalazódó szubjektumpozíció nemcsak hogy bizonytalan, megragadhatatlan, de valójában nincs is. Ezért lehetséges, hogy miközben utal valakire, mégsem jelent senkit, vagy éppen bárkit jelenthet. Így ezzel sem kerülünk közelebb ahhoz a kérdéshez, hogy mégis „*Ki az a Gyuri?*”

³⁶ „Ce qui me détermine foncièrement dans le visible, c’est le regard qui est au-dehors.” Jacques LACAN, *Du regard comme objet petit a’ = Le Séminaire de Jacques Lacan. Livre XI: Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, éd. Jacques-Alain MILLER, Paris, Éditions du Seuil, 1973, 65–112, 98, az angol fordítást idézi: Kaja SILVERMAN, *i. m.*, 131.

³⁷ Kaja SILVERMAN, *i. m.*, 133.

³⁸ SZABÓ Gábor, *i. m.*, 46.

³⁹ SCHEIN Gábor, *A metaforikus nyelvi mozgások jelentéssége a Napforduló költészetében* = S. G., *Poétikai kísérlet az Újhold költészetében*, Bp., Universitas, 1998, 73–101, 95.

⁴⁰ Erről vö. Locke nyomán Paul DE MAN *A metafora ismeretelmélete* = P. de M., *Esztétikai ideológia*, ford. KATONA Gábor, Bp., Janus/Osiris, 2000, 7–28, 16–17., valamint: BÓKAY Antal, *Lírafogalom és modernitás – monológ versus melosz, opszis, katakrézis* = B. A., *Líra és modernitás: József Attila én-poétikája*. Bp., Gondolat, 2005, 12–19, 18.

PETŐCZ ANDRÁS

A születés éve

A JELENLÉT A '80-AS ÉVEK ELEJÉN

Közel negyven éve rövid időre újjászületett egy lap. Az újjászületésének körülményei jellemzik az adott időszakot.

Volt egy év, 1980, amikor valamiféle *nyugtalanság, várakozás* volt jellemző sokakra, különösen azon generáció képviselőire, amelyik akkoriban tudatosult, akkor kezdte meg életének harmadik évtizedét. Visszatekintve a majdnem negyven évvel ezelőtti időszak történéseire, nyugodtan elmondhatjuk, hogy ez az év – az 1980-as – nem csupán „évtized-határhíd” volt, ahogy azt az akkori *Mozgó Világ* sorozata – amelyben a kor fiatal íróit, költőit kérdezte meg a szerkesztőség – hirdette, hanem *korszakváltás* is. Ma már tudjuk, de akkor még nem tudhattuk, hogy a közép- és kelet-európai rendszerváltások előtti utolsó évtized kezdődik 1980-ban, és ez az évtized, a „80-as évek”, már az első – vagyis *nulladik* – évtől előkészíti mindazt, amit tíz évvel később megéltünk.

Talán ma már nem igazán érthető, mitől is lelkesedett annyira akkoriban az a 21 éves egyetemista, aki – amikor egyhónapos külföldi útjáról hazatért – a pártállam vezető napilapjának a címlapján azt olvasta, hogy „*Folytatódnak a sztrájkok Lengyelországban*”. Mindez 1980 augusztusában történt. Sokan nem akartunk hinni a szemünknek, amikor megpillantottuk ezt a bizonyos újságcikket. Korábban elképzelhetetlen volt, hogy az egypártrendszerű diktatúrában, ahol a társadalom „vezető ereje” a „munkásosztály”, sztrájkok, országos méretű munkabeszüntetések robbanjanak ki.

1980 kétségtelenül a változás éve. Az akkori lengyelországi sztrájkmozgalmakkal természetesen és nagyon ösztönösen vállaltunk szolidaritást, amely szolidaritás tulajdonképpen csak abból állt, hogy kítűztük a lengyel szakszervezet, a Solidarność jelvényét. Nem volt éppen veszélytelen vállalkozás ilyen jelvényekkel sétálni Budapesten, de a rendszer – talán meglepő módon – békén hagyta a jelvény viselőit, akik így jártak egyetemre, mindenhova, köztük olyan típusú alternatív estekre is, amelyeken ott volt az „ellenállás melankóliája”, hangulata, „feelingje”, bár „engedélyezett” estek voltak. Persze voltak olyan összejövetelek is, amelyek korántsem kaptak hivatalos engedélyt. Ilyen volt – többek között – az Óra utcai „hétfői szeminárium”, „repülő egyetem”, amelynek otthont Jávor István fotós és filmes lakása adott, és ahol olyan előadások hangzottak el, amelyek élesen bírálták az akkori rendszert, és ahol nyíltan egy új típusú, demokratikus, többpártrendszerű társadalmi berendezkedés lehetősége – mint nagyon is távoli perspektíva – körvonalazódott a hallgatóság előtt.

A lengyelországi sztrájkokkal és a hazai „repülő egyetemekkel” párhuzamosan ebben az évben, vagyis 1980-ban erősödött meg a hazai szamizdat-mozgalom, vagyis sokasodtak meg az olyan jellegű kiadványok, újságok és könyvek, amelyek illegálisan, engedély nélkül jelentek meg. Ennek legismertebb példája a *Beszélő* volt, amely illegális, „föld alatti” nyomdában készült, és meglehetősen gyorsan ismert lett a politikailag érzékeny fiatal értelmiség vagy

egyetemisták körében. A *Beszélő* beszerzése persze nem volt egyszerű, a terjesztéséért akár börtönt is lehetett kapni, mégis – és ez is jellemző az akkori rendszer meghátrálására, bizonytalanságára – elég hamar elterjedt a hír, hogy egy magánlakásban bizonyos napokon ezek a kiadványok megvásárolhatóak. A magánlakás, Rajk László lakása, közel az akkori Pesti Barnabás utcához, vagyis közel az ELTE Bölcsészettudományi Kar korabeli épületéhez, a Galamb utcában volt található, és ha az egyetemista az órái után arra járt, vehetett egy-egy színtanyomással vagy fénymásolási technikával készített kiadványt.

Hosszú lenne felsorolni mindazt, ami ezt az 1980-as évet izgalmassá tette, és – utólag elmondható – valamiképpen előrevetítette a rendszerváltás korszakát. A politikai rendszert megkérdőjelező, rendszerellenes szervezkedések mellett a művészeti, irodalmi kezdeményezések is új perspektívákat nyitottak. Nyilvánvalóan nem az akkoriban meglévő irodalmi intézményekre gondolhatunk, sőt, éppenséggel a hivatalos intézményrendszer és kiadói struktúra, állami folyóiratok voltak használhatatlanok, merevek az akkoriban induló fiatal írók számára. A hivatalos intézményrendszer mellett viszont létezett valami olyan is, ami kívül állt a meglévón, a *hivataloson*, vagy éppenséggel megkérdőjelezte azt. Ilyen volt például a jugoszláviai Újvidéken megjelenő Új Symposion című lap, illetve a párizsi Magyar Műhely című folyóirat, valamint a határon túli vagy emigrációban levő könyvkiadók és folyóiratok közül néhány. A hazai lapok közül egyedül a korabeli *Mozgó Világ* jelentett tájékozódási pontot.

Beszélhetünk még a kor művészeti mozgalmairól, a *mail-art* megerősödéséről, valamint az európai költészet útkereséséről, a vizuális és akusztikus vers újbóli feltűnéséről, amely jellemezte ezt az időszakot. Érinteni kellene a fiatalok politikai önszerveződését, azt az újbóli és újbóli igényt, hogy a KISZ mellett alternatív ifjúsági szervezetek jöjjenek létre. Ez az igény már 1980-ban megjelenik, beszélgetések szintjén mindenképpen, jóval megelőzve a Fidesz szerveződését. És mindemellett beszélni kellene még – a korszakot vizsgálva – a különböző európai békemozgalmak megerősödéséről, amelyek visszhangra leltek az akkori hazai egyetemista fiatalok köreiből. Jellemző, hogy éppen ekkoriban alakult meg a „kilencek békemozgalma”, amely a későbbi Dialóg békemozgalom egyik őse volt, tagjai között Nóvé Béla, Szent-Iványi István és jelen sorok írója is jelen volt.

1980 tehát a „születés éve”. Valami mindenképpen meg akart születni, valami változás el akart indulni. Így született újjá az ELTE Bölcsészettudományi Karon a *Jelenlét* című folyóirat. Talán jelképes, hogy az elhatározás a kezdeményezésre éppen egy repülő egyetemi előadásra való utazás közben született két 21 éves egykori gimnáziumi osztálytárs – Horváth Tamás és jómagam – fejében. Valahogy természetesnek tűnt, hogy *lehet* folyóiratot alapítani. Pedig nem volt természetes.

1980-ban természetesnek tűnt az is, hogy „lelkesebben” szerkesztőtársakat „toborzunk”. Végül hárman, Kukorelly Endrével kiegészülve kezdtük felépíteni azt, ami – utólag elmondható – az adott időszakban valójában kivihetetlen volt.

Hogy a meglehetősen naiv kezdeményezésből hogyan is lett folyóirat, vagy éppen „folyóirat” (az idézőjelről később), az, mai szemmel nézve, szinte képtelen történet. Viszont hivatkozni lehetett arra, hogy a Bölcsészkaron korábban is volt irodalmi lap, illetve kiadvány, például a „Tiszta szívvel”, többek között Bella István szerkesztésében, vagy a Kulin Ferenc, Csaplár Vilmos, Szilágyi Ákos és mások szerkesztésében megjelenő korábbi *Jelenlét*, amely 1972 és 1976 között jelent meg. Mégis, a három fős szerkesztőségünk bárhol kopogtatott, visszautasításra talált. A hivatkozás az volt, hogy „ezekben a kaotikus időkben” mindez „veszélyes”

lehet. Akkor tört meg a jég, az elutasítás jege, és akkor érződött valamiféle remény, amikor a Bölcsészkar dékánja, Diószegi István a kezdeményezés mellé állt. Egészen pontosan abba egyezett bele, hogy megjelenjen *egyetlen* irodalmi antológia a Bölcsészettudományi Kar kiadásában, és ehhez hajlandó volt a nevét is adni, abban az esetben, ha a XX. századi Magyar Irodalmi Tanszék vezetése ezt támogatja. Erre már az akkori politikai és kulturális hatalom egyik meghatározó képviselője, a Tanszék professzora, Király István is bólintott, azzal a feltétellel, hogy a Tanszék „ellenőrizheti” a kiadvány tartalmát előzetesen. Koczás Sándor docens lett a Tanszék vezetése részéről a „szuperlektor”, és kijelöltek egy „felelős szerkesztőt”, Csűrös Miklóst. Csűrös nagyon jó választásnak bizonyult a számunkra. Mert semmibe sem szólt bele. Ez akkoriban bátorságnak volt nevezhető.

Mindemellett elhatároztuk, hogy heti, illetve olykor kétheti rendszerességgel Alkotókört hozunk létre. Hétfőnként találkoztunk a BTK „A” épületének egyik magasföldszinti helyiségében, ott tartottunk felolvasásokat. A forma kedvéért ezekre az alkotóköri összejövetelekre elhívtuk Csűrös Miklóst is, aki – emlékezetem szerint – szinte soha nem jelent meg ezeken az összejöveteleken.

A Jelenlét általunk szerkesztett első számának megjelenése, amely még antológiaként láttott napvilágot, további nehézségekbe ütközött. Mint kiderült, folyóirat-engedélyre semmi esély nincs, ezt semmilyen formában nem vállalta fel a Bölcsészettudományi Kar vezetése, ezért döntöttünk az „egyszeri” antológia mellett. Az is kiderült, hogy a dékán ugyan felelős kiadóként nevét adja az antológiánkhoz, de annak megjelentetését engedélyeztetni kell a korszak Oktatási és Kulturális Minisztérium Kiadói Főigazgatóságán, hiszen – a pártállamban – nem lehetett engedély nélkül nyomdába adni semmilyen kéziratot. Amikor – az alkotóköri összejöveteleknek köszönhetően – összeállt az első gyűjtemény, és azt „ellenőrizte” Csűrös Miklós felelős szerkesztőként, illetve Koczás Sándor „szuperlektorként”, és a Dékán mint felelős kiadó aláírta azt a formanyomtatványt, amely a kiadási engedély megszerzéséhez volt szükséges, akkor végre mehettünk a kézirattal a Minisztérium épületének ötödik emeletére, ahol a Kiadói Főigazgatóság hivatala volt. Ott kellett leadni a teljes kéziratot, hogy azt „átolvassák”, és néhány hetes várakoztatás után az engedélykérelmet lepecsételjék, és ezzel zöld utat adjanak a kiadáshoz. Utána vihettük a kéziratot az ELTE Soksorosító Üzemébe, a Maglódi útra, Kőbányára, ahol egyébként az egyetemi jegyzetek is készültek, és a meglévő papírok és dékáni megrendelő birtokában elindulhatott a nyomtatás.

Mindebből látni lehet, nem volt egyszerű. Újabb és újabb engedélyeket kellett szerezni, újabb és újabb ajtókon kellett kopogtatni ahhoz, hogy megszülessen a Jelenlét. Mai szemmel nézve, elképesztően sok akadályt gördítettek az útba, mégis, egyetlen egy akadályt soha. Soha nem mondták azt, hogy nincs a kiadványra *pénz*. A rendszernek valószínűleg ez is a jellemzője volt. A „pénz” szót nem használták. Pénzről nem beszéltek.

Az Alkotókör, annak hírére, hogy már „folyóirat” is van – valójában hivatalosan nem volt –, elképesztően népszerű lett. A rendszeres találkozók sokszor harminc-negyven fiatal is összejött. Pillanatok alatt kiderült, hogy a Jelenlétben mindenki publikálni szeretne. Olyan zárt volt a hivatalos folyóiratok rendszere, és annyira nem elégtette ki az igényeket, hogy egy „alternatív” lap igen gyorsan nagy népszerűsége tehetett szert abban az időben. Számos jó kézirat érkezett, és korántsem csak egyetemistáktól. Már az 1981-ben megjelent első számban feltűntek egy fiatal képzőművész, Háy Ágnes rajzai. Háy Ágnes a politikai ellenzék egyik meghatározó, egyébként rendőri megfigyelés alatt álló alakjának, Krassó Györgynek

volt az élettársa, ilyen módon az a tény, hogy az ő rajzai megjelentek a Jelenlétben, természetes módon hozott közel minket az akkori demokratikus ellenzékhez. Krassó a rendszerváltás idején a később legendássá lett Magyar Október Pártot alapította meg. Persze, nekünk fogalmunk sem igen volt, ki is az a Krassó György.

Hogy hogyan is lett „folyóíráttá” a Jelenlét, miközben nem volt lapengedély, az is jellemző az adott időszakra. A minisztériumi Kiadói Főigazgatóságot az ismert költő és műfordító, Timár György felesége vezette. Timár Györgyné érezhetően szimpatizált velünk, amikor felvitük az antológiánk kéziratát engedélyezésre, és a második látogatás idején, amikor is a pecsétes papírt átvehettük, azt kérdezte, mintegy „civilként”, hogy tervezünk-e valamiféle folytatást. Amikor megtudta, hogy a cél a folyóirat lenne, de erre semmi remény sincs, különös javaslatlalt állt elő. Mint tudvalevő, a folyóiratokra, lapokra az engedélyt egy másik hivatal, a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala adhatta ki abban az időben, de nyilvánvaló volt, hogy ezt a hivatalt nem lehet megnyerni a Jelenlét ügyének. Timárné csak annyit mondott, hogy „a következő kiadványt, mint ismét egyszeri kiadványt, itt, nálam engedélyeztessék”. Először nem értettük. „A címe lehet ugyanez, kis változtatással”, mondta Timárné. „Lehet az a címe, hogy Jelenlét 8, meg aztán Jelenlét 9, meg Jelenlét 10? „, kérdeztük. „Persze”, mosolygott Timárné. „De az már olyan, mintha folyóirat lenne”, mondtuk. Timárné erre nem válaszolt.

Így lett aztán „folyóirat”. Az „egyszeri” kiadványok mind Jelenlét néven jelentek meg, csak éppen számmal jeleztük azt, hogy hányadik Jelenlétnél is tart a sorozat. A lap kivitelében egyre inkább hasonlítani kezdett a hivatalosan megjelenő folyóiratokhoz, azzal a lényeges különbséggel, hogy ez a lap valóban „civil” kezdeményezésre, alternatív lapként jött létre.

A szerzők többségének valójában semmi köze nem volt az ELTE Bölcsészettudományi Karhoz. Az akkori fiatal irodalom számos képviselője adott kéziratot, Endrődi Szabó Ernő, Kőrössi P. József, Bodor Béla, Bíró József, Sajó László és mások. És itt jelent meg először Rainer M. János tanulmányosorozata az ötvenes évek Irodalmi Újságjáról. Krassó György emiatt a tanulmányosorozat miatt kereste újból és újból a Jelenlétet. Sikerült megjelentetni Sükösd Miklós lengyelországi úti jegyzetét, amit a Mozgó Világból a politikai cenzúra akkor vett ki. Egészen pontosan Sükösdnek ez az írása egy olyan dolgozat volt, ami miatt már akkor be akarták tiltani a Mozgó Világot. A Jelenlét, talán mert kisebb példányszámú, marginális lapnak számított, tudta közölni. És szenczió volt Allen Ginsberg verseinek a megjelenése is – Eörsi István fordításában –, olyan versek voltak ezek is, amelyeket a hivatalos folyóiratok nem mertek vállalni.

A Jelenlét és az Alkotókör pillanatok alatt került a figyelem középpontjába. A Bölcsészettudományi Karon volt már egy ellenzéki politikai szervezkedés, amelyben olyan személyek vettek részt, mint Hodosán Róza, Révész Judit vagy Szent-Iványi István. Az Egyetemi Színpad színházi produkcióit Kardos Tiborczal az élén szervező csoportosulás is fontos volt. Mindezek mellett és velük együtt a Jelenlét és az Alkotókör is a korszakban meghatározó lett, különösen azután, hogy lapból könyvesbolti terjesztésre is került. Az időszak utolsó, 13-ik száma már kétezer példányban jelent meg.

A lap ismertségét mutatja, hogy 1983-ban a szerkesztőség megkapta Papp Tamástól a hetvenes évek avantgárd művészetét bemutató Szógettő antológia kéziratát, amely aztán a Jelenlét különszámaként jelent meg az évtized végén. A Szógettő megjelenése után a Jelenlét még folytatódott, kezdetben az ELTE kiadásában, majd a rendszerváltás után a Médium-Art

Stúdió irodalmi és művészeti egyesület folyóirataként. A legutolsó – a számozás sorrendjében a 37-ik – száma 2003 márciusában látott napvilágot.

Az 1980-as évek elején, persze, semmit sem lehetett tudni még egy lehetséges és valamikori „rendszer váltásról”. A jelenlét csupán létezni akart, az az aktivitás, ami jellemezte a lapot és körét, természetes gesztusa volt egy akkor induló fiatal generációnak. Hogy ez a természetes gesztus a lázadás jegyeit viselte magán, és kapcsolatot keresett a szerveződő demokratikus ellenzékkel, nos, ez sem volt éppen szokatlan azokban az években. Hogy ezekből az apró gesztusokból aztán az évtized végén valamiféle rendszer váltás születik, azt viszont senki sem remélte.

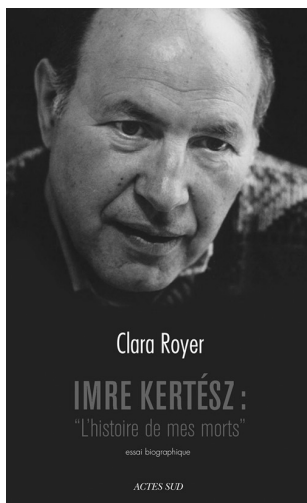
FÖRKÖLI GÁBOR

A berlini kincsesbánya

CLARA ROYER:

IMRE KERTÉSZ: «L'HISTOIRE DE MES MORTS»

[KERTÉSZ IMRE: „HALÁLAIM TÖRTÉNETE”]

Actes Sud
Paris, 2017
24€

”

Fenntartásokkal kezelem György Péternek azt az elhíresült kijelentését, amely szerint Kertész Imre nem lett a mi írónk. Ki is a „mi”? Persze vannak sokan – értelmiségiek is! –, akik bedőlnek az uszításnak, és finoman szólva sem valamiféle kiművelt ízlés alapján, hanem éppen a „mi” és az „ők” megkülönböztetése szerint utasítják őt el. De általában, akik szeretik a kortárs magyar irodalom fősodrát, azok Kertészt is nagyra becsülik, és a kritikusai, irodalomtudományi közegben is szakmai konszenzus uralkodik életművének értékéről. Bizonyos szempontból mégis sok igazság van abban, amit György Péter mond. Még akik Kertész kedvelőinek mondjuk is magunkat, munkásságának nemzetközi kontextusát nem sajátítottuk el. Ráadásul szellemi függetlensége, a polarizált magyar közélet felől való értelmezhetetlensége is sokakat zavarba ejt. Előfordulnak kifejezetten alpári támadások is elene, de Kertész bizonyos döntéseivel és nyilatkozataival olyanokat is megdöbbentett, akik amúgy műveit világirodalmi helyének megfelelően olvassák és emberi méltóságában sem bántanák meg őt soha. Ezeket most nem számítva a Kertész-kutatásnak alapvetően két sok vitát kavarázó jelenséggel kell szembenéznie, ha saját pozícióját meg akarja határozni a magyar szellemi életben. Az egyik az a tény, hogy archívumáról az író úgy rendelkezett, hogy azt Berlinben kell őrizni. A másik botránykő a Schmidt Mária felügyelete alatt és meglepően nagy költségvetéssel létrehozott Kertész Imre Intézet felállása. Míg a döntéshozók szerint örülni kellene, hogy ilyen komoly összeg jut kultúrára, addig mások – nemcsak politikai, hanem szakmai és jogi érvek alapján is – aggályosnak tartják, hogy ilyen aránytalanul sok pénzt szántak az elvileg Kertész hagyatékát kezelő kutatóintézetre, miközben a kéziratos anyag már Berlinben van, az esetlegesen még kiadatlan művek közlési joga pedig a Magvetőnél.

Ebben az elmérgesedett helyzetben felüdülés látni, hogy francia nyelven olyan alapos monográfia jelent meg Kertész Imréről, amely a berlini hagyatékot is feldolgozta. A könyv szerzője Clara Royer, aki zsidó származású magyar írók identitásproblémáiból doktorált, akinek az eltitkolt zsidó múltáról szóló *Csillag* c. regénye magyarul is olvasható, és aki Nemes Jeles Lászlóval együtt jegyzi a *Saul fia* forgatókönyvét. Royer még az író életében felkutatta a kiadatlan Kertész-szövegek többségét. És ennél sokkal többet tett: az íróval életinterjút készített – remélhetőleg ennek teljes leirata is megismerhető lesz egyszer –, sőt színháztörténeti, rendőrségi vonatkozású levéltári anyagokat is átnézett, hogy teljesebb képet kapjon Kertész Imre karrierjéről. Kutatótól éppenséggel ez a természetes. Ezért is elkésztette, ha azt látjuk, hogy az alapos utánajárás, a széles forrásbázisra alapozott munka egyetlen Nobel-díjasunk esetében egyelőre olyan luxus, amelyet eddig csak egy nyugati irodalomtörténész engedhetett meg magának.

Elég is a dohogásból. Innentől kezdve ez az írás arról az örömről fog szólni, amelyet remélhetőleg Kertész sok olvasója megkap majd Clara Royer könyvétől. Eddig a Kertész-monográfiák elméleti, értelmezői megközelítésre vállalkoztak. Szirák Péter és Vári György könyve sem végzett különösebb forrásfeltáró munkát, bár Vári *Kertész Imre: Buchenwald fölött az ég* c., elsősorban nyelvfilozófiai és regényepoétikai szempontokat érvényesítő könyvében a korabeli sajtót is átnézve kellő mélységben feldolgozta a *Sorstalanság* recepciótörténetét. Említi azt a lektori véleményt is, amely alapján a Magvető elutasította a regényt. A kiadó munkatársa már-már antiszemitizmussal vádolta meg Kertész könyvét, és felröptette az írónak, hogy narrátora nem vállal sorsközösséget a zsidósággal. Vári lelkiismeretesen azzal zárja a lektori jelentés ismertetését, hogy mivel fikciós mű alapján idézi, ezért az eredeti dokumentummal való azonossága nem bizonyos. De vajon miért nem kérdezte meg erről az akkor még jó erőben lévő Kertészt? Clara Royer filológiai megközelítése viszont remekül kiegészíti a hazai kritikusok kétségtelenül mély, fontos értelmezéseit. Éppenséggel ennek a lektori jelentésnek a reprodukciója is benne van a könyvében.

Az életrajz ettől még természetesen ingoványos terep. Kertész életművének csupán egyetlen témája van, és ez a tárgy bizony már önmagában életrajzi. Mi olyat tud ehhez hozzátenni ehhez Royer, ami nem merül ki Kertész Imre életrajzi elbeszéléseinek, reflexióinak összegyűjtésében? Mi olyat tud, ami meghaladja a regényekben megörökített események és a dokumentálható tények közötti eltérések sokszor terméketlen számbavételét? Van-e értelme Kertész könyveihez olyasmit hozzátenni, amire az író nem veszteget szót regényeiben? Érdekes-e az élet a mű mellett? Ezekkel a kérdésekkel a könyv szerzője is tisztában van. Szép, a Kertész Imrével való személyes találkozást is megörökítő bevezetőjében számot is vet velük.

De a legjobb választ ezekre a kételyekre, azt hiszem, a szorgalmas munkával összegyűjtött, rendkívül gazdag forrásbázis adja. Nagy vállalkozás külső szemlélőként megírni egy másik ember életét; Clara Royer e komoly ambíció ellenére azért tud alázatos maradni, mert könyvével éppen azt a Kertész Imrét szólaltatja meg, akit a kanonikus életműsorozatból nem ismerhetünk. Az életpálya indulását ráérősen, részletezve meséli el. Közben felidéz a fiatal újságíró tudósításait és találkozásait a színházzal. Nem volt még komoly Kertész-monográfia, amely foglalkozott volna a *Csacsifogattal* és Kertész más, társszerzőként jegyzett zenés darabjaival. Royer még színlapokat, plakátokat is közöl, sőt Bodrogi Gyuláról is láthatunk fényképet a *Bekopog a szerelem* előadásából. Sokan gondolják persze, és nem minden alap nélkül, hogy Kertész habkönnyű zenés komédiái nem tartoznak igazi életművéhez. Mégsem indoko-

latlan, hogy Royer olyan sokat foglalkozik velük. Ha nem tenné, nem lenne érthető a háború utáni fővárosi világ, amelyben a folytonos anyagi gondokkal küzdő, hivatalosan semmilyen szervezethez, munkahelyhez nem kötődő Kertész belül mindig független, szabad tudott maradni. És nem lenne érthető az a Kádár-rendszer, amely – magának az írónak az elmondásából tudjuk – prousti madeleine-ként szolgált számára a holokauszt felidézéséhez: mert a diktatúra nem a fizikai erőszakkal kezdődik Kertész szerint, hanem az egyéni szabadság belső igényének alattomos megsemmisítésével, és minden látszat ellenére a langyos Kádár-rendszer ebben éppen olyan jó volt, mint a két világháború közötti, nyíltan gyűlölködő jobb-oldali rendszerek. Kertész ezekkel a kissé talán alantas alkalmi munkákkal elérte, hogy ne kelljen betagozódnia semmilyen hivatalos, tehát megalkuvásokkal teli irodalmi életbe. De ami igazán megővta ettől, az az alkalmi újságírással és színházcsinálással együtt járó életmódja volt. Clara Royer azt a bohém, ágyrajáró, a Kádár-rendszerben kétes egzisztenciának számító és hihetetlen alakok társaságát kereső Kertész Imrét állítja elének, akiről magyarul talán csak Spiró György esszéi tudósítanak.

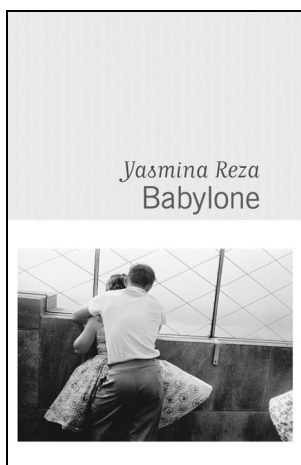
A kertészi életstratégia egy másik, később megjelenő fontos eleme a fordítás volt. Neki köszönhetően szólalt meg magyarul *A tragédia születése*, Sigmund Freud *Mózese* és Elias Canetti *A szemjáték* c. könyve. A Nietzsche, Hofmannsthal, Arthur Schnitzler és Wittgenstein műveiből készült fordítások bemutatásakor lehetett volna részletesebb is az ismertetés – legalább annyira, mint a zenés darabok esetében –, de a róluk szóló részletek így is komoly hiányt pótolnak a recepcióban. Royer ezen kívül módszeresen idézi Kertész Imre naplóit is, amelyeknek egy jelentős része még mindig kiadatlan. Kéziratban maradt elbeszéléseket, regényvázlatokat is megismerhetünk könyvéből. Ilyen a *Bableves* c. elbeszélés, valamint az *Én, a hóhér* c. regénytöredék. Az derül ki belőlük, hogy Kertész Imrét kezdetben jobban foglalkoztatták az Auschwitz utáni létezés buktatói, mint az, hogy deportálásának történetét elbeszélje. Bizonyos értelemben tehát *A kudarc* problémája előbb létezett, mint a *Sorstalanság* csakis a Kertész által megalkotott nyelven elmondható története. Royer olvasatában – befejezetlenségük ellenére – ezek a korai töredékek fontos művek, minden Kertész-olvasó érdeklődésére számot tarthatnak. De a későbbi szövegek, különösen a korai regényfragmentumokat, irodalmi ötleteket magába építő könyv, *A végső kocsmá* genezise szempontjából sem különbösek. Ha egyszer nekiállnak a Kertész-életmű kritikai kiadásának, lesz hová nyúlni az első adatokért.

Külön öröm látni, hogy Royer könnyedén eligazodik Magyarország legújabb történetében, irodalmi és politikai életében. Az irodalmi vitákról, a népi-urbánus ellentétről, a Csoóri Sándor *Nappali hold* c. esszéje körül kirobbanó botránnyról pontosan, korrekten tájékoztatja a francia olvasóit anélkül, hogy elveszne a részletekben. Apróbb hibák azért szúrhatnak a magyar olvasóknak. A sziglieti alkotóházat például valamiért Dél-Magyarországra teszi a szerző. Nagyobb, nehezebben korrigálható probléma, hogy talán éppen a könyvhöz felvett hanganyag sodrása miatt sokszor túlságosan is Kertész szemüvegén át láttatja az irodalmi élet összezördüléseit, és bár ezért a szimpátiájáért nem róhatjuk meg, nem ártott volna egygel hátrább lépve is rápillantani a problémás emberi-közéleti viszonyokra. Ám ez nem változtat azon, hogy Royer olyan munkát végzett el vaskos Kertész-monográfiájában, amelyet előtte egy magyar kollégája sem. Ezért csak remélhetjük, hogy könyvét minél előbb magyarul is olvashatjuk.

KOVÁCS FLÓRA

Keretek között

YASMINA REZA BABYLONE CÍMŰ REGÉNYÉRŐL

Flammarion
Paris, 2016
20€

Yasmina Rezát az itthoni közönség leginkább a *Művészet* című drámájáról, Nicolas Sarkozyról és a kortárs politikai közegekről írt riportkönyvéről (*Hajnalban, este vagy éjszaka*, Budapest, Új Palatinus, 2010) ismeri, illetve anyai ágon lévő magyar származását tartja számon. A szerző a kortárs francia irodalom egyik közkedvelt alakja, aki – amennyire ez lehetséges, saját bevallása alapján – kerüli a nyilvánosságot. Friss könyve, a *Babylone* sikere azonban ismételten előcsalogatja dolgozószobájából, hiszen e kötet lett Franciaország 2016-os Renaudot-díjas műve.

A *Babylone* műfaji besorolása kapcsán a recenzensek, megnyilatkozók érzékelik a közteesség jegyét: a krimi- és a drámai irodalom sajátosságait vélik felfedezni a könyvön (Jean Birnbaum [*Le Monde*] és Fabienne Pascaud [*Télérama*] között ebben egyetértés mutatkozik, Marie-Charlotte Furiat [*Marque-Page*] a burleszk uralkodását észleli egy regény formáján.) Az osztályozás és az általa generált döntés ugyanakkor megteremti azt a keretet, amelyben e regényről beszélni lehet. Ezért tűnik leginkább érthetőnek, ha a műfajok közöttiséget fogadjuk el, amelyre már René Wellek és Austin Warren *Az irodalom elméletében* felhívta a figyelmet. Furiat vélhetően e jegy nyomát látja abban, hogy a szövegblokkok jelenetek szerinti ütemezésre emlékeztetnek. Emellett azonban nem tekinthetünk el attól, hogy a „jelenetszerűsége” túl más szövegtípusokra való rájátszás, továbbá eltérő szövegtípusok maguk is megjelennek. Elég, ha a narrátor Jean-Linónak írt levelére (levélrészletére) gondolunk (206–209.). A legerősebb rájátszást viszont a Zsoltárok könyvéből való egység adja: „Aux rives des fleuves de Babylone nous nous sommes assis et nous avons pleuré, nous souvenant de Sion.” (A kötetben dőltszel szedve, 153.; magyarul: „Babilon folyóvizeinél, ott ültünk és sírtunk, mikor a Sionról megemlékezünk”, [Károli Gáspár-fordítás], Zsoltárok, 137,1.) A sor révén a haggadához való közelítés szintén feltűnik, hiszen a Szentírás-magyarázat mellett etikai tanok, hagyományok kerülnek a regény terébe.

Az elhagyatottság-tematika, illetve az attól való részleges megmenekülések általa jutnak érvényre a Reza-regényben, valamint az emlékezés és az emlékeztetés alapját is nyújtja a Zsol-tárok könyvének részlete.

A *Babylone*-könyv egy gyilkosságot, annak körülményeit villantja fel. A narrátor könnyed estét szervez, amelyre barátokat, kollégákat és szomszédokat hív meg. Ez utóbbiak –miután távoznak az összejövetelről – egy azon elhangzott megjegyzésen veszekednek, és szó szót követ, míg a férfi megfojtja feleségét. A narrátor összes múltbeli felelevenítése és elmélkedése arra fut ki, hogy ezt az eseményt és a szomszéd férfinak (Jean-Linónak) adott sikertelen segítségét a menekülésre elbeszélhesse. Ennek okán gondolatársításokat hajt végre.

A fénykép tematikájától, így Robert Frank *The Americans* című híres fotóalbumától indít és vissza-visszatér hozzá. Egyrészt az emlékezés és emlékeztetés kérdéskörét erősíti, másrészt a fénykép művészeti produktum és dokumentum kettős státusának problematikáját hozza mozgásba, harmadrészt a keretezés eljárására hívja fel a figyelmet.

A művészeti egység és dokumentum közöttség a fényképek újra és újra feltűnésével hangsúlyozódik. Reza a fotók művészetéhez tartozását azok irodalmi művek közelében tárgyalásával fokozza. A regényben a narrátor Dino Buzattit hozza leginkább szóba többek között Boris Vian és Jean Genet mellett. E művek külön polcon helyezkednek el egy régi kapcsolat maradványaiként. A dokumentum státus a bűntény miatt markáns. A nyomozás, a gyilkosság körülményeinek tisztázása, az esemény rekonstruálása során fotókat készítenek. Az elkészült képek mind bizonyító erővel bírnak, vagyis dokumentumokként értelmeződnek.

A szerzőnek szintén a fotón keresztül lesz alkalma a keretezést megismertetni. Fényképelméleti munkák jutnak rögtön az olvasó eszébe, ám Reza nem elméletet ír, ugyanakkor aprólékos, ily módon ér el odáig, hogy még az ablakkeretre röpdöső légy is jelentőséget nyerjen. A keret mint matéria utalásában emberi kapcsolatok szintjén sem esetleges: a narrátor testvére nem véletlen, hogy egy keretezővel létesít viszonyt. A határok, azaz keretek elvesztése a szerelmi kapcsolat részeként sejlik fel a szexualitásra utalásokban. Ezzel párhuzamosan viszont történik a gyilkosság kapcsán célzás a test határmódosításának kísérletére abban a részletben, amelyben a narrátor és Jean-Lino próbálják a halott testét betuszkolni egy bőrdobba. A matéria esetében történt változások, jobban mondva a test kereteiben történt változások közé sorolható ezeken túlmutatva egy-egy említésben az öregedés. Az emberi viszonylatoknál azonban Reza képes megemlíteni a kérdéssort: a keret szociálissá tud átlényegülni, ami magával hozza a családi közeg jellemzését. A narrátor emlékeiből feldereng az édesanyja gyermekkorában őt átformáló tette, amellyel szerinte az ő előnytelen külsejét óhajtotta tompítani. Nem tett mást az anya, mint újrakeretezte lányát. Ehhez természetszerűleg társult a gyermeki, alulnézeti nézőpont, amely pedig feltételez egy hatalmi struktúrát. A gyermeki ellenpontját adhatná az öregek otthona csupán az életben történt időbeli előrejutást szemlélve, csakhogy a felügyelet vonatkozásában nem mutathat oly nagy eltérést. Ez előbbi okán a(z el)zárttság élményét sem feledhetjük, amelyet a *Babylone* a börtönnel, a felvonóval, Jean-Lino ettől való rettegésével, az öregek otthonával, az urnákkal, a macska ketreche helyezésétől vagy a növény- és állatkertben tett látogatással érzékeltet.

A fénykép kötetbeli szerepének szemlélete nagyban befolyásolja a *Babylone* adott szöveg-típushoz való sorolását, vagyis azt, hogy mennyire tekintjük e művet bűnügyi regénynek. Leginkább ennek közelébe kerüléséről nyilatkozhatunk, mégpedig olyan válfajról, amelyben a tárgyiasítás központi pozícióval rendelkezik. Jean-Lino feleségének halála a narrátort fő-

képpen a gyakorlati teendők vonatkozásában foglalkoztatja: a férfi sorsának alakítása, a segítség a holttest lakásból való elszállításában, a megmenekülés lehetetlenségének elfogadása után a vallomások egyeztetése nyom számára sokat a latban. Reza szerkesztésében a személytelenítéshez járulhat hozzá a narrátor nevének viszonylagosan későn való ismertetése. A 79. oldalon figyelhetünk fel először a keresztnévére (Elisabeth), míg a teljes név a 192. oldalon, a kihallgatás folyamán kerül elő (Elisabeth Jauze, született Rainguez). A nő foglalkozásának megadása ehhez képest már az első oldalakon tapasztalható, jóllehet a narrátor jegyzi, hogy az emberek nem tudnak mit kezdeni a munkája meghatározásával (szabadalmi mérnök), így, amikor lehet, kitér az arról való beszéd elől. Kissé paradox, hogy ettől függetlenül mondandója kezdetén már említi. E tény, megnevezés viszont információhordozó kétsége miatt akár korán elő is jöhet.

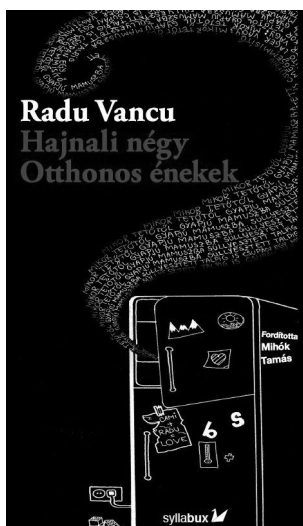
Megszokottnak vélhető, hogy egy bűnügynek is osztályozható műben a felügyelet és az ismeretanyag korlátozottsága mutatkozik. Ennek egyik velejárója, hogy nem dönthető el a narrátor büntetettsége az ügy eltusolásának vágyában betöltött szerepe miatt. Magának a műtípusnak a következménye ez, s talán Reza titkok felé vonzódásának, ahogy maga fogalmaz egyik interjújában.

Yasmina Reza Renaudot-díjas könyve példásan szerkesztett, egy-egy kisebb döccenőtől eltekintve, amelyen a kötet túllendül. A szerző szakmai tudásából ered, hogy még a (kép)-elméleti vonatkozású gondolati többlet is finoman a háttérben tud maradni, ám nem véletlen sejlenek fel Roland Barthes vagy Rudolf Arnheim gondolatai. A *Babylone* méltón kapta a díjat.

HLAVACSKA ANDRÁS

Ördögűző

RADU VANCU: HAJNALI NÉGY. OTTHONOS ÉNEKEK

Syllabux Könyvkiadó
Budapest, 2016
2520 Ft

Többféle kísértet létezik: némelyik csak egyszer tűnik fel, hogy figyelmeztessen, fenyegetessen vagy bosszút álljon; mások azonban időről időre visszatérnek. Radu Vancu démonjai az utóbbiak közül valók, hajnali négy és öt óra között érkeznek. Ennek az időszaknak a jelentőségét már a ciklusok elé válogatott különféle idézetek (Franz Kafka, Bob Dylan, Sarah Kane stb.) is jelzik, a legélesebben talán Ingmar Bergman szavai: „[E]kkor jönnek a démonok: a gyötrellem, az undor, a rémület és a düh. Nincs értelme, hogy megpróbáld visszafogni őket, ettől csak még kíméletlenebbek lesznek.” (5) De arra a kérdésre, hogy a versek megírásában, a kötet megszületésében milyen szerepet játszik ez az óra, csak az utolsó, *XLV. ének*ben kapunk választ: „Hajnali négy. [...] Semmi / sem készít fel arra, / hogy túllépj ezen / az órán. És, tulajdonképpen / sosem lépsz túl / ezen az órán. // Ennek a könyvnek / minden verse kb. / ekkor született.” (79)

A *Hajnali négy. Otthonos énekek*ben fokozatosan, versről versre tárul fel, hogy mit is jelölnek az ártó lelkek. A „gyötrellem, az undor, a rémület és a düh” velük jár, de ennél meszebbre, a traumák felé mutatnak. Radu Vancu kötetében egy egészséges lírai én képződik meg, a kötet visszatérő motívumai ugyanazt a megszólalót feltételezik minden költeményben. Ennek a megszólalónak kedvese és gyermeke van, egy manzárdban lakik, szeret mosogatni, és az édesapja „be nem töltött 49 évesen megölte magát” (16). Ez az emlék kísért az *Otthonos énekek*ben: egy idő után joggal érezhetjük úgy, hogy bármiről is gondolkodik a megszólaló, bárminek a megírásába is fog bele, végül mindig ehhez a traumához tér vissza. Ugyanakkor ez a visszatérés nem minden esetben ilyen véletlenszerű, a lírai én többször akarattal fordul ehhez a témához. Többek között ez teszi különlegessé Radu Vancu kötetét: egyszerre mutatja be a trauma működésmódját, és azt, hogy a megszólaló hogyan próbál megbirkózni vele, hogyan próbálja feldolgozni az emlékeit.

Az első ciklusban (*Manzárd*) kevés olyan verset találunk, melynek az édesapa öngyilkossága áll a középpontjában, jellemzőbb, hogy ez a téma csak felvillan – hol konkrétan, hol utalásszerűen –, fokozatosan derül ki, hogy mi is munkál a háttérben. A *II. ének*ben például még nem tudjuk, hogy kinek a haláláról van szó: „eszedbe jut, milyen szeretettel vágtad el / a kötelet, melyet nyakára hurkolt” (10); az *V. ének*ben az „öngyilkosság”, „öngyilkos” szó ismétlődik, de nem kötődik az apa személyéhez; a *VI. ének*ben a halott életkoráról kapunk információt, de arra nem történik utalás, milyen kapcsolatban állt a megszólalóval. Erre csak a *IX. ének*ben derül fény: „Egyszer valóság lesz / az egykor ölemben / fekvő halott is, kétségbeesetten / sűgöm majd: / »apu, apu, mi ez / az izé?«” (20) A második ciklus (*Kicsi fehér fakerítés*) első versében artikulálódik először a trauma („19 éves voltam amikor apám fel- / akasztotta magát” [28]), de a fájó emlék még ebben a szakaszban sem uralkodik el. Újabb és újabb kiegészítéseket kapunk, mintha erről az eseményről csak így lehetne beszélni, csak darabonként lehetne összerakni („de / hinni a szépségben, miután / meggyőződöttél afelől, hogy / a felakasztottak erekiója / nem mítosz, na ez már / a bűnnél is súlyosabb.” [30]; „egy / november reggelen megmutatkozott / neked édesapád képében aki / a mentősök elektrosokkjaitól / boldogan mosolygott rád” [33] stb.) De már ebben a két ciklusban beszédes, hogy az akasztás egy rendkívül tág asszociációs rendszere tárul fel, melyben nem könnyű felfejteni, hogy az édesapa öngyilkosságának az emléke irányítja bizonyos gondolatokra, fogalmakra, tárgyakra a figyelmet, vagy éppen fordítva: ezek hozzák játékba a traumát. A *X. ének*ben egy masnit kötő kézről olvasunk, a *XI. ének*ben „sprőd hurkolt, / fogazott fényszálak” (23) jelennek meg, a *XIII. ének*ben pedig egy fogashoz kötődik hasonló képzettársítás: „Felakasztható nyak, vodkás-cukros / szív [...] Nyugodjatok le, / esküszöm a fogásra, melyre / reggelente Sebastian kabátját / akasztom az óvodában: / egy nap a vodka és Kierkegaard / megszűnnek létezni.” (29)

A harmadik, legrövidebb, mindössze hét versből álló ciklusban (*20 watt*) viszont már az első három költemény felütése („Apu, túl sokat beszéltél hozzám” [46]; „Apu, keményebbek lehetnénk mint Berryman és apja” [48]; „Hé, apu, mikor holttested mellett ücsörögtem” [49]) is jelzi a hangsúlyeltolódást, a kötetnek ezen a részén az apa és az öngyilkosság témája már nemcsak felvillan, hanem ki is tölti a verseket. Ha az *Otthonos énekek* ezen a ponton véget érne, (kiábrándítóan) egyszerű képletet kapnánk a trauma működésmódjáról: az elhatalmasodását követhetnénk nyomon, azt, ahogyan a kínzó emlék egyre jobban belopja magát a megszólaló hétköznapijaiba, míg végül azon kapja magát, hogy a gondolatvilágát nagyrészt ez tölti ki.

Ez azonban két szempontból is téves következtetés lenne. Egyrészt, mert a negyedik, utolsó ciklusban (*Az agy a jövődő világ*) az apa képe ismét háttérbe szorul – érdekes módon más fiatalkori emlékek térnyerésének a következtében. Ezek az emlékek sok esetben ugyanolyan rettenetesek, mint az apa öngyilkossága („eszembe jutott, / ahogy a nagydisznódi barátaim / [...] macskákat akasztottak / fejjel lefelé a szőnyegporolóra / és baseball ütőkkel bifsz-tekké / püfölték őket.” [58]; „szívünk lefagyott / ahányszor Vasile Lepşa elkiáltotta: / »ördögök az oszlopon! aki utolsónak ér be az / udvarra, azt elviszi az ördög!«. Szinte mindig / utolsó lettem. / Szinte mindig / elvittek az ördögök” [59]), mégis, mintha képesek lennének egyensúlyt teremteni, ellensúlyozni az apa öngyilkosságának domináns képét.

Másrészt a fent említett képlet azért is félrevezető, mert azt implikálja, hogy a megszólaló számára – ha nem is egy idilli, de – egy hétköznapi, szokványos élet az alapozás, melybe a traumák beszívárognak. Pedig ha figyelmesen olvassuk Radu Vancu kötetét, hamar észreve-

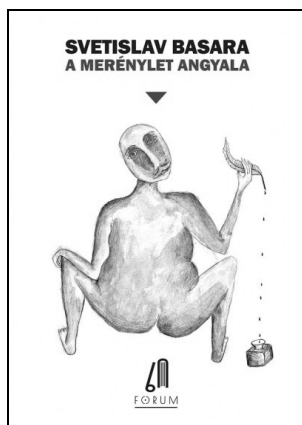
hetjük, hogy nála ez pont fordítva működik: a mindennapokat a fájdalom és a szorongás tölti ki, s csak néha-néha talál menedéket. A megszólaló számára ez a menedék a legtöbb esetben a családhoz, elsősorban a fiához kötődik. A *XIII. ének*ben például a következőket olvassuk: „17 évesen rakodómunkás voltam / [...] két óra alatt tíz tonna cukrot / raktam le [...] és fele / ennyire sem éreztem lelombozva / magam mint most öt perccel / azután hogy Sebastiant elvittem az / oviba.” (28) Ezek a sorok egyértelműen vallanak arról, hogy a megszólaló számára a fia jelenléte valamilyen kapaszkodót jelent, a hangulatváltása az után áll be, hogy elszakad tőle.

S talán ilyen kapaszkodóként jelenik meg az *Otthonos énekek*ben a versírás is. Igaz, ez nem megnyugvással, csak a fájdalom elhalasztásával, pillanatnyi felfüggesztésével kecsegtet. De ha figyelembe vesszük, hogy a hallgatás, a csend milyen fenyegető a megszólaló számára („ha az ember [...] / nagyon bánatos [...] / fejében elkezd édesen énekelni / egy gyerekcsapat / és ez lehalkítja bá- / natát [...] // De amikor az ember / csupán kicsit bánatos, a csapat elhallgat, s / ettől retteg az ember, mint a tűztől.” [52–53]), akkor az utolsó előtti versben tetten érhető félelem is más megvilágításba kerül: „az írást abbahagyni / nem volt merszem.” (78) Így válik Radu Vancu kötetében a költészet (kínzó, önmarcangoló) létszükségletté – mi (irodalomkedvelők? önző olvasók?) pedig csak remélhetjük, hogy az ezt működtető rettegés kitart.

TERNOVÁ CZ DÁNIEL

„Belehaltam volna, ha nem öl meg”

SVETISLAV BASARA: A MERÉNYLET ANGYALA

Juhász Attila (ford.)
Forum Könyvkiadó
Újvidék, 2017
222 oldal, 2000 Ft

Svetislav Basara, a kortárs szerb irodalom kiemelkedő alakja már ismerős lehet a magyar olvasóközönség számára. Fordításban elsőként a szerb posztmodern irodalom egyik legjelentősebb alkotása, a *Feljegyzések a biciklistákról* című regény jelent meg 2000-ben. Mára további három Basara-mű élte meg a magyar nyelven való megjelenését, amelyek az író későbbi alkotásai, már a 90-es évek háborús időszaka után láttak napvilágot: a *Parkinson-kór: a kezdet és a vég* és *A föld szíve* című regények után idén a Juhász Attila fordításában magyarba átültetett *A merénylet angyala* című mű szélesítette tovább a sort.

A regény eredetijének megjelenése óta mindössze két évet kellett várni a magyar változatra, ami a cselekmény aktualitása miatt sem elhanyagolható tényező. Az I. világháború és a sarajevói merénylet 100 éves évfordulója, annak „megünneplése” kapcsán a közélet és a kultúra különböző területeiről érkező egyéni és kollektív megnyilvánulások, valamint történelmi sztereotípiák, berögzült látásmódok ihlettek a történetekről való gondolkodás és beszéd felfogatását. Ferenc Ferdinand túlvilági eszme-, kultúr- és politikatörténeti elmélkedéseiket olvashatjuk, melyek a parodisztikus, pamfletszerű európatörténelmi fantáziajátékok és a komolyabb gondolatok közötti beszédmód utánozhatatlan hangulatával és eszközeivel teremtik meg a szöveg értelmezhetőségének princípiumait. Milosevits Péter még az 1997-ben kiadott *A szerb irodalom történetében* olyan, saját maga alkotta kategóriába sorolja be a Basara-regényvilágot, melyet egy tágabb világirodalmi kontextus vetületében (Cervantes, Kafka, Borges, stb.) a szerb posztmodern prózát reprezentáló *trükkregénynek* nevez. Ilyen meghatározás a jelen esetben is kimerítheti a szöveg (ön)íroniában, fegyelmezett játékosságában való gazdagságát, illetve ennek a beszédmódnak a komoly és könnyed rétegeit összemosó magatartását. Ennek

a műfaji besorolásnak a legitimitását támasztja alá néhány olyan regénybeli, profán kultúr-történelmi kijelentés, mint például Wagner személyének a XIX. századi Sid Viciouškenti aposztrofálása (a narrátor Ferenc Ferdinand ezt tovább fokozza: „ami a – Wagner munkásságát folytató – Sex Pistols a rockzenében, az Wagner a klasszikus zenében” [163]). A rengeteg közvetlen történelmi és politikai utalás mellett a szó- és gondolatáradat regényformába ágyazottságra, illetve a regény mint forma lehetetlenségére való reflektáltság a Basara-prózávilág hagyományának részeként *A merénylet angyalától* sem idegen. A *Feljegyzések a biciklistákról* Ronda Károlynak egy alattvalójával folytatott beszélgetésével kezdődik. Egy másik korai Basara-regény, a *Kínai levél (Kinesko pismo)* kezdetén pedig egy író felszólítanak, hogy írjon meg egy regényt. Hasonló alapszituációra épül, tehát még a 80-as években lefektetett prózapoétikai stratégiákra és hangnemre nyúlik vissza *A merénylet angyala* című regény felépítése is. A túlvilágon Ferenc Ferdinánd diktálja a saját halálának körülményeiről, az elkerülhetetlenség és szükségszerűség logisztikájáról, a monarchiáról mint a dekadenciával zsúfolt „mennyei hierarchia földi leképzéséről” (9), a történelem körkörösségéről, valamint a Gondviselés és a szabad akarat együttes jelenlétének paradoxonjáról szóló gondolatait Berchtold nevű titkárának. Mindeközben önmaguknak mint a szöveg szerzőinek, akik az események egymást követő szerkezetéből álló időrendiségre immunisak, valós és fiktív, anyai és tárgyi határhelyzetére reflektálnak (néhány esetben megszólal a jegyző is, így szerez némi dialógusszerűséget az elmélkedés formába öntéséhez). Ők a regény pszeudoszerzői, újabb írói alakmások, akik *Wikipédiáról* emelnek át információkat, illetve regényszereplői létükről megfedkezve vagy azt tagadva lábjegyzetekben boncolgatják az elhangzottakat. Ferenc Ferdinánd felszólításával indul a szöveg („Írja Berchtold!”), és a toll lerakásának utasításával végződik. A mű és olvasó viszonyához, ez esetben a befogadó történelmi kereteken belüli mindenkori áldozatisághoz és kiszolgáltatottságához maga a szöveg adja meg a kulcsot, és foglalja keretbe ezt a szituáltságot: „egy könyvet elolvasni annyi, mint intim kapcsolatba lépni a leírtakkal, a feslett íróval is”, akinek „a részéről több ezer emberi agyban történik penetráció” (160).

A cselekmény kiegészítéseként vagy akár különálló részként is olvasható a mű végén megjelenő melléklet, ami Tito Szovjetuniótól való eltávolodását a három nagy érintett (amerikai és orosz nagykövetségek Belgrádban, és végül Tito) álláspontját határokat nem ismerő humorral ábrázoló fiktív leveleket tartalmaz. A regény egyébként viszonylag tagolatlan, két nagy fejezetből áll. A főcímet Walter Benjamin sokat idézett, Paul Klee időben visszafelé tekintő angyala által ihletett történelemfelfogásának egy részlete követi, és ennek megfelelően a megtörténtekekre való rálátás és a róluk való beszéd alkotja a tematikát, illetve a narrátor Ferenc Ferdinand felfogását, miszerint „múlt és jövő csupán a nyelvtanokban léteznek” (185). Ugyanakkor *A merénylet angyala* nem csak a múltból való beszéd és írás módját írja felül, hanem az eseményeket azoknak feljegyzett, pontosabban felhalmozott, eklektikus részleteiben aprólékosan tárgyalja. Így kerül egymás mellé a szerb és magyar, osztrák és német, francia és olasz, illetve egyéb nemzetek identitása, az Osztrák Magyar Monarchia és Jugoszlávia széthullása, illetve jelentéshez jut néhány Nyugat és Kelet Európa közötti találkozás „kulturális sokkhatása” (110). Legkritikusabban persze a szerb nemzeti kollektívumokról vall a túlvilágon de Sade, Nietzsche, Wagner, Freud mellett Vasko Popa, Krleža és a majdnem osztrákká lett Crnjanski nevét övező kultuszt is a monarchia diskurzusának keretében dekonstruáló és demisztifikáló Ferenc Ferdinánd. Míg Bécsről olyan általánosságok kerülnek elő, mint a de-

kadencia, az antiszemitizmus és Bosznia anektálásával a balkanizálódás kezdete, a magyarokról pedig többek között a monarchiabeli kisebbséggyűlölet merül fel, addig a szerbek esetében válogathatunk az emlékezetes megjegyzések közül: „az ingyenes, debreceni mustáros virsli látványa egy átlagos szerbben nem éhségérzetet és fokozott gyomorsavtermelést idéz elő, hanem adrenalinkiválasztódást, és a virsli eltulajdonításának vágyát ébreszti fel. (...) Egy szerbnek csak a lopott étel a kóser. Ilyenek a szokásaik, és ilyen a szerb politika is” (87–88). A korábbiakban említett Benjamin-idézet alapján a jövő felé haladás egy vihar, ami romhalmazzal halmoz fel maga után. Ez felülíródik a megkerülhetetlen tűnő, helyi evolúcióval bíró balkáni barbarizmus leplének a felöltésével, ami alapján a szerb katonai egyenruha a népviselethez, a háború a lakodalomhoz hasonlít, a történelemfelfogás pedig úgy érthető, mint „a mielőbbi vég felé való törekvés” (85). Ennek tanulságaként jelenti ki a regényszereplő Ferenc Ferdinánd, hogy ha ezt időben megtudja, inkább Karlsbadba utazott volna, de a monarchia elkerülhetetlen végének szükségszerű és logikailag levezethető áldozati pozíciójának betöltése miatt: „ott is rám talált volna egy merénylő” (85).

MÁRJÁNOVICS DIÁNA

Miserere nobis

MILJENKO JERGOVIĆ: GLORIA IN EXCELSIS

Csordás Gábor (ford.)
FISZ–Jelenkor
 Budapest, 2017
 620 oldal, 3499 Ft

”

Miljenko Jergović 2012-ben a következőképpen nyilatkozott a *Párhuzamos történetek*ről: „[a mű] kétféle reakciót válthat ki az olvasóból: azok, akik feladják az első tíz, száz vagy ezer oldal után, nehezen fogják megérteni, mitől vannak elragadtatva azok, akiket Nádas szövegmonstruma már az első oldalon bekebelezett.” Jergović nagyregénye hasonló olvasói tapasztalatot eredményezhet. A *Gloria in excelsis* a szerző (kiterjedt külföldi recepcióját tekintve is) jelentős életművének fajsúlyos darabja. A kötet a Szarajevóból származó, Zágrábban élő Jergović korábbi írásaihoz – így a magyarul is közreadott *Szarajevói Marlboro*hoz, *Ruta Tannenbaum*hoz vagy *Buick Rivierá*hoz – hasonlóan a délszláv térség történelmének egy-egy kritikus szakaszával foglalkozik, a különböző nemzetiségű, eltérő vallási és politikai meggyőződésű szereplők együttélésének módozatait beszéli el.

A Jelenkor Kiadó és a FISZ gondozásában megjelent kötet a *Horizontok* világirodalmi sorozat szerkesztőinek törekvését oly módon teljesíti be, hogy a térség kulturális, etnikai, társadalmi összetettségét a maga komplexitásában írja le. A hosszabb időtávot átfogó regény folyamán három fő narrátori szólam, három idősík váltja egymást. 1.) Az 1700-as évek Kreševóijában élő szerzetes, Marijan a Szent Katalin-kolostor leégésének és újjáépítésének történetét igyekszik elbeszélni, miközben hírt ad a török hódoltság területén működő keresztény közösség mindennapjairól. 2.) A fasiszta Független Horvát Állam honvédségének dezertőre, a Brit Királyi Légierőhöz csatlakozó – így rokonai városát bombázni kényszerülő – Željko Ćurlin 1945-ben beszéli el családtörténetének egyes epizódjait. 3.) Šimun Paškvan, egy szarajevói légtalpi pince felügyelője szintén 1945-ben, a bombatámadás perceiben emlékszik vissza az usztasa vezetők kegyetlenségeire. A narrátorok szólamai szabályos rendben váltják egymást, miközben a regényszöveg több szereplő egymástól jócskán eltérő (antiszemita, titosta, humanitárius) diskurzusaival dúsul. A regény éppúgy szól az etnikai, vallási konfliktusokról és a xenofóbiáról, mint

az identitás meghatározásának problémájáról, a vallási türelemről, az empátiáról vagy a több-nemzetiségű térség *transznacionális emlékezetéről* (Stephenie Young).

A *Gloria in excelsis*ben megismert élettörténetek az évszámokkal meghatározott történetírás ellenében hatnak. A megszólalásokat a személyes elbeszélés kényszere működteti: „mindent elmeséltem, mert holnap elutazom, nem valószínű, hogy valaha visszatérek, és nem mehetnek a föld alá anélkül, hogy el ne meséltem volna. Istennek elmondunk mindet, de az emberek is el kell mondanunk. Vagy legalább egy embernek.” (275.) A privát történetek sajátos elbeszéléstechnikai megoldáson alapulnak. A narrátorok szubjektív időtapasztalata felülírja a regény eseményeinek reális idejét. Šimun terjengős, a regény harmadát kiadó elbeszélése – a paratextusok dátumai szerint – percek alatt fogalmazódik meg. Željko pedig monomán módon tér vissza a pillanathoz, amikor téves parancs miatt bombát dobott gyermekkorának színhelyére: „Néhány pillanattal a bevetés lefújása előtt kioldottam egy bombát a szarajevói volt Földműves Takarékszövetkezet fölött. Még mindig nem robbant föl. Három hónapja hullik, és még nem esett le” (428.); „Az én időm nagyjából április másodika, hét óra harmincyolc perc, néhány másodperccel azután, hogy kioldottam a bombát a volt Földműves Takarékszövetkezet fölött. Az a bomba azóta is esik. Félek, mi történik majd, amikor felrobban.” (254.)

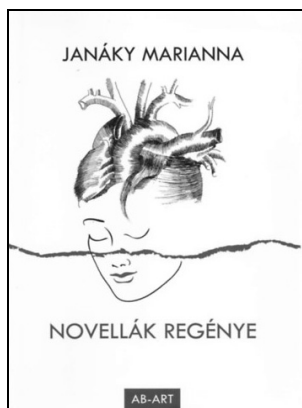
Jergović regénye különféle műfajú szövegbetéteket foglal magába, s közben az „élőbeszédben zajló kollektív történetformálás” (Radics Viktória) folyamatát mutatja. A családtörténetek anekdotáit elbeszélő részekben olvashatunk például Pepi onkli és „az utazó francia varieté fekete bőrű csillaga”, Josephine Clair viszonyáról; a boszniai zenetanár, Zdenko Fogl pszichoszomatikus rendellenességéről, amely miatt a géniusz zongorista koncert közben nyilvánosan vizek be, vagy Ivan Gašparov Slavnićról, az osztrák, török, dubrovniki, orosz, montenegrói, spanyol és velencei kémről, aki – rövidtávú memóriájának zavara folytán – csak élete utolsó óráira és a régmúlt eseményeire emlékszik. A regény a népi babona, a monda és a legenda műfaját szintén megidézi, miközben a történetformálás elemi kényszeréről szól: „amíg él az ember, a fejében mindig történik valami. Amíg él, a gondolatai történeté szövédnék. Történet nélkül gondolkodás sincs, még akkor sem, amikor holtrészeg az ember, vagy a halálán van. [...] Történet nélkül nincs tudat, áramlása sincs, ahogy folyó sincs víz nélkül.” (508.)

A kötet 18. századi elbeszélője, a hiteles leírásra törekvő kreševói szerzetes feljegyzéseit az emberek épülésére igyekszik megalkotni. Marijan az írás emlékezetmegőrző funkcióját hangsúlyozza: [mikor a kolostor lángokban állt], „oltottak a hitetlenek is [...], oltottak azok a törökök, akik kitűntek felebarátaik megbecsülésével, oltottak azok, akik készek voltak legyilkolni őket, és azok is, akik meg is tették. Tudom, mert néztem őket, készen arra, hogy följegyezzem, mert ami föl van jegyezve, azt megtartja az emlékezet az eljövendő nemzedékek okulására, hadd tudják, miképpen kell hasonló alkalmakkor viselkedni.” (9.) Jergović nagyregénye ugyancsak az emlékezés, emlékeztetés szükségességére irányítja a figyelmet. A szerző a – saját családtörténetéből is ismert – élettények beágyazásával (lásd a rokonai városát bombázó Željko vagy Marijan Bodganović történetét) a traumatikus események elfojtása, a felejtés ellen dolgozik. A *Gloria in excelsis* mindeközben hitelesen mutatja az egymásnak feszülő ideológiák és hatalmi rendszerek által meghatározott, ellentmondásokban bővelkedő múlt irodalmi feldolgozásának nehézségeit. Jelentős teljesítménye ez Jergović – végre magyarul is – olvasható opusának.

BENE ZOLTÁN

Novellákból regényt

JANÁKY MARIANNA: NOVELLÁK REGÉNYE

Ab-Art Könyvkiadó
Pozsony, 2016
78 oldal, 2000 Ft

Irodalommal foglalkozó emberek olykor hosszasan elvitatoznak azon, létezik-e női irodalom? S ha igen, mi is az pontosan, mitől az, ami? Nő ír nőkről? Férfi nőkről? Nő férfiakról? A szerzőtől női vagy a témától az? Mi a kulcs? Nemrégiben egy folyóirat tematikus blokkja kapcsán a *női tematika* kifejezést ahányan vagyunk szerkesztők, annyiféleképpen értelmeztük. Janáky Marianna azonban megkönnyíti a választ erre a (hogyan, avagy sem, értelmes vagy értelmetlen, az most nem lényeges) kérdésre: nőként ír nőkről nőiesen. Legalábbis második kötetében, a *Novellák regénye* címűben föltétlenül. S ha ez nem is lehet kritériuma egy szépirodalmi alkotás értékelésének, érzésem szerint figyelmen kívül sem hagyható szempont. Különösen, hogy Janáky kimondottan hiteles forrás, ez az egyik legfőbb erénye: hiszünk és hihetünk neki, arról ír, amit jól ismer és a leglényegre, az esszenciára is képes nem egyszer rátapintani. Persze, nem lépten-nyomon, az amúgy is gyanús lenne, de kellő időnként és a kellő helyeken nagyon is!

Janáky Mariann stílusa kiforrott, elbeszélsmódja érett. Érzékenyen, érzékletesen, személyes hangnemben képes mesélni – anélkül, hogy belecsúszna valamiféle negédes, ezoterikus vagy éppen exhibicionista vallomásosságba, s bár prózája néhol nem nélkülözi a líraiságot, alapvetően realista, világos történetmondás jellemzi. Kiváltképpen figyelemreméltó, ahogyan a személyességet kezeli az író. Hogy egy paradoxonnal éljek, módszere mintha személyteleníténé a személyességet, vagyis sikerül olyan mértékben eltávolodnia a történeteitől, amennyi ahhoz szükséges, hogy objektív, hiteles narrátor maradjon, ám ne váljon kívülállóvá, pusztá szemlélővé, amolyan mindentudó elbeszélővé. Ennek a narrációnak ráadásul az az előnye is megvan, hogy bizonyos lüktetést kölcsönöz a szövegnek, ami nem csak a figyelmet tartja fenn, de élvezetet is nyújt.

Noha a cím valamiféle különleges, kísérletező kötetet ígér, a *Novellák regénye* nem feszegeti a határokat; sem témá-

jában, sem műfaji szempontból nem rendhagyó. Annál inkább az a szerző, Janáky Marianna személye, aki távolról sem átlagos alkotó. Érett fejjel, ötvenévesen kezdett írni. Noha manapság, az önkifejezés és az önmegvalósítás kultuszának korában korántsem számít rendkívülinek az ilyesmi, annak mégis igen ritkán lehetünk tanúi, hogy a kései szárnybontogatás valódi, szép ívű szárnyalásban teljesedjék ki. Janáky Marianna azonban ilyen kivételes eset: igazi szépirodalom kerül ki a keze alól. Amit, rendhagyás ide vagy oda, ez a kötete ékesen bizonyít.

A *Novellák regénye* töredékekből, kis történetekből, anekdotákból, sztorikból építkezik, egészen pontosan huszonöt novellát fűz össze a kerettörténet, amely voltaképpen maga is egy elbeszélés, egy olyan kannibál hajlamú novella, amely bekebelezi, magába olvasztja a társait. Az alapötlet, mely szerint egy kreatív írás kurzus vezetője szemezget tanítványai szövegeiből, ha nem is korszakalkotó, a célnak tökéletesen megfelelő kiindulópont ahhoz, hogy a szerző kibontson belőle egy fragmentált regényt, amely – a címének megfelelően – valóban novellák regénye lesz. Ami azonban igazán izgalmas ebben a könyvben, az nem az, hogy ezek a szövegek miként állnak össze regénnyé, a novellák miféle módokon fűződnek föl egymás után, mint gyöngyszemek a damilra, mert ezt az alaphelyzet minden különösebb cizellálás igénye vagy szüksége nélkül meghatározza. Az sem fontos igazán, hogy egyáltalán összeállnak-e regénnyé ezek a novellák, összetartanak, avagy szét, túlnőnek magukon, vagy sem, meghaladják novella voltukat, vagy nem tudnak túllépni saját árnyékukon. Nem is az jelenti az izgalmat, hogy a regény szövege szükségképpen több szólamú, hiszen a fiktív írókurzus résztvevői nyilvánvalóan más és más módon, valamelyest eltérő hangnemben írnak, amely hangokkal, stílusokkal becsülettel és ügyesen játszik a szerző (bár a föntebb említett kialakult elbeszélésmód át-átütöközik a szerepek megkövetelte beszédmódokon) – mégsem ez a szöveg-sokszerűség a könyv erőssége. Sokkal inkább maguk a sztorik azok. Azaz maguk a novellák. Az étellel teli, hiteles, jól formált történetek révén működik a *Novellák regénye*, a sztorik által, amelyek a semmiből bukkannak elő és a semmibe merülnek vissza, mégis hagyják maguk után valamit, aminek örülhetünk, vagy ami fölött bánkodhatunk, netán bosszankodhatunk. Janáky többek között a magány, a veszteség, a szeretet, a ragaszkodás, a csalódás köré szervezi történeteit, emlékeket idéz föl fiktív elbeszélői által, olykor tűpontos leírások, esettanulmányok, máskor látomásba hajló, az emlékek folyamatos módosulása, részleteinek halványulása vagy erősödése, a súlypontok ide-oda vándorlása miatt elbizonytalanodó, délibábosan vibráló illúziók formájában, ám ezen utóbbiak sem rugaszkodnak el messze a valóságtól. És mindig hatással vannak ránk, az olvasókra – történetek, mesék, sőt, nomen est omen: novellák módjára.

Vagyis a *Novellák regénye* legnagyobb erőssége magukban a novellákban rejlik. Tagadhatatlan, hogy ezek a novellák tisztességesen felsorakoznak egymás mögé, s ahogy a gyöngyszemek a damilon nyakláncot, ők a kötet lapjain regényt formáznak. Csakhogy egy kicsit arra a nyakláncra hajznak, amely szép gyöngyszemekből áll ugyan, ám ezek a szemek külön-külön semmivel sem kevesebbek, egy hangyányival sem kevésbé szépek, mint együttesen. Mert bár a novellák fölbukkanása és eltűnése nem önkényes, utóvégre a regény egészét szolgálják, azt azért mégsem állíthatjuk, hogy a regény miatt születtek, éltek és haltak. Némelyikük például életerősebb, vérmesebb, mint maga a regény, amelynek oltárán föláldoztatik. No, de az élet ilyen: igazságtalan. S ha ez hiba, hát Janáky Marianna könyve hibáival is alátámasztja, hogy az író egyik legnagyobb erénye a hitelesség, az élet-teliség.

A *Novellák regénye* műfaji szempontból hasonló csavart rejt, mint *Az ember tragédiája* – míg Madách műve drámai költemény, ahol a hangsúly a költeményen van, melynek csupán jelzője a drámai szó, úgy Janáky kötetében a novellák a hangsúlyosak, a regény csak járulék, amolyan bónusz, ráadás, ha elhagyjuk, nem történik tragédia, ugyanakkor megtartani sem botorság, mert ad egy külön ízt, zamatot, s egy új értelmezési horizontot is a kötetnek, bár véleményem szerint ez az értelmezési horizont nem föltétlenül a legjobb és legadekvátabb közzelítési módon alapszik.

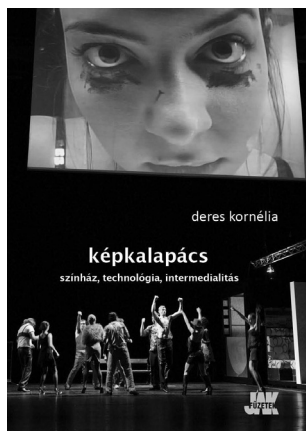
Azonban nem is ez a fontos. Sokkal inkább az, hogy Janáky Marianna második kötetét érdemes leemelni a polcról, érdemes elolvasni. Lehet regényként, lehet novelláskötetként kézbe venni, egyre megy, így is, úgy is forgatható, a lényegen nem változtat.

OROSZLÁN ANIKÓ

Médiumok hálójában

DERES KORNÉLIA: KÉPKALAPÁCS – SZÍNHÁZ,
TECHNOLÓGIA, INTERMEDIALITÁS

JAK+PRAE.HU
Budapest, 2016
255 oldal, 3000 Ft

Akárcsak a többi művészeti ág, a színház sem tudja elkerülni azt, hogy az őt körülvevő társadalmi és gazdasági környezet technikai és digitális változásait valamilyen módon beépítse, használja. Míg a nemzetközi színháztudomány már az 1990-es évektől behatóbban elemezi ezeket a folyamatokat, a hazai kutatás a 2000-es évektől teszi témájává a színházi előadások és az új médiumok kapcsolatát nem utolsósorban azért, mert napjainkig viszonylag kevés alkotó vállalkozik arra, hogy tudatosan használja a mozgóképes-digitális technikákat. Ezek a rendezők, társulatok is jellemzően az alternatív szcénából, nem pedig a mainstream, szövegalapú, kőszínházi környezetből lehetnek ismerősek. Ráadásul – ahogy arra Kriscsfalusi Beatrix is rámutat a színház medialitásáról szóló tanulmányában – az elektronikus médiumok színházban való használata legitimációs problémák forrása is lehet, ugyanis az audiovizuális hatások egyszerűbb, „simább” befogadása, a videó tömegcikké válása jelentéktelenebbé teheti az „élő” színházat.

”
Deres Kornélia *Képkalapács – Színház, technológia, intermedialitás* című könyve az ilyen, és ehhez hasonló tudományos frusztrációkat igyekszik lebontani, megszüntetni, ha tetszik, szétkalapálni. A munka mindenképpen hiánypótló abban a tekintetben, hogy a színház és az intermedialitás és technika viszonyáról eddig kevesen értekeztek tudományos igényességgel annak ellenére, hogy a digitalizáció nem mostanában érte utol a magyar színházi kultúrát. Mint oly sok esetben, a tudományos elemzés kénytelen követi a progresszívebb és bátrabb szakmai gyakorlatot. A doktori értekezésből lett monográfia alapfeltevése, hogy az új médiumok újfajta dramaturgiai stratégiákat, idő- és térkezelést, jelenlét-technikákat, szövegeket és szubjektumokat kényszerítettek ki, ami visszahat magára a reprezentációra; azaz ezekben az előadásokban elsősorban maga az intermedialitás állítódik színpadra.

Szimpatikus, hogy a kötetben az intermedialitás fogalma nem a semmiből bukkan fel, a szerző történeti folyamatba helyezi a színház és a technológiai médiumok kapcsolatát. A perspektivikus észlelés kialakulásából, majd annak megkérdőjelezéséből kiindulva eljutunk a film/mozi és az előadás viszonyáig, miközben a színházstudomány önálló diszciplínaként való legitimitációját is érintjük. Valóban, a színház(tudomány) emancipációját tekintve mindig is kihívásokkal szembesült, amire az előadásokban elterjedő mozgóképek még inkább felhívják a figyelmet. Deres Samuel Weber kapcsán kiemeli, hogy egyre több az olyan színházi gyakorlat, ami a hagyományosan teátrálissal szemben egyfajta válaszreakcióként tűnik fel, ezzel átírják az olyan régóta használt színházi fogalmakat, mint a jelenlét vagy az „élőség”. A digitális technikák megkettőzik a színházi jelrendszert, és ez rámutat az előadásban tapasztalható teátrálitás határainak, elemeinek, természetének változásaira (119).

A kötet szerkezete kézenfekvő és logikus: az elméleti bevezető után a szerző az intermedialitás különféle vetületeit elemzi az idő (II. fejezet), a narráció (III. fejezet), a színészi jelenlét (IV. fejezet) és az erőszak (V. fejezet) megjelenítései kapcsán, és mindegyik részben előadás-elemzésekkel (jellemzően egy nemzetközi és egy magyar alkotó munkáján keresztül) teszi plasztikusabbá az elméleti alapvetéseket. A Mozgó Ház Társulás produkcióinak, Bodó Viktor és Mundruczó Kornél színházi rendezéseinek elemző bemutatása kipótolja azt a kritikai hiányt is, amit Deres Kornélia több ízben szóvá tesz: miszerint a kortárs színikritika nem nagyon tud mit kezdeni az intermedialis technikákat használó előadásokkal. Többek között Bodó Viktor rendezései kapcsán idézi azokat a definíciós kísérleteket, amik megpróbálják értelmezési keretbe foglalni, fogalmilag megragadni a színpadon látottakat (135). Gondolatmenete szerint a kritikusok a szövegközpontú színházhoz kapcsolódó elvárásokkal közelítenek Bodó rendezései felé, azaz egyenes vonalú cselekményt, karaktereket, egységes, zárt előadásvilágot várnak. Mivel ezek a fogalmak alkalmatlanok az újfajta színpadi nyelvhez, az elemzések sikertelenek maradnak. Nem új keletű vita ez, hogy ki tud értően színházról írni, és jogos (és régóta megfogalmazott) elvárás az is, hogy a színikritikának legyen valamiféle elméleti igényessége a tárgya felé, azaz ne csak kritizáljon, hanem elemezzen is. Nehéz persze megmondani, pontosan hol húzódik a határ az igényes kritika és a közérthető, de tudományos igényű elemzés között. Annyi azonban biztos, hogy a magyarországi színházi szakma súlyosan elszenvedti a hozzáférhető szakszövegek (és pl. a fordítások) hiányát, talán ezért sem alakulhat(ott) ki széleskörű, és megfelelően igényes diskurzus a kötetben idézett előadásokhoz kötődően. Deres Kornélia könyve (és a hozzá hasonlóan, szigetszerűen felbukkanó vizsgálódások) ezért nemcsak az elemzett előadásokat igyekeznek kanonizálni, de azt a fajta kritikus nyelv is, amivel ezek megközelíthetők. Kérdés azonban, hogy a tudományos igényvel megfogalmazott észrevételek, meglátások mennyire juthatnak így el a szélesebb, színház iránt érdeklődő közönséghez vagy akár az érintett alkotókhöz. A szakmunkák/doktori disszertációk szükséges regisztere (ami, úgy tűnik, itt, a könyvverzióban is teljesen megmaradt), a sok lábjegyzet, forrás, hivatkozás türelmes, alapos, szakmailag kiművelt olvasót kíván.

A könyv egyik legérdekesebb része a színészi jelenléttel kapcsolatos, hiszen a színházat mégis csak általában az élő performatív megnyilvánulásokhoz kapcsoljuk, a színházat és a mozgógépet/filmet pedig hagyományosan a valós-virtuális megjelenés mentén különböztetjük meg (173). A szerző érvelése szerint az (inter)mediatizált jelenlét azonban éppen hogy rávilágít ennek a dichotómiának a fenntarthatatlanságára, hiszen a posztmodern színház

szükségszerűen kiprovokálja az alapfogalmak felülvizsgálatát (174). Ezért aztán az öntudatos, környezetét meghódító ember helyett az információtömeg véletlenszerűségével megküzdő ágenst kell vizsgálat tárgyává tennünk (109). Ez a jellemzés vonatkoztható a nézőre és a színészre egyaránt, sőt, akár kiterjeszthető a kötet olvasóira is. Hiszen – ahogy az főleg az erőszak-test-medialitás viszonyáról szóló fejezetekből kiderül – az egyes funkciók nem mindig válnak külön, az intermediális színház a nézőjétől/a jelek olvasójától gyakran aktív, felelősségteljes cselekvést vár el. Az ábrázolásmód tehát e tekintetben is kimozdul a megszokott keretből, és érvényes az, hogy a posztdramatikus színház ilyen formái „az emberi szubjektum olyan kortárs pozícióira is rámutatnak, amelyek már a fluiditás és felcserélhetőség, a kaotikusság és a dinamizmus fogalmai mentén konstruálódnak” (16).

Deres Kornélia könyve tehát határozottan rámutat arra, hogy a digitalizált világunkban mind a percepció, az önmegértés és a kulturális jelenségek interpretációja is szükségszerűen megváltozott. Ennek megfelelően a hagyományos színházelemzési megközelítések kudarcba is fulladnak, érdemes új módszerekkel próbálkozni, ez pedig lehet akár az intermediális megközelítés is. A „képkalapács” találó cím, sajátosan utal a (mozgó)képiséggel szemben való befogadói vagy (színház)tudományos ellenállásra, a hagyományos színházhoz való ragaszkodásra, de az észlelési módozatok megbontására, felforgatására is. Ahhoz, hogy a színház különféle médiumokat megmutató terében értsük az egyes elemek összjátékát, versengését, szét kell bogoznunk a hálót.

MARKÓ BÉLA

„Semmilyen aggodalom nem fölösleges”

Az elmúlt száz esztendőben számos illúzióval leszámolt az erdélyi magyar értelmiség. Mégsem kellene feltétlenül ezt a folyamatos veszteségérzetet továbbadnunk az utánunk jövőknek. Hiszen míg egy-két viszonylag rövid időszaktól eltekintve a magyar politika sem az egyharmadára csökkent Magyarország határain belül, sem a határokon kívül rekedt magyar közösségekben nem volt képes megfelelni az új történelmi kihívásoknak, addig az írók például viszonylag gyorsan magukhoz tértek, és hamar bebizonyították, hogy mifelénk még úgymond „fából vaskarikát” fabrikálni sem lehetetlen. Ugyanis külön-külön kellett mindenkinek szembenéznie egy többé-kevésbé ismeretlen valósággal, az utódállamok nyílt vagy burkolt, de hatásában mindenképpen brutális magyarellenességével, viszont a magyar irodalom ennek ellenére egységes maradt. Akárcsak a nyelv, amelyen akadálytalanul kommunikálunk ma is, Dunaszerdahelytől Szegedig vagy Marosvásárhelytől Szabadkáig. Ennyi idő alatt megrendült a közös értékrend persze, nem is történetelt ez másképpen, amikor kinek-kinek létre kellett hoznia a maga önálló intézményeit, sőt egy önálló irodalmi életet. Kényszerű önállóság volt ugyan, de ez alól a kényszer alól nem lehetett kibújni, mert miközben, mondjuk, a kommunista Románia megpróbált szinte hermetikusan elzárni minket Magyarországtól, az irodalmat – és általában a kultúrát – csakis egy saját erdélyi intézményrendszer és értékhierarchia segítségével lehetett működtetni. Teljesen elszigetelni egymástól az erdélyi és magyarországi írókat természetesen nem sikerült, de igazság szerint nemcsak a román állam sorvasztotta, hanem annak idején a magyar állam sem támogatta igazán a magyar-magyar kapcsolatokat. Akkori keserveinket felejtve egy pillanatra, volt ennek az elzártságnak, valljuk be, egy különös hozadéka: a távolság szépít ugyanis. Nem csupán a földrajzi, hanem a politikai távolság, de a kulturális elszakítotttság is. Nyomorúságosabb állapotot egy író számára elképzelni sem tudok annál, mint amikor elszakítják attól a nyelvi közegtől – annak nagyobb részétől –, amelyhez művei szólnak, és attól a nyelvi hagyománytól, amelyet folytatni kíván. De felemlőbb élmény sincs annál a sóvárgásnál, hogy van egy hely, egy egész ország, ahová a magunk mindennapi nyomorúságából elvágyódhatunk. Mára ez megváltozott nyilván, sőt, beismérem, kiábrándultan nézem olykor, mivé vált a képzeletbeli „tündérország”, de mégsem felejtetem egykori Magyarország-vágyamat, kívánczóságot egy közös, egységes, teljes magyar irodalomra. Meg aztán abban az örökös magyar-magyar ködben, ahol meresztenünk kellett a szemünket, hogy néha megpillantsuk egymást, micsoda fergeteges öröm volt egy-egy nem

---

* 1947 márciusában indult útjára a Tiszatáj folyóirat. Története, e küzdelmekkel és eredményekkel teli 70 év nemcsak a mindenkori szerkesztőség históriája, de főképpen a lapot írással, gondolattal és étellel megtöltő szerzők, barátok és kollégák története. Közülük kértünk meg néhányat, hogy az ünnep alkalmából számoljanak be a folyóirathoz való kapcsolódásukról, emlékeikről, a Tiszatájban megjelent fontos olvasmányaikról. A 70 éves Tiszatáját köszöntő ünnepi sorokat következő számainkban mutatjuk be.

hunyó fénycsóva! Így kell mondanom, bármennyire is patetikusan hangzik. Például a Tiszatáj, amely figyelt ránk. Talán a leginkább. Vagy legalábbis csak az Alföld vetekedhetett vele. Netán a Forrás? Volt még az Életünk is, a Jelenkor is persze, voltak mások is. De a szegediek! Sorolnám, kezdve Ilia Mihállyal, akinek a neve ma már a legszebb összmagyar irodalmi közhely, mert az értő, lankadtalan professzori figyelemnek neve is van a magyar nyelvterületen, úgy hívják, hogy Ilia Miska. Számosan büszkék a barátságára, én is az vagyok. Folytatnám aztán Baka Istvánnal, aki már nincs közöttünk, és aki nemcsak nagyszerű költő volt, hanem szeretetre méltó ember is. Majd elmondhatnám, amit Füzi László már felidézett valahol, hogy 1978-ban, amikor huszonhét évesen életemben először jártam Magyarországon – majd két-évente még néhányszor egészen 1986-ig –, egy éjszaka Szegeden, záróra után egy sétatéri pad volt a közös hazánk, hajnalig tartó beszélgetésben Zelei Miklóssal, Füzi Lászlóval, Csapody Miklóssal, és ott találkoztam Zalán Tiborral is legelőször, ha jól emlékszem. Ezek elsősorban közérzet-émlékek persze. Volt viszont egy év, egy Tiszatáj-szám, amely politikai súlyt adott az addigi, folyamatos szerkesztőségi programnak, hogy az erdélyiek legyenek jelen a lapban (én például már 1975-től), és nemcsak mi voltunk jelen, hanem amikor tehetette, Szeged is eljött hozzánk. Eljöttek Ilia Mihály tanítványai, hozták a könyveket, de a Delikátot vagy a szalámit is, vitték a kéziratot, Vörös László, Annus József, Olasz Sándor kérésére a Tiszatájnak, meg Baka Istvánnak is a Kincskeresőbe.

1982 az ocsúdás és lázongás éve volt az erdélyi magyar értelmiség életében. Mármin ocsúdott az is, aki addig áltatta magát, és lázongott minden tisztességes magyar író. (Lázongást mondok, nem lázadást, hiszen lázadni abban a diktatúrában nem nagyon lehetett.) Akkor csúszott félre a nacionalista szörnyeteg maszkja, akkor mutatta meg magát – nem véletlenül, hanem szándékosan – igazi mivoltában a Ceaușescu-féle nemzetiségi politika. Megjelent 1982 áprilisában egy könyv a haramdrangú román író, Ion Lăncrănjan tollából: a *Beszéd Erdélyről (Cuvânt despre Transilvania)*, amely felrúgta az addigi mosolypolitikát, és megpróbálta visszamenőleg átírni – publicisztikai eszközökkel persze – Erdély történetét, tulajdonképpen érveket keresve a már rég elkezdődött magyarellenes politikához, az ötvenes évektől folyamatosan zajló jogfosztáshoz. Bizonyos értelemben az őszinteség pillanata volt ez: attól fogva a kiarakatban is az volt, ami bent a boltban. Ám mégis hidegzuhanyként ért minket az a nyilvánvalóan legfelső pártjövahagyással közzétett, uszító pamflet, ugyanis a reményt is elvette tőlünk, hogy valami változhat a közeljövőben. Nyilatkozatot szerkesztettünk, aláírást gyűjtöttünk a magyar írók között, próbáltunk tenni valamit. (Jól összefoglalja az akkor történeteket Vincze Gábor a Partium Kiadónál 2009-ben megjelent könyvében: *Gúzsba kötött kisebbség*.) A hivatalos Magyarország – akkor még – hallgatott. Úgy éreztük, magunkra hagytak minket. Ilyen hangulatban jelent meg a néhány évvel azelőtt Nagyváradról kitelepült írónak, Köteles Pálnak a cikke a Tiszatáj 1982. szeptemberi számában: *Töprengés egy torzkép előtt. Ion Lăncrănjan: Gondolatok Erdélyről*.¹ Tudtunk a cikkről, Gálfalvi György kollégám már olvashatta első kézből akkor nyáron, amikor magyarországi kintlétekor találkozott a szerzővel. Köteles Pál nem volt rossz író, de kevesen ismerték, és valószínűleg ma is ritkán emlegetnének, ha azt a cikket meg nem írja. Nem szépírói munka ez sem, és lám, a mohón végigolvasott sok-sok Tiszatáj-évfolyamból én mégsem egy versre vagy novellára emlékezem most – volna mire –, hanem erre a dühös pamfletre. De tetszik, nem tetszik, ilyen az alkotó ember

¹ Az írás újraolvasható az alábbi internetes elérhetőségen:

http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/11940/1/tiszataj_1982_009_051-057.pdf

sorsa – és az intézményeké is – mifelénk: egyetlen gesztus fontosabb lehet egy egész életműnél, és bár a Tiszatájából számos szerző számos remekművű versét, prózáját, esszéjét, tanulmányát idézhetnénk, egy-egy ilyen pillanat azokat is felülmúlja egy szubjektív leltárkészítéskor. Talán igazságtalan így venni számba a múltat, vagy lehet, éppen ellenkezőleg, ez a legigazságosabb emlékezés: a Tiszatáján nyilván még él ezeknek a pillanatoknak az emléke, amelyek valójában csak csúcspontjai annak a nem szűnő figyelemnek, ahogy a szerkesztőség próbált a közös irodalmi értékrenden belül tartani minket. (De hol van már ez is, hova lett maga a közös értékrend akár Magyarországon is?) Ilyenkor csapott át, gondolom, a lapnál a „mennyeség” politikai „minőségbe”, és ilyenkor válhatott a tartós szenvedély haraggá. Ami aztán kiváltott egy másféle haragot is, a felsőbbség szankcióját. Hozzánk is rögtön eljutott a hír, hogy le akarták váltani a szerkesztőség vezetését, és közben pedig menesztették a művelődési minisztériumtól egyik szegedi „padtársamat”, Csapody Miklóst is, aki a folyóiratot felügyelte, illetve kellett volna felügyelnie. Aztán némi huzavona után hamarosan mégis megjelent egy hivatalosan is elfogadott állásfoglalás a román pamfletről, Száraz György pontos, jól dokumentált Valóság-beli tanulmánya, amelynek bővebb változatából könyv is lett nem sokkal később.

Ám akkor annak a Köteles-cikknek a közlése sokakat győzött meg Erdélyben arról, hogy a politikai széljárástól függetlenül nemcsak az értékrendünk, hanem az igazságérzetünk is közös. Ennek bizonyítása nem lehet célja egy irodalmi-művelődési folyóiratnak, de lám, milyen fontos mégis, ha időről időre megtörténik. Értékrend? Igazságérzet? Micsoda idejétmúlt fogalmak! Vagy mégsem? Idemácsolom Köteles Pál hajdani cikkének befejező mondatait:

„Lăncrănján uszító cikkgyűjteménye több mint ötvenezer példányban jelent meg: közfogyasztásra, népnevelésre szánva. Légből kapott »tényföltárásai«, minősítései sérthetik a magyar népet, ezen belül az állampolgári hűségről bizonyosságot tevő romániai magyarság méltóságérzetét: már ezért sem intézhetjük el egy kézlegyintéssel a könyvet. Nem játszhatjuk el, hogy mit sem tudunk róla, hogy nem hallottuk, nem láttuk, hogy tehát mondanivalónk sincs az üggyel kapcsolatban.

A szerző úgy véli, hogy nálunk némelyek mértéktelenül aggódnak a romániai magyarság sorsáért. Ez a könyv éppen annak bizonyossága, hogy semmilyen aggodalom nem lehet sem túlzó, sem fölösleges.”

Igen, sok minden megváltozott azóta, de a mindenfajta gyűlölködéssel szembeni szolidaritás szüksége nem múlt, nem múlhatott el. Mint ahogy nem bizonyulhat illúzióknak az a közös kulturális és erkölcsi értékrend sem, amelyben – ahogy mondani szokás – minden ellenkező híresztelés dacára hinni tudtunk hajdan, a mostaninál mégiscsak reménytelenebb korban.

Petőcz András Tiszatáj-díjas

A Tiszatáj folyóirat szerkesztősége, egyetértésben a lap fenntartásáért felelős kuratóriummal, a Tiszatáj-díjat 2017-ben Petőcz András írónak adományozta. A szerkesztőség 1992 óta, néhány alkalmat kihagyva, évente választ díjazottat a folyóirathoz kapcsolódó szerzők köréből. A korábbi évek díjazottjai között találjuk többek között Ágh Istvánt, Baka Istvánt, Grendel Lajost, Juhász Ferencet, Kiss Annát, Kovács András Ferencet, Sütő Andrást, Tandori Dezsőt, Térey Jánost, vagy a tavaly kitüntetett Háy János író.

Petőcz András annak a nyolcvanas évek elején jelentkező írógenerációnak tagja, mely a közeli múlt megosztott, de masszívnak bizonyuló hagyományaitól és a közeljövő egyelőre láthatatlan (rendszer)váltásaitól egyforma távolságban, egy történelmi és irodalomtörténeti vákuum-helyzetben alakította ki jelenléte sajátos formáit. Fejlett csoporttudata és korán megnyilvánuló kultúraszervezői képessége (Jelenlét-antológia, Kassák- emlékkönyv) mellett is nehéz azonban művészetét elhelyezni az akkori irodalom felismerhető „munkamegosztásában”. E lélegzetnyi szünetet, írói sorsa adottságát Petőcz ugyanis arra használja, hogy megalakossa az idegen költői-írói profilját, ezt a későbbi alkotásai által komplex módon jellemzett, paradox irodalmi szerepkört. Az idegen alakjának Petőcz-féle jellegzetessége abban ismerhető fel, ahogyan ez a magát mindegyre újabb formákban közlő, de sosem megörökítő hang kívülállásának és különbözőségének modelljeit, a környezettel való párbeszéd eredményeként folyamatosan olvashatóvá teszi. Jellemző, hogy Petőcz pályája elején, a vers konjunktúrája idején következetesen megkérdőjelezi a hagyományos szöveg képességeit és elindul az irodalom nem-verbális tartományainak felfedezésére. Ma pedig, amikor a vers, ez az „ódon” médium, csupán az irodalmiság egy applikációjaként tűnik elénk és állandóan újabb platformokra költözik, Petőcz örömmel, de nem gyanútlanul tekint vissza a modernizmus nagymestereinek hagyatékára. Prózaírói munkásságának markáns teljesítménye a 2016-ban lezárult regénytrilógia (Idegenek, Másnap, Aysa), melyben az általa régóta vizsgált idegen jelenségét úgy körvonalazza, hogy az a jelenkor tragikus aktualitásai és a fogalomtörténet időtlenségbe vesző kontinuumára felől egyformán értelmezhető.

Petőcz András különböző műfajú írásaival 1988 óta, szinte folyamatosan jelen van a Tiszatáj hasábjain. Mindemelllett 2010-ben a Behatárolt térben című, zárójelverseket tartalmazó könyvét, 2016-ban pedig A megvénhedt Isten című verskötetét is a Tiszatáj Könyvkiadó gondozásában jelentette meg.

A Tiszatáj folyóirat szerkesztősége és a Tiszatáj Alapítvány Kuratóriumának elnöke – a Tiszatáj-díj házhoz jön címszóval – személyesen viszi el és adja át a díjat a kitüntetettnek. Idei díjazottunkat december 15-én kerestük fel otthonában.

MARCO DELUCHI

Ale Ildikó Változó állandó 50 című kiállításának megnyitójára

Meghívom most Önöket, jöjjenek velem, öltsenek magukra új szemüveget, és legyenek valódi részesei ennek az évfordulónak, amely oly sokat jelent a művész számára. Való igaz, művészettörténész vagyok, és Ale Ildikó itt kiállított képeiről a művészettörténész hangján kellene szólnom. A kritikus szavaival kellene elmagyaráznom, mit ábrázolnak ezek a képek. Ám én nemcsak művészettörténész vagyok. Olyan ember vagyok, aki szentül hisz a párbeszédben, és nagy barátja a művészeknek. És Ildikó valódi művész, efelől nincs kétségem, nagylelkű művész, a művészek legjobb fajtájából. Nem kíméli magát, nem rejtőzik a képei mögé, hanem azon igyekszik, hogy rajtuk keresztül mutassa meg nekünk, hogyan látja a világot. Így osztja meg velünk látásmódját, amely nem rabja a közönyösség szürkeségébe vesző megszokásnak, hanem olyan emberi melegség hatja át, amely csak az övé, és senki másnak nem sajátja. Itt merül fel a kérdés: vajon képesek vagyunk elengedni magunkat? Képesek vagyunk végre nem ragaszkodni ahhoz, hogy mindent megértsünk? Meg tudjuk tenni, hogy ezúttal nem kérdezzük meg, mit ábrázol ez a kép? Ha a művész arra szólít bennünket, hogy az ő szemüvegén keresztül szemléljük a világot, az ő metamorfózisainak dallamain át, vajon készek vagyunk vele tartani? Ha a válasz igen, és elfogadjuk a kihívást, a hajótörés kalandját a szabadság tengerén, akkor vessük be a képzeletünket, használjuk úgy a fantáziánkat, akár a kisgyermek, aki sokkal inkább értékeli és élvezi a kortárs művészetet, mint mi, felnőttek. Ha így teszünk, sejtelmes, lelkesítő, meglepő világok rajzolódnak ki a szemünk előtt. Így aztán a kecskeméti Cifrapalota ajtói és ablakai mögül, az Ale Ildikó által festett fellibbenő, száradó ruhák mögül utcák, terek, egész városok, rejtélyes építmények, burjánzó kertek bukkannak elő, és velük együtt fáradhatatlan utazók, akik boldogan kísérik el bennünket elménk legrejtettebb zugaiba. Ekkor felszabadul az érzelem, a megértés az álmoknak adja át a helyét, a bennünk alvó kisgyermek új életre kel, és örömmel, reménységgel ajándékoz meg bennünket. Így aztán a hazaúton felfedezhetünk valami egyszerű, hétköznapi szépséget, amely szinte alig észrevehető, pedig mindvégig a szemünk előtt volt, csak elfelejtettük meglátni. Értik már, hogy miért vagyok nagy barátja a művészeknek? Hálából, végtelen hálából!

---

* Elhangzott 2017. 10. 25-én Szegeden, a Szegedi Tudományegyetem Rektori Hivatalának Átriumában. A szerző művészettörténész, az SZTE Bölcsészettudományai Kara Olasz Nyelvi és Irodalmi Tanszékének lektora.

SZÍV ERNŐ

Egy jelentéktelen hang

Hogy fogalmaztam éppen valamit. Nem is tudom, mit, nyilván fontosat. Elfelejtettem. Viszont én csakis fontos dolgokról írok, ó, hát minek a lényegtelenről. Semmi értelme szölongatni a semmit, a ködöt, a sötét seholt. A fontos dolgon az embert értem, természetesen. A nőt. A férfit. Gyermek! Istent is értem alatta, annak hiányát, a túlzásait. Persze még a lélek is. Fontos. A szív, hát hogyan. Szerelem, lalala. Sokat írtam az égről, a földről, a hazáról. Vagy arról, hogy meg fogok halni, mi erről a véleményem. Kifejtettem részletesen, dideregve. Mi a véleményem mások haláláról. Tehát valami ilyesmiről írhattam, amikor meghallottam. Egyetlen pici hang volt. Olyan semmiség, hogy szinte nem is volt, egy aligtörténés semmire hangj jelenése, egy nesz. Az az igazság, ismertem már ezt a neszt. Megtanultam, mint a fontos dolgokat, ahogy megtanultam a nőről, hogy nem tanulható, istenről meg hogy bárhol és bármikor kereshető, hogy nem érdemes gazdagnak lenni, és hogy a hazám egyre kevésbé hasonlít rám, és ezen sehogyan sem segíthetek. Megtanultam félni, nyitott szemmel aludni, vagy aludva is írni. Ez mind megy nekem. És hát ezt a kis neszt is megtanultam. Elutaztam ősszel két hónapra, egy nagy városban időztem, igazából ott is csupa fontos dologgal foglalkoztam. Egy regény az, nem? Egy jó nagyregény. A magyarság sorsa, a zsidóság sorsa, Don-kanyar, gettók, Auschwitz, nem hinném, hogy bárki kétségbe vonhatná, hogy ezek nem fontosak. Mielőtt repülőre ültem volna, lerendeztem a virágjaimat. Megvagdostam, átültettem, jól megtápoztam őket. Aztán még kint voltam, amikor szóltak, baj van, Ernő. Hohó, lényeges? Hát talán az, a virágok. Neked a virágok fontosak, nem? Igen, nekem a virágjaim nagyon fontosak. Ernő, sárgulnak. Komolyan sárgulnak. A futók! A két fikusz. A pozsgás levelűek. A dália. Betegek a virágok, Ernő.

Mire hazaértem, majd nem elpusztultak. Metszés, műtét, gyökereztetés. Egy dzsungeles futót, ami benőtte az ablakot, tövig kellett visszavágni. Meghaltak a lila futók. Most lassan ébrednek a többiek, azt hiszem, túltápoztam őket. Elmegy az ember két hónapra, lelkiismeret furdalása lesz, többet ad, annyit ad, amennyibe bele is lehet halni. De most már rendben lesz minden. Túléltek a háborút. Most már én is dolgozom, folytatom a fontos dolgokról való gondolkodást.

De akkor, amikor azt a neszt hallottam, abbahagytam a gépelést. Nem tudtam folytatni. Nem tudtam továbbhaladni, megakadt a mondat, megfagyott a gondolat. Néztem magam elé. Lassan fölálltam, az ablak előtti komódhoz léptem, ahol a fikuszok, a brazil virág, az aloe vera meg jukka a birodalmához. Hiába foglalkoztam addig az élet alapvető kérdéseivel, valami eltérített. Tudtam is, micsoda. A bonsairól, amit most kaptam Karácsonyra, megint lehullt egy levél. Azt hallottam meg. Mert tudom, hogy hangzik egy efféle esemény hangja. Rettenetesen. Nagyon fájdalmasan. Pedig csak egy levél. Ahogy megüti magát, már holtában, a kiskomód halálfehér hátán.

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

